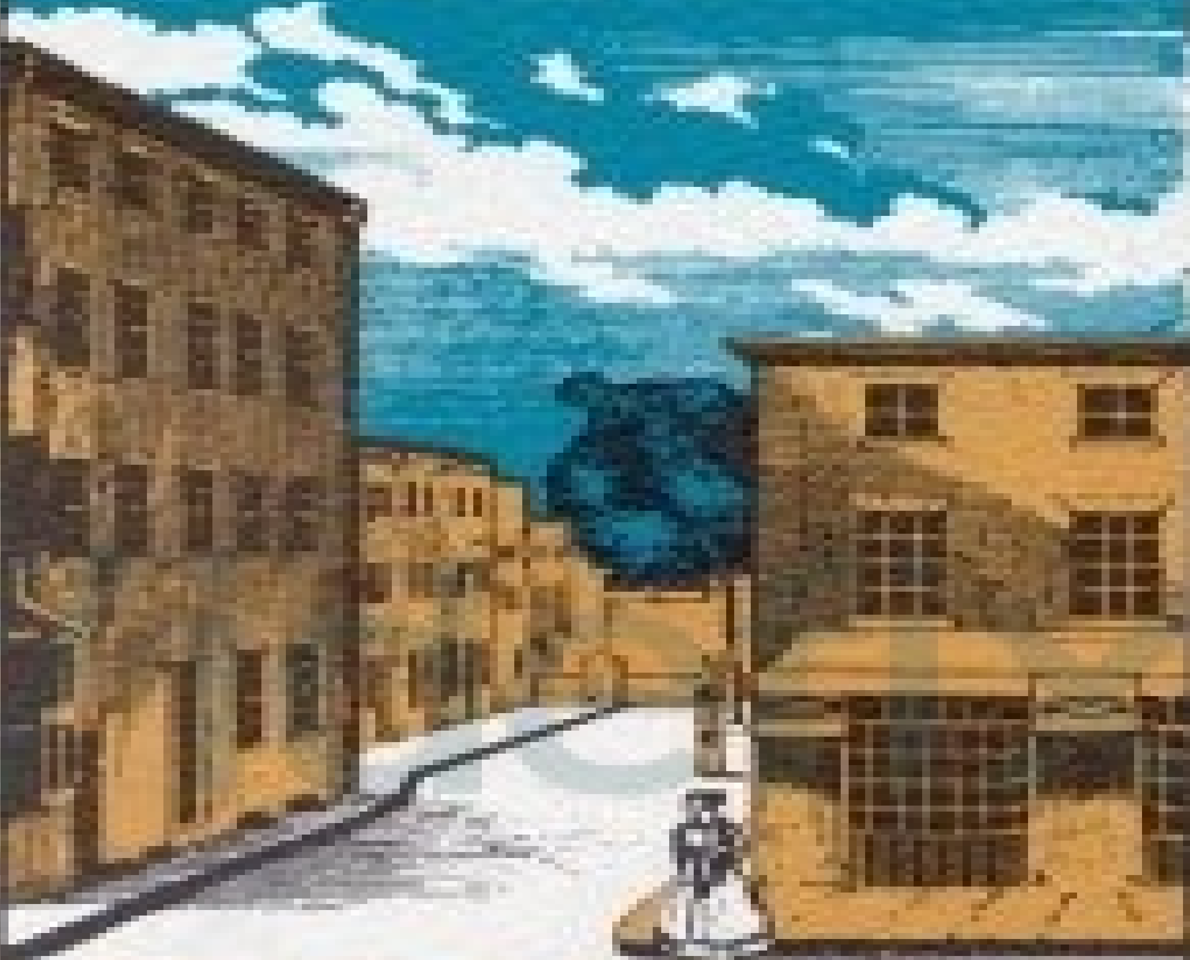
KIPLING

Dilek Evi

Babil Kitaplığı

Jorge Luis Borges tarafından hazırlanan fantastik edebiyat dizisi

Dost Kitabevi Yayınları

Her büyük yazar işe iyi bir okur olmakla ba§lar ve yıllar geçtikçe, tercih ettiği ya da dı§ladığı okumalarıyla kişisel bir kitaplık yaratır.

Buenos Aires'teki Ulusal Kitaplık'ın (ki burada dünyanın ba§ka yörelerinde bulunmayan kitapların olduğu söylenir) yöneticisi Jorge Luis Borges bu kitap bolluğundan yararlanmasını bildi: Zaten büyülenmiş okurlarına, derin bilgi ve neşesiyle, §a§ırtıcı derecede ilginç derlemeler hazırlayıp sundu.

Düşsel edebiyatın mücevherlerini oluşturan metinleri bir araya getirdi ve onun en güzel hikâyelerinden biri olan Babil Kitaplığı, aynı zamanda dizinin adı oldu.

1975 ile 1985 arasında yayımlanan bu dizi, daha şimdiden bir edebiyat klasiğidir. Bir araya gelen bu kitaplar aynı zamanda Buenos Aires'in bu büyük kütüphanecisine adanmış en duygusal anıtlardan da birini oluşturur.

iyi okumalar.

F. M. Ricci

Dost Kitabevi

Babil Kitaplığı

Dilek Evi

Rudyard Kipling

Önsöz

Jorge Luis Borges

The Wish House A Sahib's War A Madonna of the Trenches The Ey e of Allah The Gardener **Rudyard Kipling**

İngilizceden Çeviren:

İrem Kutluk

Önsöz, Ispanyolcadan Çeviren: **Mukadder Yaycıoğlu**

ISBN 975-7501-76-X

Birinci Baskı (3000 adet), Ağustos 1999, Ankara İkinci Baskı (2000 adet), Mayıs 2005, Ankara

Tasarım: Franco Maria Ricci, Marcella Boneschi Fotokompozisyon: Fototype, Milano

Baskı: Pelin Ofset Ltd. Şti.; Mithatpaşa Cad. No: 62/4, Kızılay/Ankaıa

Teknik Hazırlık:

Ferhat Babacan

Dost Kitabevi Yayınları

Karanfil Sokak No: 29!4Kızılay 06650Ankara Tel: (0312) 418 87 72 • Faks: (0312) 419 93 97 www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

Bu kitaplar, **Adobe PageMaker** *6.S[1]teformatlanm'§ ve* **Adobe Type Libıary Bodoıii** *yazı karakterleri kullanılarak hazırlanmıştır.*

Önsöz

Kırk yıl önce Ingiltere'nin güneyinde ölen Kipling hâlâ ünlü ve aynı zamanda gizemli bir adam. Eleştirmenler,]oyce ve Henry James'ten söz ederlerken kullandıkları saygı dolu vurguyu Kipling'den esirgerler. Onlara hep kabulgöste-rirken Kipling'e karşı olan kayıtsızlıklarının nedeni nedir? Beni her zaman şaşırtmış olan bu durum şu şekilde açıklanabilir: Kipling ara sıra çocuklar için de yazmıştır ve çocuklar için yazan her yazarın kendi imgesini kötü yönde etkileme tehlikesi vardır. Kipling'in ustalarından

Steven-sonı anımsayalım. Bunun politik bir açıklaması daha vardır. Yazarlar, genellikle yapıtlarından çok düşüncelerinden, hem de en yüzeysel olanlarından yola çıkılarak yargılanırlar. Kipling, Britanya İmparatorluğu'nun savunucusu olarak görüldü. Bu onursuz bir şey olmasa da şöhretini zedelemek için yeterli oldu, özellikle de Ingiltere'de. Kendi vatandaşları sürekliİmparatorluğu anımsatmasını asla affetmediler. Bernard Shaw, Wells gibi büyük çağdaşları sosyalisttiler ve ona önem vermemeyi tercih ettiler. Kipling, Britanya imparatorluğu'nu Roma imparatorluğu'nun bir devamı olarak gördü ve sonunda ikisi arasında fark gözetmez oldu. İmparatorluğun yengilerinden değil de sertliğinden ve imparatorluk yazgısının gerektirdiği iş ve sorumluluklardan söz etti. Hemingway'in yaptığı gibi salt şiddeti yüceltmedi. Ölüme yaklaştığında, hüzün içinde, bugün bağımlı yazar olarak adlandırdığımız sınıfagirmenin boşluğunu kavradı. İnsanoğluyla bir hesaplaşmaya girmeyi amaçlayan ama tartışması bugün bir çocuk kitabı haline dönüşen Swift 'i anımsadı. Tanrıların, insanların öyküler kurgulamasına izin verdiğini ama bundan bir ders çıkarmasına izin vermediğini yazdı. Bu, esin perisinin platonik öğretisi ya daRuhunİbra-ni öğretisidir. Yazar, bu öğretinin uysal yazmanı olmayı kabul etmelidir.

Kipling her zaman yalnız bir adamdı. Gençlik yıllarında RiderHaggard'la, olgunluk döneminde ve dünya çapında şöhrete ulaştığında ise İngiltere kralı ve Hindistan hakkında sohbet ettiği emekli bir piyade çavuşuyla dostluk kurdu. Başşairlik payesine erişmek istemedi, çünkü böyle bir onur kazanmanın hükümeti eleştirme özgürlüğüne engel olacağından korktu. Şöhret Kipling'i pek az ilgilendiriyor, belki de hiç ilgilendirmiyordu. hıgiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaAvrupa'yagönderdiği ilk yüz bin asker arasınagönüllü olarak yazılan oğlunun ölümü yaşamını kararttı. Çok içine kapalı olduğu için bizlere özyaşamıyla ilgili çok az bilgi bıraktı; aslında böylesi daha iyi oldu; çünkü herhangi bir itiraf Ingiliz beyefendilerine özgü mesafeli davranış biçimini yadsıyabilirdi.

Imgelemgücü, ince ustalığı, seslerin inceliklerini sezebilme yeteneği, sözcükleri ekonomik bir biçimde kullanışı ve dürüstlüğü aynı derecede takdire değer özellikleridir. **Harp Song of Dane Wonıan, Chant-Pagan** *ya* ***da*** **The Runes onWeland's Sword** *hâlâ aşılamamış şiirlerdir.* **1901** *yılında* **Kim'i** *yayınladı ve çekinerek onu bir pikaresk roman olarak niteledi; bir*

dizi umursuz serüven demek daha yerinde olur; gerçekte iki adamdan birinin münzevi, diğerinin dünyevi yaşam yoluyla kurtuluşlarının öyküsüdür.

Birçok öyküsünde, Poe'nun öykülerindenfarklı olarak, yavaş yavaş ortaya çıkan doğaüstü konuları işledi. **Dilek Evi** *'üde bir kadın diğerine büyülü ve acı dolu bir öykü anlatır. Her iki kadın da şaşkınlık duyamayacak kadar sıradandır. Ina-nılmaz olanı, günlük olayları kabul ettikleri teslimiyetle kabul ederler. Bombay'da doğmuş olan Kipling, Ingilizceden önce Hindu dilini öğrendi.* **Sahibler Savaşı***'nı okuyan bir Sih bana her cümlenin önce Hindu dilinde düşünülüp sonra Ingilizceye çevrildiğini duyumsadığını söyledi. Humma ve afyon doğaüstü şeyleri daha inanılır kılar.*

Arka planda **1914** *savaşının anlatıldığı* **Siperlerin Madonnası***'nın üzerine* **Cehennem'in** *beşinci şarkısının uzun karaltısı çöker.*

AUah'ın Gözü *fantastik değil, tam aksine, gerçekleşmesi mümkün bir öyküdür.*

Bu derleme için seçtiğim öyküler arasında beni en çok etkileyen **Bahçıvan'dır.** *Bu öykünün özelliklerinden birisi de bir mucizenin meydana gelmesidir; öykünün kadın kahramanı bununfar-kına varmaz ama okuyucu bunun bilincindedir. Olaylar gerçekçi ancak anlatılan öykü gerçekçi değildir.*

^Kim, *Kipling'in yazdığı son romandır; yazar sadece görünüşte roman türünü bırakmıştır. Ince-likli bir tarzda yazmış olduğu bütün öykülerinde uzun bir romanın gücü ve yoğunluğu vardır.*

Jorge Luis Borges

Dilek Evi

Dilek Evi

Yeni kilise görevlisi yirmi dakikalık bir ziyaretin ardından henüz ayrılmıştı. Bu süre içinde, Mrs. Ashcroft, Londra'daki hayatı tanıyan, yaşını başını almış, tecrübe sahibi, emekli bir aşçının kullanması

gereken İngilizceyi kullanmıştı. Böyle-ce, Mart ayının o güzel cumartesi günü, otobüs Mrs. Fettley'i 30 mil öteden ziyaretine getirdiği zaman, eski Sussex dilinin (alıştıkça t'lerin yumuşayarak d'ye dönüştüğü) rahat aksanına geçmeye asıl hevesli olan o olmuştu. İkisi çocukluklarından beri arkadaştılar, ama kader son zamanlarda buluşmalarının. arasına uzun aralıklar koymuştu.

Mrs. Fettley yama-işi malzemelerini koyduğu çantasıyla birlikte, bahçeye ve aşağıdaki vadide bulunan futbol sahasına bakan pencerenin yanma yerleştiği sırada, her iki taraf için de son görüşmelerinden bu yana belirsiz kalmış ve şimdi açıklığa kavuşturulması gereken pek çok konu ve konuşacak pek çok şey vardı.

"Çoğu kişi oradaki maç için Bush Tye'da indi," diye açıkladı, ‘'bu yüzden son beş milde sırtına yaslanabileceğim kimse kalmadı. Üstelik bu otobüs adamı fena sallıyo'."

"İncinen bir yerin yok," dedi ev sahibi. "Yaşlanmakla gevrekleşmiyorsun, Liz."

Mrs. Fettley kıkırdadı ve birkaç yama parçasını zevkine göre bir araya getirdi. "Hayır, gevrek-leşmiyo'sun. Aksi halde daha yirmi yıl önce paramparça olurdum. Aslında İnsan bu kadar tostoparlaksa, pek umrunda olmuyo' di' mi?"

Mrs. Ashcroft başını yavaşça iki yana salladı -hiç acele etmezdi— ve kenarları şerit çevrili hasır alet sepetinin içine çuval bezi dikmeye devam etti. Mrs. Fettley, sardunyaların arasından pencerenin eşiğine süzülen bahar ışığına birkaç yama parçası daha serdi ve bir süre sessiz kaldılar. "Senin bu yeni kilise görevlisi nasıl bi' şey?" diye sordu Mrs. Fettley, başıyla kapıya doğru işaret ederek. Çok miyop olduğundan, içeri girdiği sırada o bayanla neredeyse çarpışmıştı. Mrs. Ashcroft elindeki büyük çuvaldızı hedeflediği yere batırmadan önce, sorgulayan bir eda ile havada tuttu. "Henüz pek bi' söz taşımadığını bi' yana bırakırsak, ona karşı özel bi' tavrım var mı bilmiyorum." "Bizim Keyneslade'dekinde," dedi Mrs. Fettley, "laf ve merhamet boldur, ama senin cevaplarını dinlemez. O gevezelik ederken sen düşünmeye devam edebilirsin." "Bu gevezelik etmiyo'. Şu Katolik Anglikan Kilisesi

rahibelerinden biri olmayı amaçlıyo’ gibi.” ‘‘Bizimkisi evli, ama ne derler, bundan pek bi’ kazancı olmamış...” Mrs. Fettley sivri çenesini yukarı kaldırdı. “Tanrım! Bu tanrının cezası üstü açık meretler nası’ da yeri göğü birbirine katıyo’lar!” Tuğla duvarlı kulübe, özel sefer yapan, kırkar koltuklu, üstü açık iki omnibüsün Bush Tye maçına giderken önünden geçmesiyle sarsılmıştı; cumartesi “alışveriş”i için şehir merkezine giden tarifeli otobüslerden biri tozu toprağa katarak onları izlemiş; bu arada kalabalık otellerden birinin önünden kalkan dördüncü bir araba da geri geri giderek geçit törenine katılmış ve bu cümbüş trafiğinin akışını kesintiye uğratmıştı.

Mrs. Ashcroft, “Yine ağzın her zaman olduğu gibi pek kalabalık, Liz,” yorumunu yaptı.

“Yalnızca seninle olduğum zamanlarda. Yoksa artık bi’ büyükanneyim — hem de üçüncü kez. Herhalde o sepeti torunlarından biri için hazırh-yo’sun di’ mi?”

“Arthur için — Jane’imin en büyüğü.”

“Ama, bi’ yerde çalışmıyo’ di’ mı?”

“Hayır, bu bi’ piknik sepeti olucak.”

“Sen ucuz kurtulmuşsun. Benim Willie, Londra’dan müzik dinleyebilsin diye, milletin çamaşır direği gibi bahçesine diktiği şu antenlerden alabilmek için paramın peşinde. Ben de dayanamıyorum — zavallı sersemin biriyim ben!”

“Ve sonra dasöz verdikleri öpücüğü bile unutu-yo’lar, di’ mi?” Mrs. Ashcroft’un kederli gülümsemesi içini de kaplıyor gibiydi.

1 7

“Öyle. Şimdiki oğlan çocuklarıyla kırk yıl öncekiler arasında hiç fark yok. Her şeyi alsınlar —karşılığında hiçbi’ şi vermesinler— ve biz de buna katlanmak zorunda olalım! Zavallı sersem bizler! Willie bir

defada benden tam üç şilin istiyo'! "Bugünlerde para onlar için bi' şi ifade etmiyo'," dedi Mrs. Ashcroft.

"Evet, daha geçen hafta," diye devam etti diğeri, "kızım, kasaba çeyrek poundluk iç yağı ısmarlamış; sonra da parçalatmak için geri göndermiş. Onu kesmekle uğraşamazmış."

"Her'alde kasap bu iş için ondan para almıştır." "Her'alde. Benim kız, o öğleden sonra Enstitüde vist[1] partisi olduğunu ve kesme işiyle uğraşama-yacağını söylüyo'du."

"Tçk!"

Mrs. Ashcroft sepetin astarına son rötuşları yaptı. Henüz bitirmişti ki, yeni kız arkadaşı dışarıda bekleyen on altı yaşındaki torunu, sepetin hazır olup olmadığını sormak için avaz avaz haykırarak aceleyle bahçeyi geçti, sepeti kaptı ve hiçbir şey söylemeden ortadan kayboldu. Mrs. Fettley onu merak ve dikkatle incelemişti.

"Bi' yerlere pikniğe gidiyo'lar," diye açıkladı Mrs. Ashcroft.

"Ah!" dedi diğeri, kısılmış gözleriyle. "Sanırım o, karşılaştığı kimseye pek merhamet göstermeyecek biri. Hay şeytan, torunun birden bire kimi hatırlattı şimdi bana?" "'Kendi işlerini kendileri görmeleri lazım — tıpkı bizim yaptığımız gibi." Mrs. Ashcroft çay sofrasını hazırlamaya başlamıştı.

"Senin **bunu başarabildiğini kimse inkâr edemez, Gracie," dedi Mrs. Fettley.**

"'Aklından neler geçiyo' şimdi?"

"'Bilmem... Ama birden kafama takıldı... Şu Rye'lı kadın... adını unuttum... Barnsley'di, di' mır

"'Batten... Polly Batten'ı diyo'sun sen."

"‘Tamam o... Polly Batten. Senin üzerine yaba ile yürüdüğü o gün... Smalldene’de hep birlikte ot biçtiğimizde... erkeğini çaldığın için.”

"‘Ama erkeğine sahip çıkması için ona izin verdiğimi söylediğimi de duymuştun, di’ mi?” Mrs. Ashcroft’un sesi ve gülümsemesi her zamankinden kaygısızdı.

"‘Duymuştum sen bunu söylediğinde, kadın yabayı senin göğsüne batır’cak mı diye hepimiz beklemiştik.”

"‘Haaayır. Polly hiç sınırı aşmazdı. Gerçek şeyler yapmak için fazla ödlekti.”

“*Bana*dedi Mrs. Fettley, biraz sessiz kaldıktan sonra, "‘kavga eden iki kadın arasındaki bi’ erkek, her zaman yeryüzündeki en sersem şey gibi görünmüştür. Aynı anda, iki taraftan birden çağrılan bi’ köpek gibi.”

"‘Belki. Ama şimdi seni o günlere götüren ne oldu, Liz?”

"‘O çocuğun başını ve ellerini taşıyış biçimi. Büyüdüğünden beri ona dikkatli bakmamışım. Jane’de hiç belli değildi. Ama... *torunun*! Tanrım! Adeta

Jim Batten ve marifetleri yeniden canlanmış gibi... Ne dersin?

“Belki. Bu sonucu çıkaracak birileri olabilir... boş kafalı oldukları için.”

“Oho!! Demek öyle! Bak sen şimdi!...Ve Jim Batten öleli...”

“Yirmi yedi yıl oldu,” diye kısaca cevapladı Mrs. Ashcroft. “Yaklaşmaz mısın, Liz?”

Mrs. Fettley, tereyağlı kızarmış ekmek, kuş-üzümlü kek, tavşan kanı demli çay, evde konservelenmiş armut ve yuvarlak ev ekmekleriyle birlikte içmek üzere kaynatılmış soğuk domuz kuyruğunun olduğu masaya yaklaştı. Yapması gereken bütün komplimanları yaptı.

“Evet. Bilmem mideme hiç borcum kaldı mı?” dedi Mrs. Ashcroft düşünceli bir şekilde. “Bu dünyaya yalnızca bi’ kez geliyoruz.”

“Ama yediklerin bazen sana da ağır gelmiyo’ mu?” diye sordu misafiri.

“Hemşire, hazımsızlıktan ölme olasılığımın, ayağım yüzünden ölme olasılığımdan bi’ nebze daha fazla olduğunu söylüyo’.” Mrs. Ashcroft’un bacağının alt kısmında uzun zamandan beri bir çıban vardı ve köyün hemşiresi tarafından düzenli bakım yapılıyordu. Hemşire görev süresi boyunca bu çıbanı şimdiden yüz üç kere pansuman yapmış olmakla övünüyordu (ya da bunu onun namına başkaları yapıyordu).

“Ve sen o kadar da sağlıklıydın üstelik! Senin için her şey olması gerekenden çok erken gelişti. Senin çöküşüne *ben* **tanık oldum.” Mrs. Fettley gerçek bir içtenlikle konuşuyordu.**

“Bazı şeylerin seni bulmasını önliyemiyo’sun. Ama hâlâ benim olan bi’ kalbim var,” diye cevapladı Mrs. Ashcroft.

‘‘Her zaman en az üç kişiye yetecek kadar büyük bi’ kalbin vardı. Günün sonunda hatırlanacak olan da bu.”

“Sanırım senin de hatırlamaya değer şeylerin olmuştur,” diye yanıtladı Mrs. Ashcroft “Sen hepsini biliyo’sun. Ama seninle olduğum zamanlar dışında, bu konular üzerine pek kafa yormuyorum, Gra. Bi’ ateş yakmak için iki odun parçası gerekir.”

Mrs. Fettley, çenesi hafifçe aşağı düşmüş, duvardaki canh renkli manav takvimini seyrediyordu. Kulübe, motorlu trafiğin homurtusuyla bir kez daha sarsıldı. Bahçenin aşağısındaki kalabalık futbol sahası da neredeyse aynı çapta bir gürültüyle inliyordu; köyün cumartesi eğlencesi iyice hızını almıştı.

Mrs. Fettley gözlerini silmeden önce hiç durmadan ve çok ayrıntılı bir sürü şey anlatmıştı. “Ve,” diye bitirdi sözlerini, “bana geçen ayki gas’tede onun ölüm haberini okudular. Tabii bu beni ilgilendiren bi’ şi olamazdı — kaldı ki çok uzun bi’ süredir onu görmemiştim bile. Tabii

ben **ne bi' şi söyleyebilir ne duygularımı gösterebilirdim. Ne de Eastbourne'a gidip onun mezarını görmeye hakkım vardı; bi' gün otobüsle bi' kaçamak yapmayı planhyo'dum; ama evde dayanma gücümün ötesinde sorular soracaklardı. Onun için aslında bana** *bu* **bile kalmadı." "'Ama seni mutlu eden bi'takım şeyler de oldu, di' mi?"**

""Tanrım! Evet! Dört sene boyunca bize yakın bi' demiryolunda çalışmıştı. Diğer sürücüler ona çok güzel bi' cenaze töreni yaptılar."

""O zaman canını sıkmamalısın. Bi' fincan daha

çay?"

iki yaşlı bayan serinliğe karşı mutfak kapısını kapadılar. Bahçedeki meyvesiz elma ağacının üzerindeki birkaç alakarga sevinçle cıvıldaşıp oynaşmaktaydı. Bu sefer söz sırası, hasta ayağını bir tabureye uzatarak dirseklerini çay masasına dayamış olan Mrs. Ashcroft'ta idi...

""Buna çok şaşırdım! Peki, kocan ne demişti?" diye sordu Mrs. Fettley, boğuk sesle anlatılan öykü sona erince.

""Kocam, ona kalsa, istediğim yere gidebileceğimi söyledi. Ama yatağa bağımlı olduğunu gördüğüm için kalıp ona bakacağımı söyledim. Onun bu durumundan yararlanmayacağımı bilirdi. Sekiz ya da dokuz hafta kadar dayandı. Ardından felce benzer bi' şeye yakalandı; günlerce taş gibi hareketsiz yattı. Sonra bi' gün yatakta doğruldu ve şöyle dedi: ""Dua et kimse seninle, senin bazılarınla uğraştığın gibi uğraşmasın." "Ya sen?" dedim, çünkü onun nası' bi' serseri olduğunu *sen* **biliyo'sun Liz." ""Bunun iyi tarafları da var, kötü tarafları da," dedi. ""^Ama ben ölümün bilgeliğiyle aydınlanıyorum ve senin başına gelebilecekleri görüyorum." Bi' pazar günü öldü ve perşembe günü gömüldü... Ve ben -bi' zamanlar ona nasıl da hayrandım— ya da öyle miydim acaba?" "Bunlardan bana daha önce hiç söz etmemiştin," demek cesaretini gösterdi Mrs. Fettley.**

"Bana az önce anlattıklarının karşılığını veriyorum. Kocam öldükten sonra Londra'daki şu Mrs. Marshall'a yazdım ve tamamen özgür olduğumu bildirdim. Mutfak yardımcısı olarak ilk işimi bana veren

oydu — tanrım ne kadar uzun zaman olmuş! Çok sevinmişti, çünkü o ikisinin hali vakti yerindeydi ve ben de onların usullerini biliyo'dum. Hatırlayacaksın Liz, bir zamanlar paraya gereksinimimiz olduğunda - ya da kocam uzakta olduğu zamanlarda- ara sıra servise giderdim." "Kocan Chichester'da gerçekten de altı ay yattı, öyle değil mi?" diye fısıldadı Mrs. Fettley. "Hikâyenin aslını hiçbi' zaman öğrenemedik."

"Daha da fazla. Ama adam ölmemişti."

"Seninle bi' ilgisi yoktu değil mi, Gra?"

"Hayır! Bu seferki ilişki kurduğu kadının kocasıydı. Ve böylece kocam öldükten sonra bi' aşçı olarak *Marshalüara* **geri döndüm, yeniden bi' centilmenin masasında yer bulabildim ve adım işe yarar bi' anlam kazandı. Bu senin Portsmouth'a taşındığın yıldı."**

"Cosham'a," diye düzeltti Mrs. Fettley. "Orada yeni yapılmış bi' yığın bina vardı. Kocam önden gitmiş ve odayı kiralamıştı, ben de onu izledim. işte, ardından bi' yıl kadar Londra'da yaşadım. boğaz tokluğuna çalışıyo'dum, yani günde dört öğün yemek ve sakin bir yaşam . Sonra, sonbahare doğru *MarshalUar* **Fransa gibi bi' yerlere seyahate çıktılar; ama beni bırakmadılar, çünkü ben-siz yapamazlardı. Ben evi bekçiye emanet edilebilecek duruma getirdim ve buraya, kız kardeşim Bessie'nin yanına geldim, maaşım cebimdeydi ve her iki taraf da bana yakın olmaktan mutluydu." ""Bunlar ben Cosham'dayken oluyo' sanırım," dedi Mrs. Fettley.**

""O zamanlar sinemalar ya da vist partileri olmadığı gibi insanlarda boş gurur da yoktu. Kadın olsun erkek olsun, bi'kaç şilin vaat eden bi' işi herkes elinde tutmaya çalışırdı, öyle di' mi? Londra'dan sonra çok zayıflamıştım ve temiz havanın bana iyi geleceğini düşünüyo'dum. Bu yüzden hevesle, Smalldene'de ilk patateslerin toplanmasına, zararlı köklerin sökülmesine filan yardım etmeyi üstlendim. Londra'daki mutfağımda-kiler beni ayağımda erkek botları ve eteklerim kıvrılmış görseler fena halde dalga geçerlerdi." ""Peki, bu iş sana bi' kazanç sağladı mı?" diye sordu Mrs. Fettley.

""Benim oraya gidiş nedenim bu değildi. Sen de benim kadar iyi biliyo'sun ki, olmadan önce hiç bi' şeyi bilemezsin. Aklın, yola çıkmadan ya da henüz yolda iken seni uyarmaz, ne ki yolun en ucuna varmışsındır. Ne kadar ileri gittiğimizi ancak geriye dönüp baktığımızda anlayabiliriz." ""Kimdi bu?"

""Harry Mockler." Mrs. Ashcroft'un yüzü hasta ayağının acısıyla buruştu.

Mrs. Fettley nefesini tuttu. ""Harry! Bert Mock-ler'ın oğlu! Aklıma bile gelmezdi!"

Mrs. Ashcroft başını sallayarak onayladı. ""Ve kendi kendime dedim ki *-ve* **buna inanıyo'dum-ben tarlada çalışmak istiyorum." "Ne geçti eline?"**

"Bilinen şeyler. Başlangıçta her şey — sonradan hiçbi' şeyden de beteri. Bi'çok belirti ve uyarı vardı, ama hiçbirine kulak asmadım. Bi' gün otları ya-kıyo'duk, bize ne olduğunu — ikimizin arasında ne olduğunu o zaman anladık. Yakma işi için yılın erken bi' zamanıydı ve ben de böyle söylemiştim. "Hayır!" dedi o. "Eski şeylerden ne kadar erken kurtulursan o kadar iyidir." Konuştuğu zaman yüzü kayalardan bile sert gözüküyordu. O an, erkeğimi bulmuşum gibi geldi bana, bu da'a önce hiç olmamıştı. Da'a önce hükmeden hep ben olmuştum." "Evet! Evet! Sen onlarınsındır, onlar da senin," dedi öbürü içini çekerek. "Ben doğru yolu tercih ederim."

"Ben etnıiyo'dum. Ama Harry ediyo'du... Bir süre sonra, benim Londra'ya dönme zamanım geldi. Yapamadım. Mümkün değil yapamadım! Onun için, bi' pazartesi sabahı kazandan bi' miktar kaynar su aldım ve sol kolumun ve elimin üzerine devirdim. Bu, beni bulunduğum yerde bi' on beş gün da'a tuttu."

"Buna değdi mi, peki?" dedi Mrs. Fettley, kırışık kol üzerindeki gümüş renkli yara izine bakarak. Mrs. Ashcroft evet anlamında başını salladı. '"Ve sonra, Londra'ya gelip benden çok uzakta olmayan ve kiralık atların bakıldığı bi' ahırda iş bulması konusunda aramızda anlaştık. Harry işi aldı. *Benim* **yardımımla. Hiçbi' yerde hiçbi' dedikodu olmadı.**

Kendi annesi bile nasıl olduğunu anlamamıştı. Bahatça Londra'ya geldi, o kış or'da kaldık, aramızda yarım mil bile yoktu." "Yol parasını ve her şeyi sen ödemiş olmalısın diye düşünüyorum," dediMrs. Fettley kararlıkla. Mrs. Ashcroft yine başını saUadı. "Onun için yapmadığım hiçbi' şi yoktu. Erkeğimdi o benim, ve —^h, tanrım yardım et!- her şeye gülüp geçiyo' ve karanlık bastıktan sonra sokaklarda yürü-yo'duk, botlarımın içindeki ayaklarımın nasırları ağrıyıncaya dek! Ben daha önce hiç böyle hissetmemiştim. O da ö'le! O da ö'le!"

Mrs. Fettley anlayışla kıkırdadı.

"Peki ne zaman bunabir son verdin?" diye sordu. "O her şeyi bana ödedikten sonra, her bir kuruşu. Hemen anlamıştım, ama anlamış olmayı umursa-mıyo'dum. "Bana ölesiye nazik davrandın," demişti. "Nezaket!" demiştim, *"Bizim* **aramızdaki şey bu mu?" Ama o durmadan ne kadar nazik olduğumu ve hayatı boyunca bunu unutmayacağını söyliyip duruyo'du. Uç gece boyunca anlamamaz-lıktan geldim, çünkü inanmak** *istemiyo'dum.* **Sonra ahırdaki işten tatmin olmadığını, oradaki adamların kendisine oyun ettiğini anlatmaya başladı ve bi' erkeğin senibırakmak üzereyken sö'le-diği bütün o yalanları sö'ledi. Onu duyuyo', ama ne yardımcı oluyo' ne de engelliyo'dum. Sonunda bana verdiği küçük broşu çıkardım ve dedim ki: "Bu kadar yeter,** *ben* **hiçbi' şi istemiyorum." Ve arkamı dönerek kendi acılarıma doğru yürüyüp gittim. Üsteleyip durumumu daha da kötüleştirmedi. Bundan sonra bi' da'a ne geldi ne de mektup yazdı. Yeniden evine, annesinin olduğu yere dönmüştü."**

"Peki sen onun geri dönüp dönmediğini ne kadar sık kontrol ettin?" diye sordu Mrs. Fettley, acımasızca.

"Birden fazla... bi' kereden çok fazla! Birlikte gezdiğimiz sokaklara döndüğümde, o kaldırım taşlarının ayağımın altında irkildiğini hissedi-vo'duın."

"Evet," dedi Mrs. Fettley. "Bilmiyorum ama, bu başka şeyler kadar acıtmaz sanırım. Ama, hepsi bu kadar mı?"

"Hayır, di'il. Şaşılacak şey de bu, eğer inanırsan tabii Liz."

"inanırım. Sanırım şu anda hayatında yalandan en uzak olduğun zaman, Gra.”

"‘Oyle... ve en amansız düşmanlarımın çekmesini isteyeceğim acılardan daha fazlasını çektim. Tanrı biliyo’! O bahar çok kötü güıler geçirdim! Bunların bi’ kısmı başağrıları yüzündendi, da’a önce ömrüm boyunca başım ağrımamıştı. Düşün, ben ve başağrısı! Ama sonunda onlara minnettar oldum. Çünkü düşünmeme engel oluyo’lardı...” "‘Diş gibi,” diye yorumladı Mrs. Fettley. "‘Ağrı kendi kendisini tüketene kadar seni hırpalayıp yıpratmak zorunda; aına sonra ... sonra bi’ iz kalmıyor.”

“Bende **hayatımın sonuna kadar yetecek iz kaldı. Her şey bizim temizlikçi kadının küçük kızıyla başladı —kızın adı Sophy Ellis idi— sırf göz, et ve kemikti kızcağız. Ara sıra ona yiyecek bi’ şiler verirdim. Bunun dışında özel olarak dikkatimi çekmezdi, tabii Harry’nin derdiyle uğraşırken onu daha da az fark ediyordum. Ama -başlarda küçük çocukların bazen nasıl hissettiklerini bilirsin- gittikçe benden deli gibi hoşlanmaya başladı, her gördüğünde sarılıp ellemeler filan; ben de onu başımdan savmaya kıyamıyo’dum... Bahar başlangıcında bi’ gün, bi’ öğleden sonra, annesi onu toplayabil’ceği kadar yiyecek toplaması için bize göndermişti. O içeri süzüldüğünde ben de önlüğüm tepemde, başağrısından yarı çıldırmış vaziyette, ateşin yanında oturuyo’dum. Sanırım onunla oldukça az ilgilendim. “Tanrım!” dedi. “Bütün derdiniz** *bu* **mu? Ben sizi iki dakikada bundan kurtarırım!” Ondan bana parmağını bile sürmemesini istedim, çünkü alnımı okşamak istedi’ini sanmıştım ve ben bundan hoşlanmı-yo’dum. “Size dokunm’icam,” dedi ve geldiği gibi süzülerek dışarı çıktı. Gideli on dakika olmamıştı ki, başağrım tekme yemiş gibi yok olup gitmişti. Böylece işimin başına döndüm. Sophy aceleyle geri geldi ve bi’ fare yavrusu gibi sessizce benim koltuğuma kıvrıldı. Gözleri içeri çökmüştü ve yüzü çok solgundu. Ona ne olduğunu sordum. “Hiçbi’ şi,” dedi. “Yalnızca artık o bende.” “Ne sende?” dedim. “Sizin başağrınız,” dedi, sesi çok boğuk, dudakları yapış yapıştı. “Onu ben aldım.” “Saçma,” dedim, “sen dışardayken kendi kendine geçti. Sen dinlen, ben sana bi’ fincan çay veriyim.” “Hiç yararı olmaz,” dedi, “sürmesi gerektiği kadar sürmeli.** *Sizin* **ağrınız ne kadar sürer?” “Saçma sapan konuşma,”**

dedim, “yoksa doktoru çağırırım.” Bana kızamık çıkarıyo’muş gibi gelmişti. “Oh, Mrs. Ashcroft,” dedi, küçük, ince kollarını bana uzatarak. “Sizi*gerçekten de* **çok seviyorum.” Buna karşı sö’liyebil’cek bi’ şiyim yoktu.**

Onu kucağıma aldım ve okşadım. “Gerçekten de geçti mi?” dedi. "‘Evet,” dedim, “ve eğer bunu beceren sen isen, sana gerçekten de minnettarım.” ""Benim,” dedi, yanağını benimkine dayayarak. ""Benden başka kimse bunun nasıl yapıl’cağı-nı bilemez.” Ve sonra bana benim başağrımı bi’ Dilek Evi’nde değiştirdiğini söyledi.”

“Nee?” Mrs. Fettley’in sesi bir çığlık gibi çıkmıştı. ''Bi’ Dilek Evi. Hayır! Ben de böyle bi’ şi duymamıştım. Başlangıçta bi’ anlam verememiştim, ama anlattıklarını bi’ araya getirince, Dilek Evi’nin, Birisi’nin gelip orada yaşamaya başlamasına yetecek kadar uzun bi’ süre, kiralanmadan ve boş olarak tutulması gereken bi’ ev olduğunu anladım. Sophy bunu kendisine sö’liyenin, Harry'nin çalıştığı kiralık at ahırında birlikte oynadıkları küçük bi’ kız olduğunu anlattı. Kızın kışları Londra’da geçiren bi’ karavanda yaşadığını sö’ledi. Anladığım kadarıyla bi’ Çingene.”

""Ah! Çingenelerin bildiklerine bi’ diyeceğim yok, ama Dilek Evi diye bi’ şiden söz edildiğini hiç duymamıştım ve ben de - benim de bildiğim bi’ şiler vardır yani,” dedi Mrs. Fettley.

""Sophy, Wadloes Yolunda -buradan sadece bi’kaç sokak ötede, bizim manava doğru— bi’ Dilek Evi bulunduğunu söyledi. ""Bütün yapman gereken,” dedi, ""zili çalmak ve mektup deliğinden içeri dileğini dilemek.” Ona benim başağrımı kendisine perilerin mi verdiğini sordum. ""Bilıniyo’ musunuz,” dedi, “bi’ Dilek Evi’nde peri filan yoktur? Yalnızca bi’ Alamet vardır.”

""Tanrım, sen büyüksün! *Bu* **kelimeyi nereden bulmuş?” diye haykırdı Mrs. Fettley; çünkü Alamet ölülerin, daha da beteri yaşayanların hayaleti anlamında kullanılırdı.**

“Kendisine karavandaki kızın anlattığını söyledi. Her neyse Liz, bunları duymak beni huzursuz etmişti ve kucağımda yattığı için bunu

hissetmiş olmalı. ‘‘Senin bu yaptığın çok nazik bi’ hareket,” dedim ona sımsıkı sarılarak, “yani başağrımdan kurtulmamı dilemen. Ama neden kendin için güzel bi’ şiler dilemedin?” “Bunu yapamazsın,” dedi. “Bi’ Dilek Ev’inden elde edebileceğin tek şey bi’ başkasının derdini üstlenmek olabilir. Bana iyi davrandığında, annemin de başağrılarını üstlenmiştim; ama sizin için ilk kez bir şey yapabiliyorum. ^lı, Mrs. Ashcroft! Size neredeyse aşığım.” Ve böyle şeyler söylemeye devam etti. Liz, sana sö’lüyorum, onu dinlerken tüylerim diken dikenolmuştu. Ona Alamet’in nasıl bi’ şi olduğunu sordum. “Bilmiyorum,” dedi, “ama zili çaldıktan sonra, onun zemin katından yukarı, kapıya do’ru koştuğunu duyuyo’sun. Sonra dileğini söylü-yo’sun,” dedi, “ve gidiyo’sun.” “O halde Alamet sana kapıyı açmıyo’ öyle mi?” dedim. “^lı, hayır,” dedi, “yalnızca kapının ardından kıkırdamaya benzer bir ses duyuyo’sun. Sonra sevdiğin kişi kimse, onun derdini üstlence’ni söylüyo’sun ve üstleniyo’sun,” dedi. Daha fazla bi’ şi sormadım — çocukcağız ateşler içinde yanıyo’du. Gaz lambasını yakma vakti gelinceye kadar onunla olabildiğince ilgilendim ve bi’ müddet sonra, onun baş-ağrısı -ya da sanırım benimki—geçti ve kucağımdan inip kediyle oynamaya başladı.” “Bak sen şu işe!” dedi Mrs. Fettley. “Siz ... siz bunu yeniden denediniz mi?”

“Sophy bana önerdi, ama bi’ çocukla bu tür bi’ ilişkiye giremezdim.”

“Peki, na’ptın?”

“Başağrım başlayınca, mutfakta oturmak yerine odamda oturdum. Ama bu konu aklıma takıldı kaldı.”

“Takılır. Sana başka bi’ şiler anlattı mı?” “Hayır. Çingene kızın sö’lediklerinin dışında bi’ şi bilmiyo’du, bi’ de büyünün işe yaradığından başka. Ve bunun ardından -bunlar Mayıs ayında olmuştu — yazı Londra’da ıstırap içinde geçirdim. Hava haftalarca sıcak ve rüzgârlıydı. Caddeler rüzgârla oradan oraya savrulan ve kaldırımlara kadar yükselen kurumuş at pisliği kokuyordu. Bugün artık böyle şeylere rastlanmıyor. Tatilimi hasat zamanından hemen önceye aldım ve yine buraya, Bessie’nin yanına geldim. Bessie çok za-yıfladığımı ve gözlerimin altında torbalar oluştuğunu fark etti.”

“Harry’i gördün mü?”

Mrs. Ashcroft evet anlamında başını saüadı. ""Dördüncü... hayır, beşinci gündü. Günlerden çarşamba idi. Onun yine Smaüdene’de çalışmaya başladığını biliyo’dum. Bi’ keresinde caddenin ortasında, cüretkâr bir cesaretle annesine sormuştum. Pek bi’ şiler anlatma fırsatı olmamıştı, çünkü Bessie --0nun çenesini bilirsin— konuştukça konuşur. Ama o çarşamba, Bessie’nin çocuklarından biri eteğime yapışmış halde, Chanter’s Tot’da yü-rüyo’dum. Bi’ anda, onun kaldırımda arkamda olduğunu hissettim ve yürüyüşünden değişmiş olduğunu anladım. Yavaşladım ve onun da yavaşladığını duydum. Sonra biraz çocukla oynaştım ve onu beni geçmeye zorladım. Sonunda geçti. Yalnızca "“iyi akşamlar,” dedi ve kendini toparlamaya çalışarak devam etti.

""Sar’oştu, öyle mi?” diye sordu Mrs. Fettley. ""Asla! Gıdasız kalmış ve yıpranmıştı. Giysileri üzerinden dökülüyo’du ve boynunun arkası tebeşirden bile beyazdı. Bütün yapabildiğim, kollarımı açmayıp arkasından ağlamaktı. Ama tekrar eve dönüp çocukları yatırana kadar gözyaşla-rımı tuttum. Sonra, yemek bitince Bessie’ye sordum, ""Harry Mockler’a ne oldu alla’aşkına?” Bessie bana onun, uzun süre önce Smalldene’deki eski havuzu temizlerken bi’ kazma ile ayağını kestiği için iki ay hastanede yattı’ını söyledi. Çamurun içinde zehir vardı, zehir baca’ana yürümüş ve bütünvücuduna yayılmıştı. On beş günden fazla olmuş, işine —Smalldene’de taşımacılık yapmaya— geri dönmemişti. Bessie bana, doktorunun onun Kasım soğuklarıyla birlikte öleceğini sö'le-diğini anlattı; ve annesi de ona Harry’nin doğru dürüst bi’ şi yemediğini, uyumadığını, sırsıklam terlediğini ve tabii nasıl buz gibi yattığını anlatmıştı. Ve sabahları ürkütücü bi’ şekilde kustu-g unu. “Aınan tanrım,”ded!m, “^Aına belk! ot b! ç-mek onu yine eski haline getirir.” Dilimle ipliğimin ucunu ıslattım, iğnemin deliğini buldum ve ışığın altında, bi’ kaya gibi hiç kıpırdamadan ipliği iğneye geçirdim. Ve o gece (benim yatağım çamaşırhanede idi) ağladım, ağladım. Ve *sen* bilirsin,

Liz —çünkü doğum sancısı çekerken sen yanım-daydın— beni ağlatmak kolay değildir.”

"Evet, ama çocuk doğurmak yalnızca fiziksel bir acıdır," dedi Mrs. Fettley.

"Horozların ötüşüyle kendime geldim ve izleri yok etmek için soğuk çayla gözlerime pansuman yaptım. Ertesi akşamın sonlarına do'ru-görünü-şü kurtarmak için kocamın mezarına bi'kaç çiçek yerleştiririrken— şimdi savaş anıtının olduğu yerde Harry ile karşılaştım. Atlarına bakmış dönü-yo'du, beni görmemezlik edemezdi. Onu baştan aşağı süzdüm ve ""Harry," dedim dişlerimin arasından, "Londra'ya dön ve orada dinlen." "Bunu kabul edemem," dedi, "çünkü sana hiçbi' şi veremem." "Ben bi' şi istemiyorum," dedim, "tanrı aşkına, ben bi' şi istemiyorum! Yalnızca gel ve Londra'da bi' doktora görün." Kederli bakışlarını bana çevirdi: "Her şey bitti, Gra," dedi. "Yaşayacak yalnızca bi'kaç ayım kaldı." "Harry!" dedim. "Erkeğim!" Da'a fazla bi' şi sö'liyememiştim. Kelimeler boğazıma dizilmişti. "Çok teşekkürler, Gra," dedi (ama asla "kadınım" demedi) ve sokağın ötesine do'ru yürüyüp annesine gitti —ah, lanet olsun o kadına!— onun yolunu gözlüyo'du ve kapıyı arkasından kapattı."

Mrs. Fettley masanın üzerinden elini uzattı ve Mrs. Ashcroft'un giysisinin kolundan gözüken bileğine parmaklarıyla dokundu, ama diğeri kolunu kaçırdı.

"Böylece, çiçeklerimle mezarlığa gittim ve konuştuğu o gece kocamın yaptığı uyarıları hatırladım. Ona ölüm bilgeliği çökmüştü ve her şey tıpkı söylediği gibi oluyo'du. Ama mezar taşının üzerine çiçek kavanozunu yerleştiririrken Harry için yapabil'ceğiın bi' şi olduğu aklıma gelmişti. Doktor istediğini söylesin, bi' kez deni'cem diye düşündüm. Ve öyle de yaptım. Ertesi sabah Londra'daki manavımızdanbi' fatura geldi. Mrs. Marshall bana bu tür şeyler için -tabii ki— biraz nakit bırakmıştı, ama Bessie'ye bunun benim gelip evi hazırlamam için olduğunu söyledim. Böylece, öğleden sonraki trene yetiştim."

"Peki -olmadığını biliyorum ama- hiç mi korkun yoktu?"

"Neden olsun? Önümde kendi utancım ve tanrının acımasızlı^ndan başka hiçbi' şi yoktu. Harry'e asla sahip olamazdım... nasıl olabilirdim

ki? Bu ateşin beni tüketip bitirene kadar yanması gerek-ti'ini biliyo'dum."

"Vah, vah!" dedi Mrs. Fettley, yine bileğine uzanarak, ama bu kez Mrs. Ashcroft buna izin verdi. "Yine de onun için bunu deniyebilece'mi bilmek bi' rahatlamaydı. Böylece gidip manavın hesabını ödedim ve verdiği makbuzu çantama koydum, sonra Mrs. Ellis'e uğradım — bizim temizlikçi kadın— ve anahtarları alarak evi açtım. °nce, geri geldiğimde hazır bulabilmek için yatağımı yaptım. Tanrı aşkına! Dönünce yatacağım hasta yatağımı! Sonra bi' fincan çay yaptım ve mutfakta oturup güneş batana kadar düşündüm. Sonra giyindim ve dışarı çıktım, makbuz çantamdaydı, onu bi' adres gibi inceler numarası yapacaktım. Adres Wadloes Yolu 14 numaraydı—bi' zemin kat mutfağı olan, yirmi ya da otuz kadar benzeriyle aynı

ırada, ön tarafta duvarlarla ayrılmış bahçelerin düzgün şeritler oluşturduğu küçük bi' ev- ön kapının boyaları dökülmüş, çok uzun zamandan beri hiçbi' şeye dokunulmamış gibi gözüküyo'du. Sokaklarda kedilerden başka kimseler yoktu. *Hava da* **çok sıcaktı! Büyük bi' cesaretle kapıya yöneldim; merdivenleri çıktım ve ön kapıyı çaldım. Zil yüksek sesle çınladı, tıpkı boş bi' evde yankılanır gibi. Sonra, sandalye gibi bi' şeyin mutfak döşemesinin üzerinde çekilmesine benzer bi' ses işittim. Ardından mutfak medivenlerinden şişman bi' kadının ayak sesleri olabil'cek sesler duydum. Girişteki merdivenin başına kadar geldiler -ayaklarının altında gıcırdayan çıplak tahtaların sesini de duymuştum— ön kapıya gelince durdular. Mektup deliğine doğru eğildim ve dedim ki: ""Sevgi aşkına, erkeğim Harry Mockler'ı bekleyen ne kadar kötülük varsa, hepsi be<u>nim</u> olsun." Bunun ardından, kapının arkasındaki her neyse, o zamana kadar sanki beni daha iyi duyabilmek için tutmuş-casına, nefesini salıverdi."**

"Sana bi' şi *söylenmedi, öyle mi?"* **diye üsteledi Mrs. Fettley.**

"Hiçbi' şi. Yalnızca nefes verdi... *A-Aah* **der gibi. Sonra adımlar geriye, aşa'daki mutfağa doğru yöneldi —hep sürüyerek- ve yine sandalyenin çekildiğini duydum."**

"Bütün bunlar olurken, sen hep kapmın önündey-din, öyle mi Gra?"

Mrs. Ashcroft evet der gibi başını salladı. “Sonra evden uzaklaştım. Ama oradan geçen ada-mınbiribana: “O evin boş olduğunu bilmiyo’ muydunuz? ” dıye sordu. ‘"Hayır,” dedıın. ‘"Bana verı-len numara yanlış olmalı.” Ve geriye kendi evimize döndüm ve yatağa yattım; çünkü epeyce hırpalanmıştım. ‘"Hava öyle sıcaktı ki ancak bölük pörçük bir uyku uyuyabildim. Bu yüzden şafak sökene kadar zaman zaman uyuyarak ortalarda dolandım. Sonra mutfağa kendime bi’ fincan çay yapmaya gittim ve ayağımı, tam bileğimin üzerinde bi’ yerden, Mrs. Ellis’in son temizlik sırasında yerinden oynattığı eski bi’ tost makinesine çarptım. Böylece —bunun ardından—Marsha/Zlarm tatillerini bitirip eve dönmelerini bekledim.” ‘"Orada tek başına mı? Boş evlerden bıkmışsmdır diye düşünmüştüm,” dedi Mrs. Fettley, dehşete kapılmıştı.

‘"Oh, ben gelince, Mrs. Ellis ve Sophie de ara sıra gelip gitmeye başlamıştı. Birlikte evi tepeden tırnağa temizledik. Bi’ evde her zaman yapılacak bi’ şiler bulunur. işte, o sonbahar ve kış Londra’da bunları yaşadım.”

‘"O zaman hiçbi’ şi olmadı — çaban sonuç verip üstlendiğin bi’ şi gerçekleşmedi?”

Mrs. Ashcroft gülümsedi. ‘"Hayır. Hayır o sırada olmadı. Uzun süre sonra, Kasım ayında Bessie’ye on şilin gönderdim.”

‘"Sen her zaman eh açıksındır,” diye araya girdi, Mrs. Fettley.

‘"Ve gelen haberlerle paramın karşılığını aldım. Bessie, ot toplamanın ona iyi geldiğini söylüyordu. Altı hafta orada kalmış ve şimdi Smalldene’de-ki taşımacılık işine geri dönmüştü. Olmuştu işte — nasıl olduğu beni hiç ilgilendirmiyo’du. j^ma on şilinimin bana huzur sağlayıp sağlamadığından emin değilim. Çünkü Harry ölmüş filan olsaydı, Kıyamet Günü’ne kadar benim olurdu. Ama yaşarken hemen bir başka kadınla ilişki kurması olasıydı. Bu düşünce beni çok öfkelendiriyo’du. Bahar geldiğinde, öfkelenecek başka bi’ şey da’a bulmuştum. Ayak bileğimin üstünde küçük, akıntılı bir yara oluşmuştu, tam botlarımın bittiği yerdeydi ve bir türlü iyileşmiyo’du. Ona bakmak bile içimi kötü ediyo’du, oysa yapı olarak kolay iyileşen

bir cildim vardır. Bir bıçakla her tarafımı do'ra, çimenler gibi çabucak iyileşirim. Mrs. :'\Iarshall kendi doktorunu bana gönderdi. Doktor aylardır her türden boyalı çorapla örtmek yerine, en başından ona başvurmuş olmam gerektiğini, işimde çok ayakta durmamam gerektiğini, çünkü varanın bileğimin arkasında bi' yerlerdeki büyük, şişkin bi' damarın tam üzerinde bulunduğunu söyledi. '"Sinsice gelen, sinsice gider," dedi, '"Ayağını yüksek bir yere kaldır ve dinlen. Rahatlayacaktır. Çok çabuk kapanmasına izin verme. Çok hoş ayaklarınız var, Mrs. Ashcroft" derken, yaranın üzerine ıslak bi' pansuman yerleştirdi." '"Do'ru yapmış," diye konuştu Mrs. Fettley, kararlı bir sesle. '"Islak yaralara ıslak pansuman. ^Akıntıyı emerler, tıpkı lamba fitilinin gazı emdiği

gibi"

'"Bu do'ru. Mrs. Marshall daha uzun süre oturmam için sürekli benimle ilgileniyo'du ve böylece kısa zamanda toparlandım. Bundan bi' süre sonra, tedavinin tamamlanması için beni apar topar Bessie'nin yanma gönderdiler; çünkü ben ayakta

durmam gerektiği zaman oturabilenlerden değilimdir. O sırada sen köye dönmüştün, Liz." "Dönmüştüm. Dönmüştüm ama — asla aklıma gelmedi!"

"Anlamanı arzu etmemiştim." Mrs. Ashcroft gülümsedi. "Harry'yi bi' ya da iki kez sokakta gördüm, kilo almış ve yeniden toparlanmıştı. Sonra bi' gün onu görmedim, annesi atlardan birinin onu çiftelediğini ve kalçasından yaralandığını söyledi. Bu yüzden yatıyo'du ve oldukça ıstırabı vardı. Bessie, Harry'nin annesine onun bakımını üstlenecek bi' kadını olmamasının üzücü olduğunu sö'ledi. Ve yaşlı kadın *gerçekten* **çılgına döndü! Harry'nin doğduğundan beri hiç bi' kadına muhtaç olmadığını, ve kendisi ot biçebildiği sürece, oğlu için elleri iki yanına düşünceye kadar çabalayacağını sö'ledi. Böylece onun benim yerime bekçi köpekliği yapacağını ve karşılığında kemik bile istemi'ce'ni anlamış oldum."**

Mrs. Fettley küçük bir kahkaha tufanı ile sarsıldı. "O gün," diye devam etti Mrs. Ashcroft, "bütün gün ayakta durdum ve doktorun

gidip gelişini izledim, çünkü kaburgalarının da hasar görmüş olaca'nı düşünüyo'lardı. Bu, yaramın yeniden açılarak akmaya başlamasına sebep oldu. Ama kaburgalarla bir ilgisi olınadığı ortaya çıktı ve Harry rahat bir gece geçirdi. Bunu duyunca, ertesi sabah kendi kendime: *"Henüz* **iki kere ikinin dört ettiğinden emin olıni'cam. Bi' hafta ayağımı aşağı sarkıtıp ne ol'ca'na bakıca'm," dedim. O çok c^^m**

yanmadı, do'rusunu istersen —daha ziyade gücüm tükendi— ve Harry iyi bi' gece da'a geçirdi. Bunun

üzerine devam ettim; ama iki ile ikiyi toplayıp sonucunu sö'lemeye ancak hafta sonunda cesaret edebildim ve Harry kendine gelerek neredeyse eski Harry oldu. Ne dışında ne de içinde, canını yakan hiçbi' şi yoktu artık. Bessie sokağa çıktığında ben çamaşırhanede ner'deyse dizlerimin üzerine kapandım. ""İşte şimdi benimsin, erkeğim," diyo'dum. ""Hayatımın sonuna kadar, sen fark etmeden iyiliklerin hep benden gelicek. iAh, tanrım, Harry'nin aşkına, bana uzun bi' ömür ver!" diye dua ediyo'dum. Ve belki de acılarımı bu dindirdi." '"Tamamen mi?" diye sordu Mrs. Fettley. '"Yeniden başladılar, hem de bi'çok kez, ama ne olursa olsun, ben bunları onun için çektiğimi biliyo'dum. Ben *biliyo'dum.* **Ağrılarımın bi' başlayıp bi' durması, yani bi' çeşit kendi düzenimi kurmam biraz zaman aldı, ta ki onları emrimde tutabilmeyi öğrenene kadar. Ama bu garip bi' şeydi. Çünkü Liz, bazı zamanlarda, yaram tamamen küçülüp kurur gibi oluyo'du. Önceleri onu yeniden azdırmaya ça-hşıyo'dum; Harry'yi çok uzun süre, tutunacak bi' şeyi olmadan tek başına bırakmaktan korktuğum için. Şükürler olsun, zamanla bu durumun onun bi' süre kendi kendisini idare edebilece'inin işareti olduğunu anladım ve kendimi kurtardım."**

'"Ne kadar süre?" diye sordu Mrs. Fettley, derin bir ilgiyle.

'"Yılın büyük bi' kısmını, yalnızca bi' ya da iki kez, yaradan gelen küçük bi' sızıntıdan başka bi' belirti olmadan geçirdim. Yara küçülüyo' ve ku-ruyo'du. Sonra birden yeniden alevleniyo'du —bir uyarı gibi— ve ben buna katlanıyo'dum. Daha fazla dayanamadığımda —bu arada Londra'daki işimi devam ettirmek zorundaydım- ayaklarımı kaldırıp bi' koltuğa uzatıyo' ve rahatlayıncaya kadar bekliyo'dum. Çok çabuk geçmiyo'du. Böyle zamanlarda, Harry'nin

bana ihtiyacı olduğunu his-sediyo’dum. Bunun üzerine, benim ihmalim yüzünden herhangi bi’ yara alıp almadığını öğrenmek için, ya Bessie’ye bi’ beş şilin da’a ya da çocuklara bi’ şiler gönderiyo’dum. Ve öyle olduğunu öğreniyo’dum! Yıllar gelip geçti ve ben bunu bö’lece devam ettirdim. Ve o, bilmeden sağlığını bana borçlu oldu Liz; yıllar, yıllar boyunca.” “Ama *sen* bundan ne kazandın, Gra?” diye adeta ağlamaklı bir şekilde sordu Mrs. Fettley. “Onu devamlı görüyo’ muydun?”

“Bazen... tatil için oraya gittiğimde. Ve şimdi buraya tamamen döndükten sonra ise daha sık. Ama o, annesinin dışında ne bana ne de bir başka kadına... bakıyo’. Eskiden onu nasıl izlerdim! Annesi de öyle!”

“Yıllarca ve yıllarca!” diye, tekrarladı Mrs. Fettley. “Şimdi ner’de çalışıyo?”

“Oh, seyishği uzunca bir süre önce bıraktı. Şimdi o büyük traktör firmalarından birinde çalışıyo’ —bazen harmanlama yapıyo’ bazen de kamyonlarla uzaklara gidiyo’- Galler’e kadar gittiğini duydum. Aralarda evine, annesine dönüyo’ ama haftalar oldu onu görmedim bile. Şaşmamak gerek! işi onu bi’ yerde devamlı kalmaktan alıkoyuyo’.”

“Ama -sırf sormuş olmak için soruyorum— farzet ki Harry *evlendi*?”dedi Mrs. Fettley.

Mrs. Ashcroft, hâlâ *doğal ve düzenli dişlerinin* arasından nefesini içine çekti. “Benden *böyle bir şey istenemez,”* diye cevap verdi. “Sanırım, çektiğim acılar bunu engellemeye yetecektir. *Sen* öyle düşünmüyor musun, Liz?”

“Yetmesi gerek canını, yetmesi gerek.”

“Bazen *gerçekten* çok ağrım oluyor. Hemşire geldiğinde yarayı sen de göreceksin, yaranın kötülediğini bildiğimden haberi yok.”

Mrs. Fettley anlamıştı. Insan doğası “kanser” kelimesini çok zor kabulleniyordu.

“Bundan emin misin, Gra?” diye sordu.

“Bunu, Mr. Marshaü beniçalışma odasına ça’rıp, sadık hizmetlerim konusunda uzun bir söylev verdiği zaman anladım. Onlara, aralıklarla da olsa, uzunca bi’ süre hizmet etmiştim, ama yine de bu emekli olabilmem için yeterli di’ildi. Ama bana “ömür boyu” haftalık bağladılar. *Bunun* **ne demek olduğunu biliyo’dum — hem de üç yıldan beri.” “Bu bi’ şi** *ispatlamaz* **ki, Gra.”**

“Yirmi yıl daha yaşıy’cak bi’ kadına her hafta bi’ onbeşlik vermek mi? Bal gibi de ispatlar!” “Yanılıyo’sun! Yanılıyo’sun!” diye ısrar etti Mrs. Fettley.

“Liz, çıbanın kenarları tıpkı bi’ yaka gibi kalktığı zaman... hiçbi’ yanıma yoktur. Göreceksin. Ben, Dora Wickwood’u gömülmeden önce görmüştüm. Onunki koltuk altındaydı.”

Mrs. Fettley bir süre düşündü, sonra çaresizlik içinde başını önüne eğdi.

“Şimdiden sonra ne kadar idare edeceğini düşü-nüyo’sun, tatlım?”

“Sinsice gelen, sinsice gider. Ama gelecek ot biçme zamanından önce seni göremezsem, bu vedalaşmamız ol’cak, Liz.”

“O zamana kadar kendime bakabilecek halde olacak mıyım, bilmiyorum — yani yol gösterecek küçük bi’ köpek olmadan. Çünkü çocuklar umursamazlar ve —ah, Gra,— ben de kör oluyorum... kör oluyorum!”

“^h, demek ki bütün bu süre boyunca yama işinle yalnızca parmaklarının arasında oynamanın nedeni *bul* **Ben de sanmıştımki ... ama çektiğim acılar işe yarar, öyle düşünmüyo’ musun, Liz? Bu acılar Harry’yi istediğim yerde tutmaya yarama-lı. Bana onların boşuna olmadığını sö’le.” “Bundan eminim... eminim tatlım. Ödülünü alacaksın.”**

“Bundan fazlasını istemiyorum... Acılarım bi’ şeye yarasın yeter.”

“Yarayacaktır... yarayacaktır, Gra.”

Bu sırada kapı vuruldu.

“Bu hemşire olmalı. Vaktinden önce geldi,” dedi Mrs. Ashcroft. “Ona kapıyı açıver.”

Genç bayan çantasındaki ilaçlar şıngırdayarak hızlaiçeri girdi. “iyi akşamlar,” diye söze başladı. “Bu akşamki enstitü dansı yüzünden her zamankinden biraz erken geldim. Sizin için bir mahsuru yok, değil mi?”

“^h, hayır. Benim dans ettiğim günler geride kaldı.” Mrs. Ashcroft bir anda yeniden ölçülü bir ev kadını oluvermişti. “Eski arkadaşım Mrs. Fettley ile bi’ süredir oturmuş sohbet ediyo’duk.” “Umarım bu sizi yormamıştır?” dedi hemşire biraz soğuk bir tavırla.

"Tam tersine. Benim için büyük zevkti. Yalnızca -yalnızca sonuna doğru bi’ parça- güçsüz hissettim kendimi.”

"Evet, evet.” Hemşire yarayı yıkayacağı eriyikleri almak üzere dizlerinin üzerine çökmüştü bile. "Yaşlı bayanlar bir araya gelince biraz fazla konuşuyorlar. Bu dikkatimi çekmişti.”

"Belki de öyle yapıyoruz,” dedi Mrs. Fettley, ayağa kalkarak. “Onun için artık kaçmalıyım.” ""Ama önce yarama bi’ bak,” dedi Mrs. Ashcroft zayıf bir sesle. “Bakmanı istiyorum.”

Mrs. Fettley baktı ve titredi. Sonra uzandı ve Mrs. Ashcroft’u bir kez terli sarı alnından, bir kez de solmuş gri gözlerinden öptü.

“Gerçekten de işe yarar, di’ mi ... çektiğim acılar?” Hâlâ gerçek kıvrımlarını koruyan dudaklar kelimeleri zorlukla fısıldıyordu.

Mrs. Fettley dudaklarını da öptü ve kapıya doğru ilerledi.

Sahibler Savaşı

Geçiş Kartı? Geçiş Kartı? Geçiş Kartı? Atların bulunduğu, ücretimin ödeneceği ve oradan Hindistan'a döneceğim Kroonstadt'dan Eshtellen-bosch'a *tren yolu* ile gitmemi sağlayacak bir geçiş kartım var zaten. Ben — *Yüz klrkbirinci* Pencap Süvari Alayı Gurgaon Rissala'dan bir süvariyim. Beni o kara Kâfirlerle bir tutmayın sakın. Ben bir Sihim — Devletin bir süvarisiyim. Teğmen-Sahib benim konuşmamı anlamıyor, öyle mi? Bu trende, ne un, ne yağ, ne baharat, ne kırmızıbiber ne de Sihe saygı olan bu şeytan icadı ülkede görevini yapmaya çalışan bir Gurgaon Rissala süvarisi için tercümanlık edecek *herhangi bir* sahih var mı? Yardım edecek hiç kimse yok, öyle mi? ... Tanrıya şükürler olsun işte öyle bir sahih! Fakirlerin Koruyucusu! Cennetin Nuru! Genç Teğmen-Sahib'e benim adımın Umr-Singh olduğunu söyleyin; ben, şimdi vefat etmiş olan Kurban Sahib'in hizmetkârıyım — yani öyleydim, ve atların bulunduğu Eslıtellenbosch'a gitmek için bir geçiş kartım var. Beni o kara Kâfirler sürüsüyle bir tutmalarına izin vermeyin! Evet, Cennetin Nuru Sahih konuyu, dilimizi bilmeyen genç Teğmen-Sahib'e açık-layıncaya kadar ben bu vagonda oturacağım.

Ne emri? Genç Teğmen-Sahili beni tutuklamayacak öyle mi? Güzel! Eshtellenbosch'a bir sonraki *trenle* mi gideceğim? Güzel! Cennetin Nuru ile birlikte mi gideceğim? Güzel! O halde bugün için, ben Cennetin Nuru'nun hizmetkârıyım. Zat-ı şahaneleri, Cennetin Nuru bir yere oturmak isterler miydi acaba? Işte boş bir vagon; ben bir köşeye battaniyemi şöyle asacağım — çünkü güneş çok yakıcı, Mayıs ayında Pencapımızda olduğu kadar değilse de, yine de sıcak. Onu şöyle sıkıştıracağım ve bu samanları da böyle yerleştireceğim ki Tanrı bize Eshtellenbosch'a gidecek bir *tren* gönderene kadar zat-ı şahaneleri rahat otursun...

Zat-ı şahaneleri Pencap'ı bilir mi? Lahor'u? Am-ritzar'ı? Belki, Attaree'yi? Benim köyüm Atta-ree'den üç mil ötedeki tarlaların kuzeyinde, Kraliçe Hazretleri'nin bir malikânesi örnek alınarak yapılmış —şey tarafından— kimdi o? —adını unutmuşum— büyük beyaz evin yakınında. Zat-ı şahaneleri hatırlayabilir mi o mimarı? Sirdar Dyal Singh Attareewalla! Evet, ta kendisi; ama zat-ı şahaneleri nasıl bildiler bunu? Hindistan'da doğup büyüdüler, öyle mi? Ooo! O zaman durum farklı. Sahib'in bakıcısı Bombay taraflarından bir

Surtee kadınıydı demek? Yazık. Taşralı biri olmalıydı; çünkü onlardan çok esaslı bakıcılar çıkar. Pencap gibisi yoktur. Sihler gibisi bulunmaz. Benim adım Umr Singh, evet. Yaşlı bir adam? Evet. Bütün hu yıllardan sonra yalnızca bir süvari öyle mi? Eveet. Eğer Sahih'in kuşkusu varsa, üniformama baksın. Yok yok; Sahih çok yakından bakıyor. U zerindeki bütün rütbe işaretleri uzun zaman önce çıkarıldı, ama —ama hu doğru — benimki süvarilerin ceketleri için kuüanılandan farklı bir kumaş ve —Sahih'in gözleri çok keskin— hu siyah iz uzun süre göğsümden çıkarmadığım gümüş bir zincirin izi. Sahih süvarilerin gümüş zincir takmayacaklarını mı söylüyor? Haayır. Süvariler Ingiliz Hindistanına ait şeref nişanı ta şınıazlar mı? Hayır. Sahih Pencap Polis Teşkilatı'nda çalışmalıydı. Ben süvari değilim, tamam, ama hen bir yıla yakın bir süre bir Sahih'in hizmetkârı oldum — hamalı, uşağı, temizlikçisi, bazen hunlardan biri ve bazen hepsi oldum. Sahih Sihlerin hizmetkârlık yapmadıklarını mı söylüyor? Doğru; ama benim yaptıklarım Kurban Sahih içindi —Kurban Sahibim için— üç ay önce ölen Sahibim!

Genç —yüzü kırmızıya çalan— mavi gözlü, sevindiği zaman ayaklarının üzerinde hafifçe sallanıp parmaklarını çıtlatan biriydi. Babamın zamanında, o sıralar Gurgaon Rissala'da süvariydim, Jullundur'da Vali yardınıcısı olan bahası da öyle yapardı. *Benim* haham mı? Jwala Singh. Sihlerin Sihi — Sohraon'da Ingilizlere karşı savaşmış ve hunun izini ölünceye kadar taşımıştı. Ben ve benim Kurban Sahibim, birbirimize kan bağıyla bağlanır gibi bağlanmıştık. Evet, başlangıçta ben bir süvariydim —hatta *mızraklı süvari çavuşluğuna* (Lance-Duffadar) yükseldiğimi hatırlıyorum— babam o gün bana kondi yetiştirdiği boz bir aygırı armağan etmişti; o ise, gösteri alanının yakınındaki bir duvarın üzerinde Hintli bakıcısıyla oturan ve talimimizin sonunda gülen —baştan aşağı beyazlar içinde-minik bir kurabiye. Onun babası ve benimki konuşmuşlar ve babam bana işaret etmişti, ben atımdan inmiştim ve o minik kurabiye elini elime vermişti —on sekiz... yirmi beş... yirmi yedi yıl geçmiş aradan— Kurban Sahih... Kurban Sahibim benim! Ah! O günden sonra öyle iyi arkadaş olmuştuk ki! Hani derler ya, göbeğimiz bir kesilmişti. Bana büyük Umr Singh — Buwwa Umwa Singh derdi, çünkü düzgün konuşamazdı. Boyu bu kadarcıktı Sahih'in, bu vagonun tabanından

şuraya kadar, ama süvarilerimizin hepsini adlarıyla tanırdı — her birini... Sonra **Ingiltere'ye gitti, yürürken ayaklarının üzerinde hafifçe sallanıp parmaklarını çıtlatan genç bir erkek olarak alayına ve bana geri döndü. Ne dilimizi unutmuştu ne de adetlerimizi. Sahih yürekten bir Sihti. Zengin, eli açık, adil, fakir süvarilerin arkadaşı, keskin gözlü, şakacı ve kaygısızdı. Onun ilk yıllarına ilişkin hikâyeler anlatabilirim.** *Benden* **sakladığı çok az şey vardı. Ben onun Umr Singhiydim, yalnız kaldığımızda bana Baba derdi ve ben de onu Oğul diye çağırırdım. Evet, birbirimizle böyle konuşurduk. Aramızda her şeyden özgürce söz ederdik — savaştan, kadınlardan ve paradan, yükselmekten ve bunun gibi pek çok şeyden.**

Bağlamadan ç- k önce bu savaş hakkında da konuşmuştuk. Bu ülkede, özellikle Yıınasbagh şehrinde (Johiıııınesburg) birçok kutu işçisi, seyyar satıcı, az sayıda Pakistanlı vardı ve bunlar her halta silahsız sahihlerin Güney Afrikalı Boerle-rin çizmesi altında nasıl ezildikleri yolunda haberler yolluyorlardı; Sahihlerin denetim altında tutulabilmesi için sokaklarda ağır siiahılaruı nasıl oradan oraya taşındığın, ve Eger Sahili adlı birinin Afrikalı Boer-Loglar taralından bir şaka uğruna nasıl öldürüldüğünü anlatıyorlardı. Sahih biz Hintlilerin diinyada olan biten her şeyi nasıl duyduğumuzu bilir mi? Yunasbagh'da tetiği çekilip de Hi un' a bir ay içinde yankısı gelıneyen udis bir silah yoktu. Sahibler çok zeki, ama kendi zekâlarının *dal ı* (yani gizli haberleşmeyi) yaratt ı-ğını ve bir iki aıına'ya[2] her şeyin öğrenilebileceğini unutuyorlar. Biz Hintliler dinledik, duyduk ve şaştık; seyyar satıcılar ve sebze satıcılan tarafından anlatıldığı kadarıyla, Yonasbaghlı Sahihlerin Boer-Loglar taralından esir edildikleri kesinlik kazandığında aramızdan bir kısmı sorular sormaya ve işaretleri beklemeye başladı. Diğerlerimiz ise bu işaretleri yanlış değerlendirdi. Böy-lece, *Salıib, Tirah 'ta i* uzun *savaş geldi çattı!* Kurban Sahih bwıı biliyor ve biz aramızda konuşuyorduk. Şiiyle diyordu: "Aceleye gerek yok. Savaşmaya hazırız ve Yııııasbagh çevresindeki o ülkede bulunan bütün Hintliler için savaşacağız." Burada doğruları konuşuyordu. Sahih aym dü-şünccde değil ıni? Tam anlamıyla öyle. Sahihlerin **bu savaşı yapmalarının nedeni Hintliler. Bir yerde hükmedip diğerinde hizmet edemezsin. Ya her yerde hükmedersin ya her yerde boyun eğersin. Tanrı ulusları renk renk çizgilerle işaretleme-mı ş. Dogru ... dogru ... dogru!**

Böylece olaylar gelişti — her seferinde bir adım. Benim için hava hoştu, ama yalnızca —ve Sahih de bunu görüyor, değil mi?—önce bir ordu oluşturup sonra da cesaretlerini aylaklıkla köreltmenin saçma olduğunu düşünüyordum. Neden Tochi’nin adamlarını çağırmıyorlardı... Tirah’ın adamlarını çağırmıyorlardı... Buıer’inadamlarını çağırmıyorlardı? Saçmalık, hem de binlerce kez. *Biz* her şeyi öyle rahat halledebilirdik ki... öylesine rahatça. Sonra günlerden bir gün, Kurban Sahih beni çağırdı ve dedi ki, ‘‘Hey, Dada, ben hastayım ve doktor bana uzun süreli bir rapor veriyor.” Ve göz kırptı ve ben dedim ki, “Ben izin alırım ve sana bakarım, oğul. Üniformamı da getireyim mi?” Kurban Sahih, “Evet,” dedi, “ve hasta bir adamın üzerine dayanması için kılıcını da birlikte getir. Bombay’a ve oradan deniz yoluyla Hubshislerin (zencilerin) ülkesine gideceğiz.” Zekâya bakın! Yerel Alaylardan hastalık izni alarak buraya gelenlerin ilki oydu. Artık subaylarımızın, ister hasta ister sağlıklı olsunlar, yolda bu savaşa katılmayacaklarına dair yazılı bir senet alınadan bir yere gitmelerine izin verilmiyor. Ama o zekiydi. O iznini aldığında henüz bir savaş söylentisi yoktu. Ben de geldim mi? Tabii ki. Albayıma gittim ve sandalyeye oturarak (benim rütbem Albay’la konuşurken yer gösterilecek bir rütbe idi) dedim ki, “Benim çocuğum hasta. Bana izin verin, çünkü ben de hasta ve yaşlıyım.”

Ve Albay lafı Ingilizce ile bizim dilimiz arasında geveleyerek dedi ki, ‘‘Evet, sen gerçekten *Siksin,”** ve bana —bir subayın bir subayla şakalaşacağı biçimde— yaşh bir şeytan olduğumu, ve Kurban Sahibimin sağlığı konusunda bir yalancı olduğunu söyledi (ve öyleydi de); çok geçmeden ayağa kalktı ve elimi sıkarak bana gitmemi ve Sahibimi sağlıklı bir şekilde geri getirmemi emretti. Sahibimi geri getirmek... vah bana!

Böylece Kurban Sahih ile birlikte Bombay’a gittim, ama orada, Kara Su’ya gelir gelıez uşağı Wa-jip Ali ona baktı ve annesinin öldüğünü söyledi. Ben Kurban Sahih’e, “Bir müslüman domuz eksik ya da fazla olııuş ne çıkar? Bana sandıkların anahtarlarını verin, akşam yemeği için beyaz gömleklerinizi ben hazırlayayım,” dedim. Sonra Watson’s Oteli’nin arkasında Wajip Ali’yi patakladım ve o gece Kurban Sahih’in tıraş takımını ben hazırladım. Ona dedim ki, “Sahih, bir Khalsa Sihi,

saçlı sakallı bir adam olan ben, sizin tıraş takımlarınızı hazırladım. Ama bunu yaparken üniformam üzerimde değildi.”

Ote yandan, Kurban Sahih gemide bana her şeyiyle kendi odasına benzeyen bir oda ayırtmış ve emrime bir hizmetkâr vermişti. Bu ülkeye gelirken yolda pek çok şeyden bahsettik ve Kurban Sahih bana savaşın nasıl olacağı konusundaki görüşlerini anlattı. Şöyle dedi, “Atlı askerlerle savaşmak

* İngilizce hasta anlamına gelen Sick ve Sih anlamına gelen Sikh kelimelerinin benzeşimi.

için piyade askerleri aldılar, üstelik bu *Boer-Log*-lara aptalca bir merhamet gösterecekler, çünkü onlarm beyaz olduğuna inanıyorlar.” Sonra dedi ki, “Bu savaşta bir tek yanlış var, o da Hükümet’in bize iş vermeyip bunu tamamen bir Sahihler Savaşı haline getirmiş olması. Bu şekilde pek çok adam ölecek ve hiç intikam alınamayacak.” Doğru söz — doğru söz! İşler tıpkı Kurban Sahih’in önceden söylediği gibi oldu.

Bu ülkeye geldik, hatta daha da öteye, Cape Town’a gittik ve Kurban Sahih, “Bavulları büyük bungalova taşı, ben de gidip hasta bir adama uygun bir iş arayayım,” dedi. Üzerime rütbemi gösteren üniformamı geçirdim ve Maun Nihâl Seyn* olarak adlandırılan büyük bungalovagittim ve ağır yükümüzün, subay bavulları ve kılıçlarıyla şimdiden dolınuş olan o karanlık ve ürkütücü yere konulınasını sağladım — Sahih orayı bilir mi? Şimdi orası daha da dolu. Hepsi ölü adamlara ait takımlar! Üç parça için de makbuz alınaya dikkat ettim. Kemerimde duruyorlar. Onları Pencap’a geri götürmem gerekiyor. Kısa bir süre sonra Kurban Sahih hafifçe sekerek geldi, bu bildik bir işaretti ve dedi ki, “Şanslı bir günde doğmuşuz. Eshtellenbosch’a atların gönderilmesine nezaret etmeye gidiyoruz.” Hatırlarsanız, Kurban Sahih Gurgaon Rissala’nın süvari bölüğünün başı ve *ben* de Umr Singh idik. Bu yüzden, yakı^nımızda kimseler yokken konuşuruz -konuşurduk ya— işte o zaman ona dedim ki, “Sen bir seyis, ben bir çim biçicisi, peki bu bir gelişme mi sence, oğul?” Bu lafıma güldü ve “İşleri dü-

* Nelson Dağı.

zeltmenin yolu bu. Sabırlı ol, Baba."(Evet, etrafımızda kimse yokken bana Baba diye hitap ederdi.) "Bu savaş ne yarın bitecek ne de ondan sonraki gün. Ben yeni Sahibleri gördüm," dedi, "ve hepsi baykuş kılıklı — hepsi ... hepsi ... hepsi!"

Böylece Eshteüenbosch'a, atların olduğu yere gittik; Kurban Sahih burada hizmetkârların işlerini yapıyordu. Ve bütün iş, tanrı bilir nereden gelmiş olan ve bir çadırın nasıl kurulduğunu ya da bir çivinin nasıl çakıldığını hiç görmemiş yeni sahib-ler tarafından, üzerinde hiç düşünülmeden yürütülüyordu. Hepsi şevk doluydu ama bilgiden yoksundular. Sonra, yavaş yavaş Hindistan'dan Pakistanlılar geldi — onlar tıpkı şu tepedeki akbabalar gibidir, Sahih— her zaman katliam peşindedirler. Ve Eshtellenbosch'a bazı Sihler —ama bunlar Muzhee Sihleri— ve Madraslı maymun adamlar geldi. Onlar atlarıyla gelmişlerdi. Puttiala at göndermişti. Jhind ve Nabha at göndermişti. Bütün İKhalsa toplulukları at göndermişlerdi. Dünyanın her yerinden atlar gönderilmişti. Çiğ çiğ yeme-dilerse, ordunun onlara ne yaptığını tanrı bilir. Atları kahpelerin yağı kullandığı gibi kullanıyorlardı: [I]ki elleriyle. Bu atların birçok adama ihtiyacı vardı. Kurban Sahih beni, gelenlerden özellikle düzensiz olan bazılarını —Hubshisleri— yönetmek üzere görevlendirdi (benim için ne görevdi ama!) Bunların kendisi de gölgesi de çevreyi kirletiyordu. Muazzam yemek yiyorlar; göbeklerinin üzerinde uyuyorlar; hiç nedensiz gülüyorlardı; tıpkı hayvanlar gibiydiler. Bazılarına Fingoe deniyordu ve sanırım bazılarına da Kızıl Kâfir, ama aslında hepsi Kâfirdi — anlatılmaz birer pisliktiler. Onlara, atlara su ve yem vermeyi, atları fırçalamayı ve terlerini kurulamayı öğrettim. Evet, ben temizlikçilerin işini denetliyordum — mehtar-ların baş hizmetçisi (bir itilmişler çetesinin başı) ve Kurban Salıib de bundan biraz daha fazlası. Tam beş ay olmuştu. Berbat aylar! Savaş, Kurban Sa-hili'in dediği gibi gidiyordu. Yeni adamlarımız telef oluyor ve hiçbir intikam alınmıyordu. Bu, sihirbazların silahlarıyla donanmış aptalların savaşı idi. Yarını günlük yürüme mesafesinden can alan silahlar, yeni oldukları için yüksek otların içine körü körüne dalan ve Boer-Loglar tarafından sığırlar gibi geri püskürtülen adamlar! Eshtellenbosch şehrine gelince, ben bir

sahih değilim — yalnızca bir *Sihim.* Bana kalsa, o şehirde yalnızca Gurgaon Rissala’dan bir süvari bölüğü bulundururdum —küçük bir bölük— ve o şehri, insanları hükümet güçlerinden bir atın toprağa düşen gölgesini öpmeyi öğreninceye kadar eğitirdim. Eshtellen-bosch’da birçok *mullah* (din adamı) var. Onlar, bize karşı cihadı öğütleyen vaazlar verdiler. Bu doğru — bütün kamp bunu biliyordu. Ve evlerin çoğu saz damlıydı! Tam bir aptallar savaşı.

Beş ayın sonunda, süzülmüş ve zayıflamış olan Kurban Sahibim, “Ödüle ulaştık. Yarın atlarla cepheye gidiyoruz ve buradan uzaklaştığımızda ben geri dönemeyecek kadar hasta olacağım. Bavulları hazır et,” dedi. Böylece oradan ayrıldık, yanımızda bir gemiyle gelmiş olan yeni bir alayın yeni atlarından sorumlu birkaç Kâfir de vardı. Tren’deki ikinci günümüzde, pazara benzer bir şeyi olmayan ve atlara su verdiğimiz ıssız bir yerde, Eshtellenbosch’da seyislerin *cemadarı* (baş seyis), ordu hizmetindeyse bir Sınır Alayı’n-da süvari olan Sikandar Khan at bölmelerinin birinden dışarı süzüldü. Kurban Sahili alayını terk ettiği için ona sövüp saydı; ama Pakistanlı özür niyetinde ellerini yukarı kaldırdı ve Kurban Sahih insafa gelerek onu da aramıza aldı. Böylece üç kişi olmuştuk —Kurban Sahili, ben ve Sikandar Khan- Sahih, Sih ve *Sag* (köpek). Ama adam içtenlikle şöyle dedi, “Bizler hem evlerimizden hem de Raj’ın hizmetkârından uzağız. Indus nehrini yeniden görünceye kadar ateşkes yapalım.” Si-kandar Khan’la aynı kaptan yemek yedim — hem de sığır eti, umrumda değil! Gece, bir yemek çadırından teneke bir kutuda biraz domuz eti çaldığını söyledi, onun kitabı olan Kuran’da, kutsal bir savaşa katılanların dini zorunlulukları olmadığı yazılıymış. Ah.! Bir kılıç ucu vaftiz töreni sırasında şeker ve sudan ne kadar nasibini alırsa, onun da dinle o kadar ilgisi vardı. Yeni ve çok tecrübesiz bir alaydan kendisi için bir at çaldı. Ben de aynı yerden kendime gri bir beygir edindim. Bu yeni alaylar atlarını çok başıboş bırakıyorlardı.

Bazı utanmaz alaylar da yolda *bizim* atlarımızı aşırmışlardı! Bu alayların atlar için resmi sipariş ve istek formları vardı. Bir iki kere de eşyalarımızı elimizden almaya kalkıştılar, ama Kurban Sahili kurnazdı, ben de aptal sayılmam. Cephede pek dürüstlük olmaz. Belli ki etrafımızda azılı bir at hırsızı çetesi vardı; bunlar uzun boylu, açık tenli

sahiblerdi, çoğunlukla burunlarından konuşuyor, her fırsatta, "^h, lanet olsun," yani bizim deyişimizle, *Jehannum ko jao* **diyorlardı. Her biri üniformasının göğsünde bir asma yaprağı taşıyordu ve Rajputlar gibi at biniyorlardı. Hayır, Sihler gibi. Ya da Ustrelyahlar gibi. Daha sonra karşılaştığımız Ustrelyahlar da burunlarından konuşuyorlardı ve onlar da uzun boylu, esmer adamlardı, gri renkli parlak gözleri vardı, kirpikleri develerinki gibi uzun ve gürdü —çok yakışıklı adamlardı— benim için yeni bir sahili gibiydiler. Her fırsatta "Korkuya gerek yo-ook," diyorlardı, bizim dilimizde bunun anlamı** *Durro mut* **(Korkmayın) olduğu için onlara** *Durro* **Mutlar demeye başladık. Esmer, uzun boylu adamlardı, mükemmel atçıydılar, ateşli ve kızgın, savaşı savaş** *gibi* **yapan ve bir kum tepesinin suyu emdiği gihi çay içen. Hırsızlık mı? Biraz, Sahih. Sikandar Khan bana yemin etti —ki o on nesilden beri at çalan bir klana mensuptu— at yürütme konusunda bir Pakistanlı bir** *Durro* **Mutun yanında bebek gibi kalırdı.** *Durro* **Mutlar ayaklarının üzerinde yürüyemezler, yürümek zorunda kaldıklarında ise otoyoldaki tavuklara benzerler. Bu yüzden onların mutlaka atları olması gerekir. Tümüyle savaşa tutkun çok yakışıklı adamlar. Aalı! "Korkuya gerek yoook!" der** *Durro* **Mutlar. Kurban Sahih'in değerini** *onlar* **anlamıştı.** *Onlar* **Kurban Sahib'in ahırları süpürmesini istemiyorlardı. Onun gitmesine hiçbir şekilde izin vermiyorlardı. Ustrelyahların süvari liderlerinden biri ateşlenince — tıpkı Khaibar'm ağzı gibi küçük tepelerle dolu bir arazide, bir uzun gün boyunca onun yerini alınıştı, ve akşam döndüklerinde,** *Durro Mutlar* **"Vallah! Bu adam çok iyi. Çalın onu!" dediler. Böylece gereksinim duydukları herhangi bir şeyi çaldıkları gibi, benim Kurban Sahibimi de çaldılar ve onun yerine Eshtellenbosch'a hasta bir subayı gönderdiler. Böylece Kurban Sahib yine kendisi oldu, ben de onun uşağı ve Sikandar Khan da aşçısı. Kanun bunun bir Sahibler Savaşı olduğu konusunda kesindi, ama bir uşak ve aşçının sahibleriyle birlikte ata binemeyeceği konusunda bir emir bulunmuyordu — ve bizim de üniformalarımızdan başka giyecek bir şeyimiz yoktu. Ne pazar, ne bir bakliyat, ne baharat, ne kırmızıbiber, ne de yakacak odunu olan, yalnızca çiğ mısır ve küçük sığırlar bulunan bu lanetli ülkede bir aşağı bir yukarı dolaştık. Gördüğüm kadarıyla öyle büyük bir savaş filan yoktu, yalnızca pek çok silah ateşleniyordu. Kalabalık olduğumuz zaman, Boer-Loglar ellerinde kahvelerle bizi selamlamaya ve daha önce yolu oraya düşen**

ahmak İngiliz Generallerden aldıkları, kendilerinin barışçı ve iyi niyetli olduklarını kanıtlayan *purwanaları* **(izinleri) göstermeye geliyorlardı. Az sayıda olduğumuz zaman, taşların arkasına saklanıyor ve bize ateş ediyorlardı. Şimdi, emirler onların Sa-hib olduğunu ve bu savaşın bir Sahibler Savaşı olduğunu söylüyordu. Güzel! Ama anladığım kadarıyla, bir sahib savaşa gittiği zaman üzerine bir savaş giysisi giyer ve yalnızca üzerinde bu giysi olanlar savas ta v er alabilir. Güzel! Bunu da anlıyorum. Ama bu insanlar Burma'dakiler gibiydi ya da Afridilere benziyorlardı. Canları istediği zaman ateş ediyorlar, sıkıştırıldıkları zaman silahlarını saklayıp** *purwanalarını* **gösteriyorlar ya da bir eve yerleşip çiftçi olduklarını söylüyorlardı. Tıpkı Burma'daki Hlinedatalone'de, Madras süvarilerinin önünü kesen çiftçiler gibi! Ya da tıpkı Kahul'de Cavagnari Sahih'i ve rehberleri katleden çiftçiler gibi. Biz** *bu* **adamları eğittik, lanet olsun! On beş ya da yirmi, evet yirmi tanesi Bala Hissar'ın önündeki verandadan kaçıp gitti bir sabah.** *Jung-i-lat Sahib* **(Başkomutan) eski günleri hatırlar diye düşündüm; ama hayır. Herkes, her yerde bize ateş ediyordu, ve Başkomutan halkla değil, belirli bir orduyla savaştığını söyleyen bildiriler yayınlıyordu. O ordu ki, tamamı Boer-Loglardan oluşuyordu ve hunlar kendi aralarında bir peştemal kadar hile bir üniforma giymiyorlardı. Başından sonuna kadar bir aptallar savaşıydı hu; çünkü bütün hu insanların yaptığı gibi bir elinde silah, bir elinde** *purwana* **ile savaşanların asılması gerektiği açıktı. Yine de biz, akıllarına eseni yaptıklarında hile onları nezaketle kabul ediyor, izinlerini veriyor, dinlenmelerini sağlıyor, kadınlarını ve bebeklerini doyuruyor ve onlara ait kümes hayvanlarını çalan kendi askerlerimizi şiddetle cezalandırıyorduk. Yani, yerine getirilmesi gereken görev birkaç ölüyle atlatılabilecek bir iş değil, üç hatta dört kez daha büyüktü. Ben Kurban Sahih ile hu konuda çok konuştum ve o dedi ki, ‘"Bu bir Sahibler Savaşı. Emirler böyle," ve bir gece, Sikandar Khan karakolun ötesinde bıçağı ile uzanmış, onlara işlerin sınırda nasıl yürüdüğünü gösterirken, Kurban**

Sahih iki gözünün ortasına bir yumruk indirdi ve neredeyse kafasını kıracaktı. Sonra, gözlerinin üzerindeki bandajla hasta bir deveye benzeyen Si-kandar Klıan onunla yarım günlük yürüyüş boyunca konuştu, benden de fazla hayrete düştü ve Eshtellcnbosch'a döneceğine

yemin etti. Ama Kurban Sahibim bana, gizlice, bu insanların alınları yeri öpünceye kadar Sihleri ve Gurkaları bunların üzerine salmak gerektiğini söyledi. Çünkü bu savaş onların anladığı türden bir savaş değildi.

Bizi vuruyorlar mıydı? Bizi beyaz bayrak çekilmiş evlerden vurduklarına emin olabilirsiniz, ama bizim âdetlerimizi öğrenmeye başlayınca, dul kadınları Kâfir ulaklarla bize haber yolladılar ve o zaman eskisi kadar çok ateş edilmez oldu. Korkuya gerek yoook! Bizim ilişki kurduğumuz bütün *Boer-Logların,* devletle uyumlu olduklarını belgeleyen ve çılgın generaller tarafından imza-lanmış*purwanaları* vardı. Aynı zamanda, çatıda sakladıkları ve hiç de az sayılmayacak tüfekleri ve mermileri vardı. Böyle evleri yaktığımız zaman kadınlar çok ağlıyordı >. ama alevler sazların örttüğü damı iyice sardıktan sonra, patlayabilecek mermilerin korkusuyla evlere pek yaklaşmıyorlardı. *Boer-Log* kadınları çok zekidirler. Erkeklerinden daha zekidirler. *Boer-Loglar* zeki midir? Asla, asla, hayır! Ama asıl sahibler aptaldır. Sahibler kendi onurlarını kurtarmak uğruna *Boer-Logların* zeki olduğunu söylemek zorundalar; Ama *Boer-Logları* yaratan da sahihlerin şaşılası akılsızlığıydı. Sahihlerin oyuna sokmaları gereken *bizdik.*

Ama *Durro* Mutlar iyiydiler. Onlar sadakatle bütün o arazi ve çevresiyle ilgileniyorlardı — biz Hintlilerin ilgilenebileceği gibi değil tabii, ama hepsi de aptal sayılmazdı. Bir akşam, soğukta, bir tepenin üstünde pusuya yattığımız sırada, uzakta bir evde, bir saatin altıda biri kadar bir süre içinde görünüp kaybolan bir ışık gördüm. Tekrar ve bu sefer bir saatin 12'de biri kadar bir sürede, üç kez arka arkaya yeniden göründü. Bunu Kurban Sahib'e gösterdim, çünkü ev koruma altındaki bir evdi — içindekilerin bir sürü izin kâğıdı ve üzengi kayışlarımıza kapanarak ettikleri sadakat yeminleri vardı. Kurban Sahib'e "Oğul, bir süvari birliğinin yarısını oraya gönder ve bu evi ortadan kaldır. Biraderleriyle haberleşiyorlar," dedim. O uzandığı yerden güldü ve dedi ki, "Eğer uşağım Umr Singh'i dinleseydim bütün bu arazide on evden fazlası kalmazdı." Ve ben, "Bir tanesini bile bırakmaya neden gerek olsun? Bu durum Bur-ma'dakiyle aynı. Bunlar bugün çiftçi, yarm savaşçı. Bırak onlara hak ettikleri gibi davranalım," dedim.

Güldü ve kıvrılarak battaniyesine sarındı ve ben evdeki uzak ışığı sabaha kadar izledim. Bur-ma'yı saymazsak, Sınırda sekiz savaşta bulunmuştum. Birinci Afgan savaşı, ikinci Afgan Savaşı, iki Mahsud W aziri savaşı (eder dört); eğer doğru hatırlıyorsam, iki Kara Dağ savaşı; Malakand ve Ti-rah. Burma'yı ya da ufak tefek diğer şeyleri saymıyorum. Evden eve haberleşildiğinde bunu anlarım! Sikandar Khan'ı ayağımla dürttüm ve o da gördü. Dedi ki, "Benim dün akşam kızarttığım kabakları yemek çadırına getiren Boer-Loglardan biri oradaki evde yaşıyor." Sordum, "Sen bunu nasıl biliyorsun?" Dedi, "Çünkü geçen gün kamptan ayrılırken atını bir başka tarafa sürmek istedi, ama yol ayrımında atının nasıl ayak diredigini fark ettim, ve karanlık çökmeden Kurban Sahib'in dürbünlerini alarak akşam duası için sessizce kamptan kaçtım ve küçük bir tepeden bakarak kabak satıcısının alaca renkli atının o eve doğru aceleyle gittiğini gördüm." Hiçbir şey demedim, ama Sikan-dar Khan'ın yağlı ellerinden Kurban Sahib'in dürbününü aldım ve ipek bir mendille onları temizleyip yeniden kutusuna yerleştirdim. Sikandar Khan bana kendisinin Zenab Vadisi'nde dürbün kullanan ilk kişi olduğunu anlattı—oradaki üç aylık izni sırasında iki kan davasını temiz bir biçimde halletmişti. Ama bunun dışında o bir yalancıydı.

O gün Kurban Sahih, on kadar süva.riyle birlikte kampımız için araziyi keşfe gönderilmişti. O sırada *Durro* **Mutlar yavaş ilerliyorlardı. Hububat, yiyecek ve yük arabaları yüzünden ağırlıkları çok fazlaydı ve bunların hepsini bir kasabada bırakıp kendilerini sıkıştıran diğer işlere giderken rahat olmayı istiyorlardı. Bu yüzden Kurban Sahih onlara yürüyüş hattının biraz dışında kestirme bir yol arıyordu. Ana araziden on iki mil ötedeydik ve yüksek çalılarla kaplı bir tepenin altında bir ev gördük. Evin arkasında onların** *donga* **olarak adlandırdıkları bir çay yatağı, önünde de** *kraal* **adını verdikleri, üst üste yığılı taşlardan yapılma eski bir** *san-gar* **bulunuyordu. Kapının iki tarafında babul ağacına* benzer, altın renkli tomurcuklarla kaph dikenli bir çalılık büyümüştü ve çatının tamamı saz*** Zamk üretilen bir çeşit Hint akasyası.

larla kaplıydı. Evin önünde çalılarla kaplı başka bir tepeye doğru yükselen taşlık vadi vardı. Verandada yaşlı bir adam oturuyordu — beyaz sakallı ve boynunun sol tarafında bir yumru bulunan yaşlı bir

adam, ve bir domuzun gözleriyle çenesine sahip şişman bir kadın, ve anlayışı kıt uzun boylu genç bir adam. Bir portakaldan daha büyük olınayan başı saçsızdı ve burun deliklerı bir hastalık yüzünden aşınmıştı. Kurban Sahih'in önünde gülüyor, salyalarını akıtıyor ve oradan oraya koşturuyordu. Adam bize kahve getirdi ve kadın üç General-Sahih imzah, kendilerinin barışçı ve iyi niyeth olduklarını söyleyen *purwanalar* **gösterdi. Buyrun Sahih,** *purwanalar.* **Sahih onları imzalayan Generalleri tanıyor mu?**

Arazide hiç *Boer-Log* **bulunmadığına yemin ettiler. EUerini kaldırdılar ve yemin ettiler. Neredeyse akşam yemeği zamanıydı. Kaybettiği bir kokuyu bulmaya çalışan bir çakal gibi havayı koklayan Sikandar Khan ile birlikte verandaya yakın bir yerde duruyordum. Sonunda Sikandar Khan kolumu tuttu ve "Şuraya bak! Dün gece haber gönderen evin camında güneş var. O ev oradan bu evi görebilir," dedi, arkasına dönüp çalılıklarla kaplı tepeye baktı ve nefesini içine çekti. Sonra buruşuk kafalı aptal genç etrafımda dans etti ve kafasını geriye atarak çatıya baktı ve bir sırtlan gibi güldü; şişman kadın yüksek sesle, sanki bir gürültüyü örtbas etmek istercesine konuşmaya devam etti. Sonra ben çay için su almak bahanesiyle evin arkasına geçtim, yerde taze at pisliği olduğunu ve toprağın yeni nal izleriyle ya-rılınış olduğunu gördüm; orada pisliğin içine düşmüş bir mermi vardı. Sonra Kurban Sahih bana kendi dilimizde seslenerek sordu, "Burası çay yapmak için iyi bir yer mi?" ve ben ne demek istediğini anlayarak cevap verdim, "Mutfakta gereğinden fazla aşçı var. Atına atla ve uzaklaş, Oğul." Sonra geri döndüm ve o gülümseyerek kadına dedi ki, "Siz yemeği hazırlayın, biz kolanlarımızı gevşetince gelip yemek yeriz," ama adamlarına da fısıltıyla şöyle dedi, "Hemen atlarınıza binin ve buradan uzaklaşın!" Hayır. Yaşlı adama ya da şişman kadına tüfeğini doğrultmadı. Bu onun âdeti değildi. Durro Mutlardan aç bir sersem kaçma emrini vermek için sesini yükseltti ve daha eyerlerimize atlayamadan damdan kuşun yağdı — sazların arasına saklanmış tüfeklerden. Bunun üzerine atlarımızı taşlı yola sürdük ve adamlar bize evin damından olduğu kadar, evin arkasındaki çay yatağından ve çay yatağının arkasındaki tepeden de ateş ettiler — o kadar çok atış yapılıyordu ki tepelerde trampet çalınıyormuş gibi sesler yankılanıyordu. Eğilmiş bir şekilde atını süren Sikandar Klıan, "Bu oyun yalnızca bizim için değil, Durro**

Mutların geri kalanı için de hazırlanmış," dedi; ben, "Sakin ol, yerine dön!" dedim, çünkü onun yeri benim arkamdaydı ve ben de Kurban Sahib'in arkasında gidiyordum. Ama bu yeni mermiler aynı anda beş sıra adamı deler geçer! Vurulmamıştık —hem de hiçbirimiz— ve kayalık tepeye ulaşarak taşların arasına dağıldık ve Kurban Sahih eyerinin üzerinde döndü ve "Yaşlı adama bak!" dedi. Adam elinde bir tüfekle verandada ayakta durmuş, seri bir şekilde ateş ediyordu, kadın ve aptal çocuk da yanındaydı — her ikisi de silahlıydı. Kurban Sahili güldü, ben onu bileğinden yakaladım ama — kaderi o saatte yazılmıştı. Kurşun koltuk altımdan geçti ve onu karaciğerinden vurdu, onu iki büyük eğri kayanın arasından geriye doğru sürükledim ... Kurban Sahih, Kurban Sahibim benim! Evin arkasındaki dere yatağından ve tepelerden sayıları yüzün üstünde *Boer-Log* **akın ediyordu. Sikandar Khan** *""Şimdi* **anlıyoruz dün geceki mesajların anlamını. Bana tüfeği verin," dedi. Kurban Sahib'in tüfeğini aldı -hu aptallar savaşında yalnızca doktorlar kılıç taşır- ve yüzüstü yatarak işe koyuldu, ama Kurban Sahili yattığı yerden ona doğru dönerek, "Sakin ol. Bu bir Sahihler Savaşı," dedi ve Kurban Sahih elini kaldırdı ... işte böyle; sonra gözleri bana doğru çevrildi ve hen ona bu dünyadan daha acısız göçebilsin diye su verdim. Ve onu içerken Ruhu aramızdan ayrılmak için izin aldı...**

Çatışmamız böylece sürüyordu, Sahili. Biz ve *Durro* **Mutlar, kuzeyden güneye doğru uzanan bir tepenin üzerindeydik, bizim esas güçlerimiz buradaydı,** *Boer-Loglar* **ise doğudan batıya uzanan bir vadideydiler. Sayıları yüzden fazlaydı, bizim adamlarımız ise on kişiydi, huna rağmen tepe boyunca güneye doğru hızla geçerken** *Boer-Logları* **vadide tutmayı başardılar. Açıklıkta üç** *Boerin* **düştüğünü gördüm. Sonra hepsi birden yeniden saklandı ve adamlarımızı koruyan kayalara ağır bir ateş açtı, ama bizim adamlarımız zekiydi ve kendilerini göstermediler, yavaş yavaş uzaklaştılar, hep güneye doğru; ve savaşın sesi de büyük silahların sesini duyabildiğimiz güneye doğru çekildi. Böylece koyu bir karanlık çöktü ve Sikandar Khan kayaların arasında eski, derin bir çakal ini buldu, Kurban Sahib'in bedenini diklemesine içine indirdik. Sikandar Khan dürbünü aldı, ben mendilini, birkaç mektubu ve boynunda asılı durduğunu bildiğim bir şeyi aldım, Sikandar Khan şahittir ki, hepsini birlikte bir mendilin içine sardım.**

Sonra birlikte bir and içtik ve hareketsiz uzanarak Kurban Sahih için yas tuttuk. Sikandar Khan gün ışıyana kadar ağladı — o bile, bir PakistanlI, bir Muhammedi! Bütün o gece boyunca güneye doğru ateş edildiğini duyduk ve Şafak söktüğünde vadi, araba ve atlar üzerindeki Boer-Log-larla doldu. Hep birlikte evin etrafında toplandılar ve Kurban Sahib'in dürbünü ile görebildiğimiz kadarıyla, bir papaz olduğunu sandığım yaşlı adam onları takdis etti ve kollarını sallayarak kutsal savaş üzerine vaaz verdi. Şişman kadın kahve getirdi, aptal çocuk da aralarında hoplayıp zıpladı ve atlarını öptü. Sonra aceleyle uzaklaştılar; tepeleri aştılar ve kayboldular; sonra siyah bir köle geldi ve kapı eşiklerini berrak su ile yıkadı. Sikandar Khan dürbünden lekelerin kan lekesi olduğunu gördü ve gülerek şöyle dedi: "Yaralı adamlar orada yatıyor. Hâlâ intikamımızı alabiliriz." Öğlen civarı güneye doğru ince bir dumanın yükseldiğini gördük, yanan bir evin gün ışığında çıkaracağı türden bir duman. Ve bir tepeyi aşmak için ne yapılması gerektiğini bilen Sikandar Khan, "En sonunda oradan işaret gönderdikleri kabak satıcısının evini yaktık," dedi. Ben dedim ki, "Neye yarar artık, onlar benim çocuğumu öldürdükten sonra? Bırak da yasımı tutayım." Yüksek bir dumandı ve yaşlı adam, gördüğüm kadarıyla, dumanı görmek için verandaya çıkmıştı ve kenetlenmiş ellerini ona doğru salladı. Böylece alacakaranlığa kadar aç susuz bekledik, çünkü işi başa-rıncaya kadar hiçbir şey yiyip içmeyeceğimiz üzerine and içmiştik. Bende biraz afyon kalmıştı, bunun yarısını Sikandar Khan'a verdim, çünkü Kurban Sahib'i sevmişti. iyice karanlık olduğunda, suyla karıştığı zaman çeliği keskinleştiren yumuşak bir kayanın üzerinde kılıçlarımızı biledik ve botlarımızı çıkararak eve doğru indik, usulca pencerelerden içeri baktık. Yaşlı adam oturmuş bir kitap okuyor ve kadın ateşin yanında oturuyordu; aptal çocuk yere oturmuş, başını dizlerine dayamıştı, parmaklarını sayıyor ve gülüyordu, kadın da ona gülüyordu. Böylece onların ana oğul olduğunu anladım ve ben de güldüm, çünkü yağmayı planlarken Sikandar Khan'dan kadının hayatını ve bedenini istediğimde bundan kuşkulan-mıştım. Sonra kılıca davranıp içeri daldık... Gerçekten de bu Boer-Loglar çelikten anlamıyorlardı, çünkü yaşlı adam köşede duran bir tüfeğe doğru koşmuştu, ama Sikandar Khan onu elinin düzüyle bir vuruşta engelledi, yaşlı adam yere oturarak ellerini yukarı kaldırdı ve ben parmaklarımı dudaklarımın üzerine koyarak onlara sessiz

olmaları gerektiğini işaret ettim. Ama kadın bağırdı ve içerideki odaların birinden birisi fırladı, bir kapı açıldı ve kafası bez parçalarıyla sa-rıh bir adam elindeki tüfekle beceriksizce oynayarak kapıda afalladı kaldı. Kafası kopup kapının iç tarafına düştüğünde onu izleyen kimse olmadı. Bu çok iyi bir vuruştu. Sonra sessiz kaldılar, yerdeki kafaya baktılar ve ben Sikandar Klıan'a "Ip bul! Kurban Sahib'in aşkına bile kılıcımı kirletmeyeceğim," dedim. Böylece Sikandar ^han ip aramaya gitti ve üç tane uzun deri parçasıyla geri döndü ve dedi ki: "içeride dört yaralı yatıyor ve kuşkusuz her birinin bir Generalden alınma izni var," ve ipleri çekiştirerek güldü. Sonra ben yaşlı adamın ve istemeyerek de olsa aptal çocuğun — çünkü o yüzüme bakarak gülmüş ve sakalımla oynamıştı— ellerini arkadan bağladım. Bunun üzerine domuz gözlü ve domuz çeneli kadın öne doğru koştu ve Sikandar Klıan sordu, "Vurayım mı, bağlayayım mı? Bölüşmeye göre kadın senin malındı." Ve ben, "Bir şey yapma! Ben onu zapt etmek için bir zincir yaptım. Sen kapıyı aç," dedim. O ikisini verandadan dikenli ağaçların daha koyu olan gölgesine doğru ittim, kadın dizlerinin üzerinde onları takip etti ve yere yatarak çizmelerime kapandı ve uludu. Sonra Sikandar Khan lambayı dışarı çıkararak kendisinin bir uşak olduğunu ve masayı aydınlatacağını söyledi ve ben üzerinde meyve olan bir dal aradım. Bu arada kadın, çığlıkları ve tepinmeleriyle beni az engellemiyordu doğrusu. Hızlı hızlı kendi dilinde konuşuyordu ve ben de ona kendi dilimde cevap veriyordum. "Ben bu akşam senin hıyanetin yüzünden evlatsız kaldım ve *benim* çocuğum erkekler arasında yüceltilen, kadınlar arasında âşık olunan biriydi. 0, dünyaya insanlar getirecekti — hayvanlar değil. Senin yaşayacak benden çok senen var, ama benim acım daha büyük."

Aptal oğlanın boynundaki düğümden emin olmak için eğilip baktım ve ipin diğer ucunu dalın üzerine attım; Sikandar Khan kadının iyice görebilmesi için lambayı yukarı kaldırdı. Sonra birden, lambanın biraz gerisinde Kurban Sahib'in ruhu belirdi. Bir eli ile yanını, tam kurşunun girdiği yeri tutuyordu ve diğer elini öne doğru böyle uzatıp dedi ki, "Hayır. Bu bir Sahibler Savaşı," ve ben dedim ki, "Bekle biraz, çocuk, birazdan uyuyacaksın." Ama o, at üzerindeymiş gibi, daha da yakınıma, gözlerimin önüne geldi ve "Hayır. Bu bir Sahibler Savaşı," dedi. Ve Sikandar Khan sordu, "Çok mu ağır?" Lambayı yere koyarak

yanıma geldi ve ipe bakmak için döndüğünde Kurban Sahib'in ruhu elimizle dokunabileceğimiz bir mesafede durdu, yüzündeki ifade çok öfkeliydi ve üçüncü kez, “Hayır. Bu bir Sahibler Savaşı,” dedi. Ve hafif bir rüzgâr lambayı söndürdü ve Sikan-dar Khan'ın dişlerinin çatırdağını duydum. Böylece ipler elimizde, çok uzun bir süre yan yana durduk, çünkü ağzımızdan çıkacak kelimeleri şekillendiremiyorduk. Sonra Sikandar Khan'ın su şişesini açıp içtiğini duydum; harareti dinince şişeyi bana geçirerek dedi ki, “Yeminimizden azat olduk.” Böylece ben de içtim ve durduğumuz yerde — ipler elimizde, birlikte şafağı bekledik. Üçüncü horoz sesinden biraz sonra, çok uzaktan atların nal seslerini ve topları duyduk; güneş doğar doğmaz evin eşiğinde bir bomba patladı ve sazla kaplı veranda çatısı düşerek pencerelerin önünde alev aldı. Ve ben, “içerideki yaralı Boer-Loglara ne olacak?” dedim. Ve Sikandar Khan, “Emri duyduk. Bu bir Sahibler Savaşı. Yerinden kıpırdama,” dedi. Sonra ikinci bir bomba geldi, —iyi bir atıştı ama kısa düştü— ve durduğumuz yeri toz duman etti; ardından kekeme bir adamın konuşmasına benzer bir şekilde, bir silahtan küçük, hızlı atışlar geldi —evet, sahibler buna pom-pom diyorlar— ve evin yüzü homurdanan yaşlı bir adamın burnu ve çenesi gibi aşağı doğru katlandı ve ön cephesi yerlere serildi. Sonra Sikandar Khan dedi ki, “Eğer yaralıların kaderi yangında ölmekse, bunu önleyen *ben* olmayacağım.” Evin arkasına geçti ve hemen ardından geri geldi, dört yaralı Boer-Log da onun arkasından geldi, aralarından iki tanesi dik yürüyemiyordu. Ve ben sordum, “Ne yaptın?” Ve Sikandar Khan cevap verdi, “Ne onlarla konuştum ne de onlara elimi sürdüm. Merhamet umuduyla peşimden geldiler.” Ve ben “Bu bir Sahihler Savaşı. Bırak Sahihlerin merhametini beklesinler,” dedim. Böylece dört yaralı adam, bön oğlan ve şişman kadın dikenli çalılığın altında, ve ev cayır cayır yanarken hareketsiz kaldılar. Sonra çatıdaki kartuşların tanıdık sesi geldi — önce bir iki tanesi, sonra bir patırtı ve en sonunda büyük bir gürültü ve sazlık oradan buradan patladı ve esirler dikenli çalıları kavuran sıcaktan ve rasgele uçuşan tahta ve tuğlalardan korunmak için yanlara doğru emeklemek istediler. Ama ben, “Kalın! Kalın!” dedim. “Siz Sahihlersiniz ve bu bir Sahihler Savaşı, Ey Sahihler. Bu savaşı bırakmanız gerektiğini bildiren hiçbir emir yok.” Benim sözlerimi anlamadılar. Ama yine de kaldılar ve yaşamaya devam ettiler.

Az sonra Kurban Sahib’in emrindeki beş süvarisi at sürerek geldi. Bunlardan birinin, atlarla birlikte sık sık Kalküta’ya seyahat ettiği için benim dilimi konuştuğunu biliyordum. Bu yüzden ona, bu Sahili takımının anlamasını sağlayacak şekilde bir tüccar ağzı kullanarak tüm hikâyemi anlattım ve sonunda dedim ki, "‘Bize ölülerden bir emir ulaştı ve bunun bir Sahibler Savaşı olduğunu söyledi. Kurban Sahibimin ruhu şahit olsun ki, beni evlat-sız bırakan bu Sahibleri, Sahihlerin adaletine tes-ediyorum.” Sonra ipleri ona verdim ve kendimden geçerek yere düştüm, çünkü kalbim çok dolu ve küçük bir parça afyon dışıııda midem bo^mboştu. Beni yaralılardan biriyle bir yük arabasına bindirdiler ve bir süre sonra, onların iki gün iki gece boyunca Boer-Loglarla çarpıştıklarını anladım. Bu büyük bir tuzaktı Sahili, Kurban Sahili ile birlikte o gördüğümüz bunun yalnızca küçük bir parçasıydı. Durro Mutlar çok öfkeliydiler, gerçekten çok öfkeli. Sahibleri hiç bu kadar öfkeli görmemiştim. Kurban Sahibimi kendi inançlarının törenleriyle, evi gören tepeye gömdüler ve ben de inanca uygun duaları okudum, Sikandar Khan da kendince dua etti; her birinin üç fitili olan beş adet işaret fişeği çaldı ve mezarı sanki bir cuma günü bir azizin mezarını aydınlatıyormuş gibi aydınlattı. Sonra, bütün gece boyunca acı acı ağladı ve ben de onunla birlikte ağladım, benim ayaklarıma kapanarak ona Kurban Sahib’den bir anı vermemi istedi. Bunun üzerine, Kurban Sahib’in mendillerinden birini -ipek olanlarından birini değil, çünkü bunlar ona bir kadının armağanıydı— ikimizin arasında eşit olarak bölüştürdüm; ona ceketlerin birinden bir düğme ve Kurban Sahili’in anahtarları için kullandığı değersiz bir yüzük de verdim; Sikandar Khan onları öperek göğsüne yerleştirdi. Kalanlar burada, bu küçük bohçanın içinde ve Cape Town’daki otelden bavulları—yıkanmak üzere gönderdiğimiz, ama araziye çıktığımız için bekleyemediğimiz dört gömleği— almalıyım ve hepsini Pencap, Siakolte’deki Sahih Albayıma vermeliyim. Çünkü benim çocuğum öldü — benim minik kurabiyem öldü!.. .

Daha önce arayacaktım; oğul öldüğüne göre kalmak için hiçbir nedenim yoktu; ama demiryolundan uzaktık ve Durro Mutlar benim için kardeş gibi olmuşlardı ve Sikandar Khan’a bir arkadaş gibi göz kulak olmam gerekiyordu. O bana bir at buldu ve ben de onlarla bir aşağı bir yukarı at sürdüm; ama yaşamlarımız ayrılmıştı. Tanrı bilir

onlar beni nasıl adlandırıyorlardı — emir eri, *chaprassi* **(mesajcı), aşçı, temizlikçi, ne biliyorum ne de umrumda. Ama bir kez mutlu oldum. Bir ay boyunca, geniş daireler çizdikten sonra aynı vadiye geri dönmüştük. Burayı karış karış tanıyordum ve doğru mezara gittim ve Durro Mutlardan zeki bir Sahih (orada** *purıvanaları* **olan o insanları eğitmek için bir birlik bırakmıştık) orada büyük bir kaya üzerine bir yazı kazıtmıştı; ve onu bana tercüme ettiler. Bu, Kurban Sahib'in kendisinin de bayılacağı bir jestti. Oh! Burada yazının iyi bir kopyası var. Yüksek sesle okuyun Sahih, ben de size jestleri anlatayım. Bunlardan ikisi çok güzel. Başlayın, Sahih:**

WALTER DECIES CORBYN'in anısına **141.** *Pencap SüvariAlayı'nınMerhum Komutanı*

Yani Gurgaon Rissala'nın. Devam edin, Sahili.

Uç kez tarafsızlık yemini etmiş, tanrının bir elçisi ve inançlı oğlu merhum HENDRIK DIRK UYS'ungöz yumması sonucu bu arazi yakınlarında haince vuruldu Bu küçük çalışma,

^ha! Birincisi bu. Sahih bu küçük çalışmayı görmeliydi!

kayıplarının küçük ve yetersiz bir anısı olarak O'nu sevmiş olan bazı adamları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Si monumentum requiris circumspice

Bu da İkincisi. Kurban Sahib'e uygun bir anıt görmek isteyenlerin başlarını eve doğru çevirmeleri gerektiğini anlatıyor. Ve Sahih, ne ev orada ne de kuyu, ne *dam* **adını verdikleri büyük depo ne küçük meyve ağaçları, ne de sığırlar. Ateşin kavurduğu iki çalılık dışında hiçbir şey yok, Sahili. Gerisi şu çöl gibi -ya da elim gibi- ya da kalbim gibi. Boş Sahili ... bomboş!**

Siperlerin Madonnası

Iıısanoğullarından bir insan yüreğinden ne geçirse O ulu göklerin efendileri,

Defalarca gösterdi insana yine de Sonsuz aşk ve yüce merhameti.

Ey tatlı aşk! Ey sevinci hayatınım,

Sevgilim, günler ikimizi ayırmış olsa da,

Umuttan yoksun, gözden ırak düşmüş,

Tanrılar bunu böyle yazmaz bir daha.

SWINBURN, “Les *Noyades***”**

Savaştan sonraki yıllarda, (E.C. 5837 no.lu inanç ve Emek Komitesine bağlı) Eğitim Locasına, ruhen dengesiz kaç tane eski asker geldiğini gördükçe, ihvanın eski dostlarıyla beklenmedik karşılaşmaları sırasında, hâlâ çok taze olan geçmişlerine yaptıkları ani dönüşlerden dolayı fazlaca sorun çıkmaması şaşırtıcı geliyordu insana. Ama bizim şişman, top sakallı bölge doktorumuz -Birader Keede ya da Amir- henüz kontrolden çıkmadan histeri ile baş etmek üzere her zaman hazır olurdu; ben, tanımadığımız ya da Masonlar tarafından yeterince güvence verilmemiş ihvanı muayene ettiğim zaman, bana şüpheli görünen tüm vakaları ona gönderiyordum. Keede, savaşın son iki yılında bir Güney Londra Taburu’nda tabip doktor olarak görev yaparken deneyim kazanmıştı ve doğal olarak, ziyaretçilerin arasında sık sık tanıdıkları ve arkadaşları çıkıyordu.

Genç, uzunca, yeni devşirilmiş bir birader olan C. Strangwick de bir Güney Londra Locası’ndan gönderilmişti. Kâğıtları ve verdiği cevaplar hiçbir kuşkuya yol açmamakla birlikte, kızarmış gözleri sinir bozukluğu olabileceğini düşündürteıı şaşkın bir bakış taşıyordu. Bu yüzden onu Keede ile özel olarak tanıştırdım. Doktor Keede, Strangwick’in kendi eski taburunun karargâhında görev yapmış bir emir eri olduğunu fark etti, tekrar sağlığına kavuşmuş olınası sebebiyle onu kutladı -şu ya da bu rahatsızlık yüzünden askerlikten çıkartılmıştı-ve hemen Somme anılarına daldı. Loca çalışmasından önce giyinirken, “Umarım doğru yaptım, Keede,” dedim.

“^h, çok isabetli. Bana 1918’de, Sampoux’da kendisini dağıttığı sırada, benim kontrolüm altında bulunduğunu hatırlattı. Orada kuryelik yapıyordu.”

“Şok mu geçirmişti?” diye sordum.

“Bir çeşit— ama benim geçirdiğini zannetmemi istediği türden değil. Hayır, rol yapmıyordu. Dengesizliği sınıra dayanmıştı — ama bunun sebepleriyle ilgili olarak beniyanıltmaya çalışıyordu... Eh, zaten hastaların yalan söylemesine engel olabilsek, tıbbın çok daha kolaylaşacağını sanıyorum.”

Loca çalışmasından sonra, Keede’in ona birkaç sıra önümüzde bir yer verdiğini fark ettim. Gayretkeş bir birader, çalışmalarımız ile bizim “ziyafet” olarak adlandırdığımız çay seremonisi arasında hoş bir dinlenme olacağını umarak, Kral Süleyman Tapınağı’nın Düzenlenmesi konulu bir konuşma hazırlamıştı ve Keede de Strangwick’in bundan hoşlanabileceğini düşünmüştü. Konuşma, tütünle desteklenmesine rağmen, sıkıcı bir gösteriydi. Hemen hemen yarıya geldiğimiz bir sırada, bir süredir olduğu yerde kıpırdanıp kıvranmakta olan Strangwick ayağa kalktı, mozaik kaplı döşeme üzerinde sandalyesini gıcırdatarak geri itti ve “Ah, teyzeciğim! Artık buna dayanamıyorum,” diye haykırdı. Dinleyenlerin topluca gülüşmesinin kuşatısı altında hızla yanımızdan geçti ve tökezleyerek kapıya doğru ilerledi.

“Ben de böyle düşünmüştüm!” diye kulağıma fısıldadı Keede. “Gel benimle!” Ona, histerik hir şekilde haykırıp eUerini ovuşturduğu sırada, koridorda yetiştik. Keede onu, Tyler’ın ofisi olan ve kiliseye ait ufak tefek süslemeleri ve mobilyaları depoladığımız küçük bir odaya götürdü ve kapıyı kilitledi.

Çocuk, “Ben... ben iyiyim,” diye başladı, acınacak bir halde.

“Tabii iyisin.” Keede daha önce de kullanıldığını gördüğüm ufak bir dolabı açtı, orada bulduğu ni-şadır ruhu ile suyu dereceli bir kap içinde karıştırdı ve Strangwick bunu içerken onu yumuşak bir hareketle eski kanepenin üzerine doğru itti. “işte!” diye devam etti, “Eve bildirilmesi

gereken bir şey yok. Ben senin on kat beter olduğun zamanları gördüm. Sanırım az önceki konuşmalarımız eski anılarını canlandırdı.”

Bir ayağıyla arkasında duran bir sandalyeyi yakalayarak kendisine yaklaştırdı, hastanın ellerini kendi elleri içinde tutarak oturdu. Sandalye gıcırdadı.

“Yapmayın!” diye haykırdı Strangwick. ‘‘Buna dayanamıyorum! Dünyada onlar gibi gıcırdayan başka hiçbir şey yok! Ve -ve buzlar çözüldüğü zaman bizim- bizim onları bir kürekle itmemiz gerekiyordu! Siperlerin zemin tahtalarının altındaki o küçük Fransız postallarını hatırlıyor musunuz?... Ne yapacağım? Ben ne yapacağım?” İyi olup olmadığımızı sormak için birisi kapıyı tıklattı.

“Ah, teşekkürler, çok iyiyiz!” dedi Keede omzunun üzerinden. “Ama bir süre bu odaya ihtiyacım olacak. Perdeleri çeker misiniz, lütfen!”

Loca çahşmalarınm yapıldığı salondan Ziyafet Sa-lonu’na giden koridoru ayıran perdenin ucundaki halkaların tıkırtısını duyduk, konuşmalar ve ayak seslerinin sebep olduğu gürültü kesildi. Strangwick, başarısız bir kusma girişiminin ardından, buzların arasında gıcırdayan donmuş cesetlerden yakınmaktaydı.

“Hâlâ numara yapıyor,” diye fısıldadı Keede. “Asıl derdi *bu* değil — geçen sefer de olmadığı gibi”

“Ama kuşkusuz,” diye cevapladım, “insanlar bu tür şeyleri fena aklına takıyor. Hatırlar mısınız, Ekim ayında... ”

“Bu arkadaşın derdi bu değil, ama. Onu asıl bunaltan şey ne, çok merak ediyorum. Ne düşünüyorsun?” diye sordu Keede, buyurgan bir tavırla. “Fransız Sınırı’nı ve Mezbaha Hattı’nı,” diye mırıldandı Strangwick.

“Evet, orada birkaç ceset vardı. Ama her seferinde umacı korkusuyla yaşamaktansa, artık onunla yüzleşmeye ne dersin?” Keede bana doğru dönerek, gözlerinde, söylediklerini vurgulamamı bekleyen bir ima ile baktı.

“Fransız Sınırı ile ilgili sorun neydi?” diyerek rasgele konuya daldım.

“Orası Sampoux’un Fransızlardan aldığımız küçük bir parçasıydı. Fransızlar dayanıklı insanlar, ama bir ulus olarak düzenli olduklarını söyleyemeyiz. Çamura engel olmak için siperlerin iki tarafına cesetleri dizmişlerdi. Bu siperlerin hepsi, buzları çözülmekte olan bir yulaf çorbasını andırıyordu. Aynı şeyi bizimkiler de yapmak zorunda kalmışlardı — başka yerlerde; ama Fransız Sını-rı’ndaki Mezbaha Hattı —nasıl diyeyim— tam mostralıktı. Bereket versin, o sırada Jerry’den[3] bir siper hattı yürüttük de işleri yoluna koyduk — böylece Kasım’dan sonra bu hattı kullanmak zorunda kalmadık. Hatırlıyor musun, Strangwick?” “Tanrım, evet! Siper zeminlerinin tahtaları eksikse onlara basmak zorunda kaldığın zaman gı-cırdarlardı.”

“Gergindirler. Tıpkı deriden yapılma malzemelerde olduğu gibi,” dedi Keede. “insanın biraz sinirine dokunuyor, ama... ”

“Sinirine mi dokunuyor? Bu gerçek! Bunlar gerçek!” diyerek yutkundu Strangwick.

“Ama senin yaşında, bir iki sene içinde bunların hepsi geride kalıp unutulur. Ben sana bir yudum daha — yatıştırıcı vereceğim ve sorunumuzla sakin sakin yüzleşeceğiz. Olur mu?”

Keede yeniden dolabını açtı ve bu kez nişadır ruhu olmayan, dikkatle damlattığı koyu renkli bir dozu Strangwick’e içirdi. “Bu seni bir iki dakika içinde sakinleştirecek,” diye açıkladı. ‘‘Hareketsiz uzan ve canın istemedikçe konuşma.” Parmaklarıyla sakalını karıştırarak yüzüme baktı.

“Eevet. Mezbaha Hattı pek hoş sayılmazdı,” diye atladı. “Strangwick’i burada görmek her şeyi yeniden hatırlamama yol açtı. Tuhaf şey! Numarası iki olan bir müfreze çavuşumuz vardı, —hay şeytan, adı neydi?- yaşh bir adamdı, o yaşta cepheye gelebilmek için vatansever numarası yapmış olmalı; ama birinci sınıf bir çavuş ve yanlış yapacağını düşüneceğin en son kişiydi. 1918’in Ocak ayında, on beş günlük izne çıkması gerekiyordu. Sen o sırada Ingiliz Karargâhı’ndaydın, değil mi Strangwick ?

“Evet, emir eri olarak görev yapıyordum. Ocak ayının 21’ i idi,” Strangwick boğuk bir sesle konuşuyordu, gözleri alev alevdi. ilaç her ne ise, etkisini göstermeye başlamıştı.

“İşte o sıralarda,” dedi Keede, “Evet, bu çavuş, her zamanki gibi siperlerden ayrılıp karanlık bastıktan sonra tabur müfrezesine katılarak herkesle birlikte Arras’a giden o küçük, eğlenceli trene bineceğine, önce biraz ısınmak istediğini düşünmüş. Böylece, Mezbaha Hattı’nda bulunan ve eskiden Fransızlara ait bir gübre deposu olan yeraltı sığınaklarından birine girmiş ve saf odun kömürüyle dolu birkaç mazgal arasında duman altı olmuş! Şansa bak ki, girdiği yer, içeriye doğru bir kapısı olan tek sığınakmış —sanırım bu, gaza karşı önlem amaçlı bir Fransız düzenlemesiydi— ve anlayabildiğimiz kadarıyla, o ısınırken kapı kendiliğinden kapanmış olmalı. Her ne ise, çavuş trene gelmedi. Derhal bir arama yapıldı. Çünkü müfreze çavuşlarını kaybetmeyi göze alamazdık. Onu sabah bulduk. Gazdan nasibini almıştı. Rapor eden bir makineli tüfekçiydi, değil mi, Strang-wick ?”

“Hayır efendim. Onbaşı Grant, Siper Havancıla-rından.”

“Ah, evet! Evet Grant, şu boynunda küçük bir siğil olan adam. Her şeye rağmen, hafızan yerinde. Çavuşun adı neydi?”

“Godsoe, John Godsoe,” diye cevapladı Strang-wick.

“Evet, tamam. Ertesi sabah onu görmem gerekti —iki maltızın arasında donmuştu— ve üzerinde kendisiyle ilgili en ufak bir kâğıt bile yoktu. Bana bunun - tam anlamıyla bir kaza olmayabileceğini düşündüren tek şey *buydu.”*

Strangwick’in gevşemekte olan yüzü gerildi ve bir anda emir eri tavırlarına geri döndü.

“Ben ifademi—o zaman— size vermiştim, efendim. Siperlerden dönerken, benim kendisine iznini hatırlatmamın ardından çavuş benim önümden geç-mişti—daha doğrusu beni geçmişti demeliyim. Her zamanki ^biPapağan Siperi’nin oradan geçeceğini sanmıştım; ama

bombalanan barikatın bulunduğu Fransız Sınırı’na doğru dönmüş olmalı.”

“Evet, şimdi hatırlıyorum. Onu canlı gören son kişi sendin. Bunun 21 Ocak’ta olduğunu söylemiştin, değil mi? Peki, Dearlove ve Billings’in seni-tamamen bilinçsiz bir haldeyken— bana getirdikleri tarih neydi?”... Keede elini bir magazin dedektifi gibi Strangwkk’in omzuna indirdi. Çocuk ona puslu bir hayret içinde baktı ve mırıldandı: “Size getirildiğimde 24 Ocak akşamıydı. Ama onu benim öldürdüğümü düşünmüyorsunuz, değil mi?”

- Keede’in şaşkınlığına gülmekten kendimi alamadım

1

Eşli olarak dört kişiyle oynanan bir dizi iskambil oyununun genel adı.

2

anna: Hindistan para birimi rupinin on altıda biri.

3

Alman askeri

Keede’in şaşkınlığına gülmekten kendimi alamadım; ama kendisini toparladı. "‘O halde o gece — sana o iğneyi yapmadan önce— kafanda ne tilkiler dolaşıyordu?”

“Mezbaha Hattı’ndaki o... o şeyler. Üzerime üzerime geliyorlardı. Beni daha önce de böyle görmüştünüz, efendim.”

“Evet, ama söylediklerinin yalan olduğunu biliyordum. O zaman da şimdikinden daha az inatçı değildin. Başka bir şey var, ama saklıyorsun.” “Nereden biliyorsunuz, Doktor?” diye inledi Strangwick.

“O akşam Dearlove ve Billings seni zapt etmeye çalışırlarken bana ne dediğini hatırlıyor musun?” “Mezbaha Hattı’nda olanlarla ilgili mi?”

“Ah, hayır! Bana o gıcırdayan cesetler konusunda bir sürü şey uydurdun; ama -o telgrafı bana uzattığın sırada— kendini ele verdin. Örneğin, eğer ölüler dirilmiyorsa baş belası subaylarla boğuşmanın sana ne yararı olacağını sorduğunda, ne demek istemiştin?”

“Ben “baş belası subaylar” mı dedim?”

“Öyle dedin. Cenaze töreninden sonra.”

“O zaman, sanırım, böyle dendiğini duymuş olmalıyım. Aslında, duydum da.” Strangwick gösterişli bir şekilde omuz silkti.

“Belki de. Başka bir şey daha var — seni sakinleştirene kadar haykırdığın şu ilahi. Merhamet ve Aşk ile ilgili bir şeydi. Hatırladın mı?” “Hatırlamaya çalışayım,” dedi çocuk itaatkâr bir şekilde ve sözleri aslına mümkün olan en yakın şekilde yeniden mırıldanmaya başladı: “Bir insan, ruhunda, Efendisine ne söylemiş olursa olsun, aynı şekilde ben de sana söylüyorum ki— Tanrı insana, tekrar ve tekrar, yüce bir merhamet ve —ve bir şekilde— aşkı bağışladı.” Gözlerini kısarak titredi.

“Peki, ama *bunu* nereden duydun?” diye ısrar etti Keede.

“Godsoe’dan, 21 Ocak’ta... *Onun* **ne yapmaya niyetlendiğini** *ben* **nereden bilebilirim?” sesini doğal olınayan, tiz bir perdeye yükseltmişti. “Tıpkı, o** *kadının* **öldüğünü bilemeyeceğim gibi.” “Kimin öldüğünü?” dedi Keede.**

“Armıne teyzemi n.”

“Sampoux’dayken hakkında telgraf aldığın teyzen, hani bana anlatmak istediğin? — Buraya gelirken koridorda bahsettiğin, hani, seni yakaladığımda, tam “Oh, teyzem” diye başlamışken, “Oh, Tanrım” diye değiştirdiğin?”

‘‘Evet, o! Size açıklamak için hiç fırsatım olmadı, Doktor. O maltızlarda bir sorun olduğundan haberim yoktu! Nasıl olabilirdi? Onları her zaman kuUanıyorduk. Tanrı biliyor ya, daha başta, izin trenine binmeden önce ısınmak isteyebileceğini düşünmüştüm. Ben... ben John amcanın -kâhya-lığa başladığını— bilmiyordum.” Berbat bir şekilde güldü, ardından gözlerinden kuru yaşlar geldi. Keede devam etmeden önce, bu hıçkırıklar ve iç çekişlerin geçmesini bekledi: ‘"Nasıl? Godsoe senin amcan mıydı? ’ "

‘‘Hayır,” dedi Strangwick, başı ellerinin arasında. “Yalnızca doğduğumuz günden beri onu tanıyorduk. Babam bizden de önce tanıyormuş. Bizim evin aşağı yukarı bir sokak ötesinde oturuyordu. O, babam, annem ve... ve diğerleri, biz her zaman dosttuk. Bu yüzden ona amca diyorduk — çocukların dediği gibi.”

“Nasıl bir adamdı?”

“Tanıdığım *en* **iyi insanlardan biriydi, efendim. Az parası olan emekli bir çavuş —epeyce bağımsız— ve çok üstün biriydi. Karısı ve kendisinin, uslu durduğumuzda, kız kardeşimle benim bakmamıza izin verdikleri, Hint antikalarıyla dolu bir oturma odaları vardı.”**

“Orduya katılmak için biraz yaşh değil miydi?” “Bu onun için önemli değildi. Başlangıçta Eğitim çavuşu olarak kat^mıştı, sonra Tabur hazır olduğunda kendisini cepheye göndertti. Ben—19 l 7’^nin başlarında—

orduya yazıldıktan sonra, bir numara yapıp beni de kendi müfrezesine aldırttı. Çünkü sanırım annem öyle istemişti."

"Onu o kadar iyi tanıdığını hiç bilmiyordum," oldu Keede'in yorumu.

"^h, bu onun için önemli değildi. Müfreze içinde hiçbirimize farklı davranmazdı, ama eve yazarak anneme benimle ve olan bitenle ilgili bilgiler verirdi. Anlıyorsunuz ya," —Strangwick kanepenin üzerinde huzursuzca kıpırdandı- "onu tüm yaşamımız boyunca tanımıştık ... bir üst sokakta oturuyordu, ve... Ve ellisinin çok üzerindeydi. Oh, Tanrım! insan benim kadar genç olunca, ne lanet olası karışık işler bunlar!" birden sızlanmaya başladı.

Ama Keede onun konudan uzaklaşmasına izin vermedi. "Annene yazıp senden bahsediyordu, o y1e mı ? "

"Evet. Hava saldırılarının ardından annemin gözleri bozulmuştu. Bodrumlarda oturup hastalanmaktan, gözlerinin arkasındaki kan damarları çatlamıştı. Mektuplarını teyzeme okutmak zorunda kalıyordu. Şimdi düşündüğüm zaman, bir anlam çıkarabileceğiniz tek şey bu olabilirdi..." "Bu ölen teyzen miydi, hani hakkında telgraf aldığın?" diye devam etti, Keede.

"Evet —Armine teyze— annemin küçük kardeşi, o da kırkından çok ellisine yakındı. Ne karmaşa! Ve eğer bana sorsalardı, onun hakkında herkesin bilmediği ve hem de en başından beri bilmediği tek bir şey bile bulunmadığına yemin edeb^irdim. Yaptığı hiçbir şeyi bir... bir vitrin camının gizle-yebileceğinden daha fazla gizlemezdi. Gerektiği zaman bana ve kız kardeşime bakardı —öksürdüğümüz ya da kızamık olduğumuzda filan— tıpkı annemiz gibi. Tavşanlar gibi onun evine girip çıkardık. John amca bir marangoz ve bir ikinci el mobilyacıydı ve biz de bu eşyalarla oynamaya bayılırdık. Teyzemin hiç çocuğu yoktu. Savaş çıktığında böyle olduğuna sevindiğini söylemişti. Ama hiçbir zaman duygularından söz etmezdi.

Kendisini kendisine saklardı, anlıyor musunuz?" Bütün içtenliğiyle bize bakarak anlamamıza yardımcı olmaya çalışıyordu.

“Görünüşü nasıldı?” diye sordu Keede.

“irice bir kadındı ve bir zamanlar güzel biriydi, sanırım, ama ona alışık olduğumuz için bunu pek fark etmezdik — belki de tek bir şey dışında. .Annem ona esas adıyla seslenirdi, Bella[1], ama ben ve kız kardeşim ona her zaman Armine teyze derdik. Anlıyor musunuz?”

“Neden?”

“Çünkü bu adın ona daha uygun olduğunu düşünürdük — yavaşça ilerleyen, zırhlı bir şey gibi.” “Ah! Ve senin mektuplarını annene o okurdu, öyle

mı? ”

“Postacının her gelişinde yolun karşı tarafından evimize süzülür ve onları okurdu. Ve... ve benim hatırlayabildiğim kadarıyla, orada sadece bunun için bulunduğuna bahse girerim. Beni yarın asacak olsalar, bunun için bahse girerim! Benim olan her şeyi elimden almaları haksızlık çünkü... çünkü... eğer ölüler diriliyorlarsa, öyleyse neden? Bana ve hayatım boyunca inandıklarıma ne olacak? Bunu bilmek istiyorum! Ben... ben...”

Ama Keede işin peşini bırakmayacaktı. “Çavuş mektuplarında seni hiç ele verdi mi?” diye sordu, son derece sakin bir şekilde.

“Ele verilecek bir şey yoktu ki —bizler çok meşguldük— ama onun benimle ilgili mektupları annem için çok rahatlatıcı oluyordu. Ben yazmakta pek başarılı değilimdir. Her şeyi izin zamanlarımda anlatmak üzere biriktirirdim. Her altı ayda bir on dört gün ve bir de ekstra... Bu yüzden çoğundan daha şanslıydım.”

“Ve eve gittiğinde, sen de onlara çavuşla ilgili haberler götürür müydün?” dedi Keede.

“Sanırım götürüyordum, ama o zaman bunun pek farkında değildim. Daha çok kendi yaşadıklarımla meşguldüm — doğal olarak. John amca her izin dönemimde bana bir kez yazar, neler olduğunu ve dönüşte

neyle karşılaşabileceğimi bildirir, ve annem de bunları teyzeme okutturdu. Kuşkusuz, daha sonra ben çavuşun karısına gider ve haberleri ona da iletirdim. Ayrıca sağ dönersem evlenmeyi düşündüğüm genç bir bayan da vardı. Birlikte vitrinlerdeki eşya fiyatlarına bakmaya bile başlamıştık."

"Ve sonuç olarak — onunla evlenmedin öyle mi?" Çocuk bir başka titreme krizi ile sarsıldı. *"Hayır!"* **diye haykırdı. "Savaş daha bitmeden, gerçeklerin ne demek olduğunu anlamıştım! Ben... ben daha önce böyle şeylerin olabileceğini hayal bile etmezdim! ... Kırkından çok ellisine yakın bir yaştaydı ve benim öz teyzemdi!... Ama başından beri hiçbir ipucu yoktu ki, nasıl** *anlayabilirdim? Görmüyor* **musunuz? 1918'deki Noel tatilimden sonra veda etmek üzere gittiğimde bana tek söylediği... Armine teyzemin bana tek söylediği şuydu: "Yakında Bay Godsoe'yu göreceksin, değil mi?" "istediğimden de yakında," diye cevaplamıştım. "Peki o zaman, ona benim tarafımdan de ki," demişti, "küçük sorunumdan gelecek ayın 2l'ine kadar kurtulmayı umuyorum ve bu tarihten sonra en kısa zamanda onu görmek için can atıyorum."**

"Ne tür bir sorundu bu?" Keede konuya bir anda uzmanca yaklaştı.

"Göğsünde ufak bir kitle vardı, sanıyorum. Ama teyzem kimseye sağlığından pek söz etmezdi."

"*Anlıyorum***dedi Keede. "Ve sana ne demişti?" Strangwick tekrarladı: "John amcaya beni engelleyen şeyden yirmi birine kadar kurtulmuş olmayı umduğumu, bu tarihten sonra onun için en uygun zamanda onu görebilmek için can attığımı söyle," demiş ve sonra gülerek eklemişti: "Ama senin kafan elek gibidir. Ben sana bir not yazayım, görünce kendisine verirsin." Böylece mesajını bir kâğıt parçasına yazdı ve ben de onu öpe-rekveda etmiş —anlarsınız ya, ben her zaman onun en sevgili yeğeniydim— ve sonra Sampoux'a geri dönmüştüm. Söyledikleri tamamen aklımdan çıkmıştı, biliyor musunuz? Ama cepheye ilk gidişimde —hatırlayacağınız gibi ben bir kuryeydim— müfrezemiz kuzey sahili siperindeydi ve onbaşı Grant'in sorumlu olduğu siper havanlarına ulaştırılmak üzere bir mesajım vardı. Grant mesajı gördükten sonra, topu çevirmek ya da buna benzer bir şey için müfrezeden birkaç adam ödünç aldı. John amcaya Armine teyzemin**

notunu, Grant'e de bir sigara verdim ve bir maltızın etrafında biraz ısınmaya çalıştık. Sonra Grant bana "Bu hoşuma gitmiyor," dedi, eliyle parmaklıkların yanında Armine teyzemin mesajını incelemekte olan J ohn amcayı siperde göstererek. Yani, *siz* **de biliyorsunuz efendim, Grant'in olacakları önceden söyleme alışkanlığıyla ilgili olarak onunla konuşmalıydınız — Rankine günün ilk ışığıyla kendini vurduktan sonra."**

"Konuştum zaten," dedi Keede ve bana açıkladı. "Grant altıncı hisse sahipti — lanet olası! Bu durum adamları huzursuz ediyordu: Onu dışladıkları zaman memnun bile oluyordum. Sonra ne oldu, Strangwick?"

"Grant bana fısıldadı: "Baksana, lanet olası Ingiliz. Niyeti bozuk." John amca sipere yaslanıyor ve size az önce söylemeye çalıştığım ilahiyi mırıldanıyordu. Birden çok farkh görünmüştü — sanki tıraş olmuş gibiydi. Böyle şeylerden pek anlamam ama, bir subay kendisini duymasın diye konuşma tarzıyla ilgili olarak Grant'i uyardım ve yoluma devam ettim. Parmaklıkların yanına geldiğimde, John amcanın yanından geçerken başıyla selam verdi ve gülümsedi, bu her zaman yaptığı bir şey değildi ve sonra notu cebine koyarak şöyle dedi: " Bu *bana* **uyar. Ben de 21'inde izne çıkıyorum." "Sana bunu söyledi, öyle mi?" dedi Keede. "Söylediği gün gibi aşikar. Kuşkusuz ben de iznini alabileceğini umduğum cevabını verdim ve bunun ardından, gerektiği gibi karargaha döndüm. Olanlar bir dakika bile aklımda kalmamıştı. O sırada Ocak ayının 11' i idi — izinden geldiğimden üç gün sonra. Hatırlayacaksınız, efendim, ayın ilk yarısında Sampoux civarında, iki tarafta da hiçbir hareket olmamıştı. Jerry, Mart saldırısı için hazırlanıyordu ve o sessiz kaldığı sürece biz de onu dürtüklemiyorduk." "'Hatırlıyorum," dedi Keede. "Çavuşa ne oldu?" "Sanırım, sonraki günlerde, gidip gelirken onunla birkaç kez karşılaşmış olmalıyım, ama akimda kalmamış. Neden kalsın ki? Ve Ocak ayının 21 'inde, izne çıkacak olanlara bunu hatırlatmaya gittiğimde, adı izin listesindeydi.** *Bunu* **fark etmiştim tabii. Ve aynı günün öğleden sonrasında, Jerry yeni bir havan topu saldırısı başlatmıştı ve ağır toplarımız henüz onu saf dışı bırakmadan önce, siperlerden birine bir gaz bombası isabet etmiş ve yarım düzine erimizi**

temizlemişti. Destek birliklerinin olduğu yere tırmandığımda onları aşağı taşıyorlardı. Bu durum her zaman olduğu gibi Küçük Papağan geçidini tıkamıştı. *Siz* **hatırlıyor musunuz, efendinı?**

“Biraz! Ve Yıkık Ev’in arkasında, dışarı çıkacak olsan seni vurmak için tetikte bekleyen o büyük makineli tüfek vardı,” dedi Keede.

“Onu da hatırlıyorum. Ama hava kararmak üzereydi ve Kanal tarafından sis yaklaşıyordu. Bu yüzden Küçük Papağan’dan dışarıfırlayıp açıklıktan geçerek o dört ölü Warwicklinin üst üste yığılmış olduğu yere geldim. ^Ama sis başımı döndürmüştü; fark ettiğim ikinci şey, Küçük Papa-ğan’ın batısından Fransız Smırı’nın içine doğru uzanan o eski yıkık siperin yakınında dizlerimin üzerinde olduğumdu. Sonra içeri atladım — şeker kaynatılan eski kazanların dibindeki makineli tüfek kaidesinin ve iki Fransız zuhaf askerinin iskeletinin üzerinden. Bu aklımı başıma getirdi ve Fransız Sınırı boyunca ilerlemeye başladım, Mezbaha Hattı’na doğru siperlerin eksik tahtalarının yerine ölülerin altılı sıralar halinde her iki tarafa derinlemesine yerleştirilip tahtaların altına tıkıştırıldığı ve sızıntıların bitip gıcırtıların başladığı yere doğru.”

“O sırada bu seni gerçekten endişelendiriyor muydu?” diye sordu Keede.

“Hayır,” diye cevapladı oğlan, mesleki bir küçümsemeyle. “Eğer bir kurye bu tür şeylere kafayı takmaya başlarsa, işi bıraksın daha iyi. Hattın ortasında, sizin bahsettiğiniz eski gübre istasyonundan hemen önce, siper tahtalarının ötesinde bir şeyin tıpkı Armine teyzeme benzediğini düşündüm, kapının yanında bekliyormuş gibiydi, ve kendi kendime, o sırada bulunduğum yere teyzemin gönderilmiş olmasının gerçekten de ne kadar komik olacağını düşündüm. Yarım saniye içinde, gördüğüm şeyin yalnızca karanlık ve bir tahta parçasının üzerine asıh gaz maskesi kalıntılarından ibaret olduğunu ve bunların beni yanılttığını anladım. Sonra destek birliklerine ulaştım ve John amcanın da aralarında bulunduğu, izne çıkacak olanları uyardım. Sonra Rake Yolu’na çıktım ve cephe hattındakilere de aynı şeyi hatırlattım. Acelem yoktu, çünkü Jerry biraz sakinleşmeden oraya varmak istemiyordum. Sonra, nöbet değişimi için bir asker geldi -ve cephe kanatlarının

üzerindeki ışıklardan bazılarını söndürerek birbirine bağladı, böylece izne çıkacak olan arkadaşları kırpışan ışıkların altında aramak zorunda kaldım. Derken, destek birliğine vardığımda, o ya da bu sebepten, saat sekiz buçuk olmuştu. Orada John amca ile karşılaşmıştım, tıraş olmuş, üzerindeki çamurları temizliyordu — tam anlamıyla şık bir beyefendi olmuştu. Arras trenini sordu ve ben eğer Jerry sakinleşirse, saat lO'da olabile-ceğini söyledim. "Güzel!" dedi. "Seninle geleyim." Böylece eskiden Halnaker'i kesen eski siperden geriye, yeraltı destek sığınaklarına doğru yürümeye başladık. *Siz* **orayı bilirsiniz, efendim." Keede başını sallayarak onayladı.**

"Sonra John amca bana bir iki gün içinde annemi ve diğerlerini görmekle ilgili bir şeyler söyledi ve onlar için bir mesajım olup olmadığını sordu. Bunu hangi akla hizmet yaptığını tanrı bilir, ama ondan, Armine teyzeme dünyanın bizim bulunduğumuz bu bölümünde *ona* **benzer bir şey görmeyi hiç beklemediğimi söylemesini istedim. Ve bunları söylerken de güldüm. Son güldüğüm zaman da o oldu herhalde. "^lı! Onu gördün, öyle mi?" diye sordu John amca, oldukça doğal bir şekilde. O zaman ona kum torbaları ve kalıntıların karanlıkta bana oynadığı oyundan bahsettim. Bir yandan tozluklarının üzerindeki çamuru fırçalarken, "Çok muhtemel," dedi. Bu sırada, Fransız Bölü-mü'nün olduğu eski barikatların —bombalanmadan önceki barikatlar, efendim— yanına gelmiştik. Sağa dönerek tepesine tırmandı. Ben, "Hayır teşekkürler," dedim. "Bu gece oraya bir kez gitmiştim." Ama o beni dinlemiyordu bile. Barikatın hemen iç kısmındaki çöplerin ve kemiklerin altını yokluyordu, doğrulduğunda her iki elinde dolu birer maltız vardı.**

"Hadi Clem!" diye seslendi, beni çok nadiren esas adımla çağırırdı. "Korkmuyorsun, değil mi?" diyordu. "Burası da aynı şekilde kestirme ve Jerry yeniden ateşe başlarsa, bu yol için cephane harca-mayacaktır. Buranın terk edilmiş olduğunu biliyor." "Korkan da kimmiş?" diye cevap verdim. "Birincisi benim," dedi. "Son dakikada iznimin rezil olmasını istemiyorum." Sonra kendi etrafında dönerek Cenaze Töreni'nde ortaya çıktığını söylediğiniz parçayı mırıldanmaya başladı."

Nedendir bilinmez, Keede mısraları tekrarlamaya başladı, hiç eksiksiz ve yavaş bir sesle: “Eğer, Geleneklere uyarak Efes’te canavarlarla dövüş-tüysem ve eğer ölüler dirilmiyorsa, bunun bana ne yararı olacak?”

“Evet bu,” dedi Strangwick. “Böylece, birlikte Fransız Sınırı’na kadar gittik — her şey donmuştu ve etraf sessizdi, yalnızca gıcırtılar duyuluyordu. Bunu düşündüğümü hatırlıyorum...” gözlerini kırpıştırmaya başlamıştı.

“Düşünme! Neler olduğunu anlat!” diye emretti Keede.

“Ah, özür dilerim! John amca elinde maltızları, ilahisini mırıldanarak Mezbaha Hattı’ndan aşağı doğru gidiyordu. Tan. eski gübre istasyonunun oraya geldiğimizde durdu ve elindekileri yere bırakarak, “Onun nerede olduğunu söylemiştin, Clem? Gözlerim eskisi kadar iyi görmüyor,” dedi. “Evdeki yatağında,” dedim. “Hadi in aşağı. Dondurucu bir soğuk var ve izne çıkacak olan ben değilim.”

“Ama, *ben* çıkıyorum,” dedi. *“Ben* çıkıyorum...” Ve sonra —size yemin ederim sesini tanıyamadım— kendine has hareketiyle boynunu öne doğru biraz uzattı ve: “Neden, Bella ?” dedi. “Ah! Bella!” diye tekrarladı. Aynen böyle! Ve sonra onu gördüm —Size *gördüm* diyorum — Armine teyzemin ta kendisi eski gübre istasyonunun kapısının yanında, onu ilk gördüğümü sandığım yerde duruyordu. John amca ona, o John amcaya bakıyordu. Bunu gözlerimle gördüm ve ruhum altüst oldu — çünkü bu inandığım her şeyi yerle bir etmişti. Tutunacak hiçbir şeyim kalmamıştı, anlıyor musunuz? John amca ona yiyecekmiş gibi bakıyor, teyzem de ona aynı şekilde karşılık veriyordu. Sonra John amca: “Neden Bella?” dedi, “Bu, bütün bu seneler boyunca ikinci kez yalnız kalışımız olmalı.” Ve ben o dondurucu soğuğun altında teyzemin kollarını ona doğru uzatır gibi olduğunu gördüm. Ve o, kırkından çok ellisine yakındı ve benim öz teyzemdi! Yarın delirdiğimi söyleyerek ipliğimi pazara çıkarabilirsiniz, ama ben bunu gördüm — onun John amcanın söylediği sözlere cevap verdiğini *gördüm!...* Sonra John amca tüfeğini omzundan indirmek ister gibi elini omzuna attı. Sonra elimi geri çekerken şöyle dedi: “Hayır! Beni baştan çıkarma Bella. Önümüzde koca bir Sonsuzluk var. Bir iki saat bir şey fark ettirmez.

Sonra maltızları aldı ve sığınağın kapısına doğru gitti. Benimle işi bitmişti. Maltızların üzerine gaz döktü ve bir kibritle onları tutuşturdu, sonra alevleri henüz üzerlerindeyken içeri taşıdı. Bütün bu zaman içinde Armine teyzem elleri ona doğru uzanmış halde — ve yüzünde o bakışla! Orada ayakta duruyordu! Ben daha önce böyle şeylerin olduğunu ya da olabileceğini bilmezdim! Sonra John amca geldi ve “içeri gel, sevgilim,” dedi; Armine teyzem, biraz eğilerek ve yüzünde hâlâ o bakışla sığınağa girdi — yüzünde o aynıbakışla! Ve ardından John amca kapıyı içeriden kapayarak arkadan takozlamaya başladı. Ve tanrım bana yardım et, ben bütün bu şeylere kendi gözlerim ve kulaklarımla şahit oldum!” Yeminini defalarca tekrarladı. Uzun bir aradan sonra, Keede ona daha sonra ne olduğunu hatırlayıp hatırlamadığını sordu.

“Bundan sonrası benim için epeyce karışık. Yaygarayı koparmış olmalıyım — öyle olduğunu söylediler, ama... ama ben... ben içimde, çok derinlerde, sanki... hiç böyle hissettiniz mi bilmiyorum, sanki hiç orada değilmişim gibi hissediyordum. Ertesi sabah beni uyandırdılar, çünkü John amca trene gelmemişti, ve birisi de onun benimle olduğunu görmüştü. Akşam yemeğine kadar neredeyse herkes tarafından ince ince sorgulandım.” “Sonra, ön hatta gidecek bir mesajı götürmek için, sanırım ayak parmağı ağrıyan Dearlove’un yerine gönüllü oldum. Hareket etmeye ihtiyacım vardı, anliyor musunuz, çünkü tutunacak hiçbir şeyim kalmamıştı. Cephedeyken, Grant, John amcayı nasıl bulduğunu anlattı, kapının takozu içeriden kapanmış ve aralıklar kum torbalarıyla kapatılmış durumdaymış. Ben bu kadarını ummamıştım. Kapıyı takozlarken çıkan sesler benim için yeterli olmuştu. Tıpkı babamın tabutu gibi.” “Kimse *bana* kapının takozlanmış olduğundan bahsetmemişti,” diye konuştu Keede, sert bir tavırla.

“Ölmüş bir adamın adını kirletmeye gerek yoktu, efendim.”

“Grant’in Mezbaha Hattı’na gitmesinin nedeni neydi?”

“Çünkü Grant, John amcanın geçen bir hafta boyunca odun kömürü aşırdığını ve oradaki eski sığınağın arkasına sakladığını fark etmişti. Bu yüzden, arama başlayınca dosdoğru oraya gitmiş ve kapının kapalı olduğunu görünce anlamış. Bana çatlakların arasından kum

torbalarını çıkardığını ve aralıklardan elini içeri sokarak henüz kimse gelmeden takozları yerinden oynattığını söyledi. Her şey akla yatkın görünüyordu. Siz de söylediniz efendim, kapı rüzgârdan kapanmış olmalıydı." "O halde, Grant, Godsoe'nun ne yapmak istediğini biliyordu?" diye sordu sertçe.

"Grant, Godsoe'nun bunu aklına koyduğunu biliyordu, ve dünyada hiçbir şeyin buna yardımcı ya da engel olamayacağını da. Bana öyle söyledi." "Ve sonra, sen ne yaptın?"

"Sanırım yaygaraya devam etmiş olmalıyım, ta ki Karargâh bana annemden gelen telgrafı verinceye kadar — Armine teyzemin ölümünü bildiren telgraf."

"Armine teyzen ne zaman ölmüş?"

"21 Ocak sabahı. 21 Ocak sabahı! Bu telgraf her şeyi değiştirdi, anlıyor musunuz? Düşünebildiğim kadarıyla, gördüklerimin aslında Arras'ta mahzenlerde yaşadığımız o günlerde, sizin öğrettiğiniz şeylere benzer olduğunu söyledim durdum — Mons Melekleri gibi. Ama bu telgraf her şeyi değiştirmişti." "Ah! Sanrılar! Hatırlıyorum. Ama bu telgraf işi değiştirdi, öyle mi?" dedi Keede.

"Evet! Bakın —kanepenin üstünde yarı beline kadar doğrulmuştu— ardımda tutunabileceğim tek bir lanet olası şey bile kalmamıştı, ne burada ne de buradan sonra. Eğer ölüler *dirilebiliyorsa* **-ki ben kendi gözlerimle gördüm— o zaman... yani o zaman, her şey olabilir. Anlamıyor musunuz?" Artık ayağa kalkmıştı ve gergin bir şekilde el kol hareketleriyle konuşuyordu.**

"Çünkü onu gördüm," diye tekrarladı. "Onu ve John amcayı -o sabah ölmüş olan Armine teyzemi ve Sonsuza kadar onunla birlikte olabilsin diye benim gören gözlerimin önünde kendisini öldüren John amcayı— ve koliarını açmış onu bekleyen Armine teyzemi! *Nerede* **olduğumu bilmek istiyorum? Siz ikiniz — buraya bakın!** *Biz* **neden her saat tehlikeyle karşı karşıyayız?"**

“Tanrı bilir,” dedi Keede, kendi kendine. “Birinden yardım istesek daha iyi olmaz mı?” diye önerdim. “Her an kontrolden çıkabilir.” “Hayır, çıkmaz. Bunlar, ilaç etkisini göstermeden önceki son çırpınışlar. Bunun nasıl etki ettiğini biliyorum. Heey!”

Strangwick, elleri arkasında ve gözleri bir noktaya sabitlenmiş bir şekilde, ezber okuyan bir çocuğun gergin ve çatlak sesiyle konuşuyordu. “Tanrılar bunu böyle yazmaz bir daha,” diye tekrar tekrar haykırıyordu.

“Ve eğer bir kere bile başıma gelecek olsa canım çıksın!” diye devam etti, ani bir öfkeyle. “Vitrinlerden eşya seçmeye başlamış olup olmamamız unırunıda bile değil... *İsterse* beni mahkemeye versin! Gerçek şeylerin anlamını bilmiyor. *Ben* biliyorum — bunun farkına varma fırsatım oldu. .. *Hayır* diyorum size! Onları istediğim zaman alırım ve işim biter, ama bir yüzde o bakışı görmeden olmaz... O bakış... Hiçbir şey almayacağım. Gerçek olan yaşam ve ölüm. Gerçek ölümle *başlıyor,* anlıyor musunuz? *O* anlayamaz... Ah, devam edin, cehenneme kadar yolunuz var, siz ve avukatlarınız. Bıktım usandım — bıktım!” Başladığı gibi ansızın durdu ve gergin yüzü, yeniden, her zamanki belirsiz çizgilerine geri döndü. Keede, iki elinibirden tutarak ıslak bir havlu gibi üzerine düşüverdiği kanepeye doğru götürdü onu, dolapların birinden parlak renkli bir giysi çıkardı ve onu Strangwick’in üzerine düzgün bir şekilde örttü.

“Eveet. En sonunda, *gerçek,”* dedi Keede. “Onu aklından çıkardığı için artık uyuyacaktır. Sahi, onu bize kim tanıştırmıştı?”

“isterseniz, gidip öğreneyim?” diye önerdim. “Evet, ve ona buraya gelmesini de söyleyebilirsiniz. Bütün gece başında beklememiz için bir neden yok.”

Böylece, son hızıyla devam eden ziyafete geri döndüm. Güney Londra Locaları’ndan birinden gelmiş yaşlı ve tam da aradığım kişi olan bir Birader beni yakaladı, endişeli ve özür diler bir tavırla benimle birlikte odaya geldi. Keede kısa sürede onu rahatlattı.

“Çocuğun sorunları vardı,” diye açıkladı ziyaretçimiz. “Burada kötü bir nöbet geçirmiş olması yüzünden kendimi çok mahcup hissediyorum. Bunları geride bırakmış olduğunu sanıyordum.” “Sanırım eski günler hakkında benimle konuşması, her şeyi yeniden hatırlamasına sebep oldu,” dedi Keede. “Bazen böyle olur.”

“Belki! Belki! Ama bütün bunlardan başka, Clem’in savaş sonrası sorunları da oldu.”

“İş mi bulamıyor? Bu genç yaşında olanların onu ezmesine izin vermemeli,” dedi Keede neşeli bir tavırla.

“Mesele bu değil... geçimi sağlanıyor... ama —buruşuk elini ağzına kapatarak gizlice öksürdü— aslında, saygıdeğer efendim, kendisi... kendisinin şu sıralar bir evlilik sözünden döndüğü için başı dertte.”

“Alı! Bu farklı bir şey,” dedi Keede.

“Evet, onun gerçek sorunu bu. Hiçbir neden göstermiyor, anlarsınız. Genç bayan her yönden uygun ve bana kalırsa, onun için çok da iyi bir eş olabilecek birisi. Ama Strangwick onun kendisi için ideal olmadığını filan söylüyor. Bugünlerde gençlerin kafasından geçenleri anlamak olanaksız, değil mi?”

“Korkarım öyle,” dedi Keede. “Ama artık iyi. Uyuyacak. Siz onunla oturun ve uyandığı zaman onu sessizce evine götürün... Oh, biz burada insanların zaman zaman biraz kederlenmelerine alışığız. Bize teşekkür etmenizi gerektirecek bir şey yok ortada Birader... Birader... ”

“Armine,” dedi yaşlı beyefendi. “Strangwick, evlilik yoluyla benim yeğenim olur.”

“Bir bu eksikti!” dedi Keede.

Birader Armine biraz şaşırmış gibiydi. Keede aceleyle açıkladı. “Dediğim gibi, şimdi ihtiyacı olan tek şey, uyanıncaya kadar huzurlu kalmak.”

Allah'ın Gözü

St. Illod'un Kantoru, manastır Kütüphanesiyle ilgilenmek için fazlasıyla sanat heyecanı dolu bir müzisyen olduğundan, Skriptoryum'daki iki saatlik yazım ve dikte işinin ardından, ortalığı, işinin her ayrıntısına kendini adamış olan Kantor Yardımcısı toparlıyordu. Yazıcı keşişler, kopyaladıkları sayfaları ona teslim etmişler ve akşam duası için sıradaki yerlerini alınışlardı —iş, Evesham'da-ki bir manastır Başrahibi tarafından kendilerine ısmarlanmış Dört Incil'in basit bir kopyası idi-. J ohn Otho, daha iyi bilinen adıyla Burgoslu John, olup bitenle hiç ilgilenmiyordu. Tamamlandıktan sonra, Papalık Elçisi Kardinal Falcodi'nin kabul buyurmaktan memnun olacağı umulan ve Luka Incili'ndeki Müjde minyatüründe yer alan minik, altın bir süslemeyi parlatmakla meşguldü. "Bırak artık, John," dedi Kantor Yardımcısı alçak sesle.

"Hımın... Gittiler, öyle mi? Hiç duymadım. Bekle bir dakika, Clement."

Kantor Yardımcısı sabırla bekledi. John'u, on on iki senedir tanıyordu. Bu manastıra girip çıkan, ama dışarıdayken de hep St. Illod'a ait olduğunu söyleyen John'un bu iddiası memnuniyetle kabul görüyordu, çünkü o, diğer Fitz Otholardan *daha ustalıklı biçimde, bütün sanatları* **parmağının ucunda ve bunlardan elde ettiği kazanımların çoğunu da cüppesinin altında taşıyor gibiydi. Kantor Yardımcısı, omzunun üzerinden, yere iğnelenmiş resim parşömenine baktı. Kırmızı laka kaplı altın harflerle yazılmış Hamd Dahi'sinin ilk kelimeleri, Kutsal Bakire'nin başındaki belli belirsiz aydınlanmış halenin ardında bir fon oluşturmaktaydı.** *Meryem,* **elleri huşu içinde kenetlenmiş olarak ve son derece ince işlenmiş arabesk tarzı bir kafes işinin önünde resmedilmişti. Aradaki boşluktan görülen küçük ve kurumuş araziparçasının üzerinden geriye doğru uzanan sıcak ve mavi gökyüzü, kafesin etrafını çevreleyen portakal çiçeği tomurcuklarının kokularıyla yüklü gibiydi.**

"Onu tam bir yahudi kızı olarak çizmişsin," dedi Kantor Yardımcısı, zeytinyeşiliile gül pe^mbesi arası yanakları ve sezgi yüklü gözleri incelerken, "*Meryem Anamız* **başka bir şey miydi ki?" John parşömeni**

tutan iğneleri çıkardı. “Dinle, Clement. Eğer geri dönmeyecek olursam, bitirirse bitirsin, bu

resim benim Kutsal Luka cildime eklenecek.” Resmi, koruyucu kâğıtların arasına yerleştirdi.

“O halde, duyduğum doğruymuş — yine Burgos ’a gidiyorsun?” “iki gün içinde. Oradaki yeni Katedral —duvarcı ustalarının eli Tanrı’nın gazabından da yavaş ama- ruha iyi geliyor.”

“Senin **ruhuna mı?” Kantor Yardımcısı kuşkulu gibiydi.**

‘izninle, benimkine bile. Ve güneyde... Fethedilmiş Toprakların sınırında ... yani Granada yolu üzerinde... hem ruha hem de bedene iyi gelen, —lüzumsuz düşünceleriyatıştırıp dikkati resme yönelten— Fas işi arabesk süslemeler var. Tıpkı -az önce benim Müjdemi seyrederken — senin hissettiklerini hissettiriyor insana.”

“O... muhteşem bir tasvir. Gidişin sürpriz sayılmaz. Ama günah çıkarmayı unutmayacaksın, değil miJohn?”

“Pek tabii.” Bu, John’un seyahatlerinden önceki gecelerde almayı hiç unutmadığı bir tedbirdi, tıpkı gençliğinde, Gent yakınlarında bir yerlerde yaşarken benimsediği katolik papazlarına has tepe tıraşını yenilemek gibi. Bu tıraş ona, gerektiğinde bir din adamı saygınlığı ve yolda her zaman bir miktar ilgi sağlıyordu. “Skriptoryum’da nelere gereksinimimiz olduğunu da unutmamalısın. Buralarda artık gerçek lacivert kalmadı. Onu şu Alman mavisi ile karıştırıyorlar. Zencefil rengi ise...”

“Elimden geleni yapacağım.”

“Ve Birader Thomas,” —bu, manastır hastanesinden sorumlu sağlık görevlisiydi- “o da...”

“O kendi siparişini verecektir. Şimdi onun yanına gidiyorum, tepe tıraşımı düzelttireceğim.” John merdivenlerden inerek hastane ile aşevini arka avlulardan ayıran ara yola ûıdi. Tıraşı yapılırken, Birader

Thomas (St. Illod’un alçak gönüllü ama bunaltıcı derecede inatçı sağlık görevlisi) ona çalarak, çırparak ya da kurallara uygun biçimde satın alarak Ispanya’dan getirmesi gereken bir ilaç listesi verdi. O sırada, aksayan ayaklarına kürk astarlı gece botlarını giymiş esmer Başrahip Stephen sessizce karşılarına çıkarak onları şaşırttı. *Stephen de Sautre* **casus filan değildi; ama henüz genç bir erkekken, şanssız bir Haçlı seferine katılmış ve bu sefer, Mansura’daki bir çatışmanın ardından, Kahireli Müslüman Araplar arasında geçen ve erkeklerin yumuşak adımlarla yürümeyi öğrendiği iki yıllık bir esaret dönemi ile sonuçlanmıştı. O iyi bir avcı ve seyyar satıcı, mantıklı bir disiplinci, ama hepsinden de öte bir bilim adamı ve St. Paul Katedrali’nin Kanon’u, Ranulphus’a bağlı bir Tıp Doktoru olup, gönlü manastırın dinle ilgili işlerinden çok, hastaneyle ilgili işlerindeydi. Ellerindeki listeyi, kendi eklemelerini de yaparak ilgiyle gözden geçirdi. Sağlık görevlisi çekildikten sonra John’a, yolculuk sırasında bu iş için zaman ayıramayacağını düşünerek, âlicenap bir günah çıkarma seansı uyguladı; çünkü Stephen de Sautre kilisenin rasgele herkes için dilediği azap bağışıklığını onaylamıyordu. Depolanacak ilaçların bulunduğu küçük, sıcak odada, malzemelerin karıştırıldığı havanlarla ölçeklerin durduğu rafların yanındaki sıraya otururken, “Peki,** *bu* **gezide neyin peşindesin?” diye sordu.**

“Daha çok, şeytanların,” dedi John sırıtarak.

“Ispanya’da mı? YaAbana ve Paharbar?...” insanları yalnızca tasviri çizilecek suretler olarak gören ve onlardan faydalanamayacak kadar asil biri olan John, annesi tarafından bir "‘de Sanford” idi, Başrahibin gözlerinin tamiçinebak-tı ve, *“Siz* **böyle mi düşündünüz?” diye sordu. “Hayır. Onlar da Kahire’deydi. Peki, ama sen onlara niçin özel bir gereksinim duyuyorsun?” “Kutsal Lukam için. Şeytanlar söz konusu olunca, Dört Aziz içinde en büyüğü odur.”**

“Kuşkusuz. O bir tıp doktoruydu. Sen değilsin.” “Tanrı korusun! Ama bizim kilise icadı şeytanlarımızdan bıktım. Bizimkiler maymun, keçi ve onlara katılan kümes hayvanlarından ibaret. Kır-mızı-siyah basit Cehennem ve Kıyamet Günü resimleri için bunlar yeterli olabilir — ama benimkiler için değil.”

“Seni böyle bir tercihe yönelten şey ne?” “Cehennem tasvirleri içinde her çeşit şeytan bulunmasının, hem akla hem de sanata uygun olması. Örneğin Mecdelli Meryem’den çıkarılan o yedi şeytan. Onlar dişi-şeytanlar olmalı — gagalı, boynuzlu ve sakallı olan bildiğimiz şeytanlarla hiç akrabalıkları olmasa gerek.”

Başrahip güldü.

“Ve bir başka örnek! Dilsiz adamdan çıkan şeytan. *Onun* domuz burnu ya da gagayla ilgisi ne? Onun bir cüzamlı gibi yüzsüz resmedilmesi gerekirdi. Hepsinden önemlisi —Tanrı beni bu resmi yapmam için tam zamanında göndermiş!— Gadarene domuzlarına giren şeytanlar. Onlar... onlar... onların ne olması gerektiğini henüz bilmiyorum, ama şeytandan da öte bir şey olacaklar. Bana kalsa Azizler gibi onları da farklı farklı yapardım. Ama şimdi, duvar, pencere ya da resimler için, hepsi tek bir biçimdeler.”

‘‘Devam et, John. Bu gizemli konuda sen benden ötedesin.”

“Tanrı korusun! Ama söylediğim şey, onlar lanetli de olsalar şeytanlara verilen bir değer ol-dug u.”

“Tehlikeli bir yaklaşım.”

“Anlatmak istediğim, eğer herhangi bir şeyin şekli, insanlar tarafından resmedilmek için üzerinde düşünülmeye değiyorsa, o şey, insanın en derin düşüncelerine de değer demektir.”

“Böylesi daha tehlikesiz. Iyi kisana günah çıkarttırmışım.”

“Ana kilisenin ihtişamı için varlıkların dış yüzeylerinin şekilleriyle ilgilenen bir zanaatkârın üstleneceği risk daha az.”

“Belki de, ama John,” Başrahibin ehJ ohn’un elbisesinin koluna değer gibi oldu, “şimdi söyle bana... Bu *Meryem* Arap mı, yoksa... yoksa Ibrani

mı? ”

“O bana ait,” diye cevap verdi John.

“Bu yeterli mi?”

“Ben yeterli buluyorum.”

“Peki. Ah, peki! Benim ilgi alanımın dışında, ama — bu konuya orada nasıl yaklaşıyorlar?” ‘Ispanya’da hiçbir şeye fazla kafa yormazlar — ne Kilise’ye ne de Kral’a, Tanrı onları kutsasın! Öldürebileceklerinden çokfazla Arap ve Yahudi var ve onları kovacak olsalar ne ticaret kalırdı ne de çiftçilik. Inanın bana, Sevilla’dan Granada’ya kadar uzanan Fethedilmiş Topraklarda, biz bir arada ve yeterince sevgiyle yaşıyoruz — Ispanyollar, Araplar ve Yahudiler. Anlıyor musunuz, *biz* hiç soru sormuyoruz.”

“ Evet... evet,” diyerek içini çekti Stephen. “Ve *Meryem’in* dinini değiştireceği umudu her zaman mevcut.”

“^lı, evet! Her zaman umut vardır.”

Başrahip hastane binasından içeri girdi. Ro-ma’nın henüz kiliseyle ilişkileri sıkıya almadığı dönem kolay bir dönemdi. Eğer anne çok cüretkâr değilse ya da oğul dini tercihlerinde ve Yahudiler konusunda babasının olanaklarından çok fazla yararlanmıyorsa, pek çok şey görmezlikten gelinebilirdi. Ama Başrahibin haklı olarak hatırladığı gibi, Hıristiyanlar ve Inançsızlar arasındaki birleşmeler üzüntülere yol açmıştı. Her şeye rağmen, John, katırı, emanetleri ve hizmetkârı ile birlikte Southampton’dan denize açıldığı zaman Stephen ona imrenmeden edemedi.

John, yirmi ay sonra, sağlıklı bir görünüm içinde ve hediyelerle yüklü olarak geri döndü. Kantor Yardımcısı için, en parlağından bir topak lazuli taşı, ortası portakal renkli bir zencefil çubuğu ve en parlak kırmızının elde edildiği küçük bir paket dolusu böcek kurusu. Ayrıca, süt rengine çalan ama içinde pembe parıltılar olan ve su katılarak zımparalanmak suretiyle eşsiz bir zemin malzemesi haline getirilebilecek olan birkaç blok mermer. Başrahip ve Thomas’m istediği ilaçların hemen hemen yarısı gelmişti ve Başrahibin eşi

Nortonlu Anne için koyu kırmızı akikten uzun bir kolye vardı. Anne hediyesini minnettarlıkla kabul etti ve John'a onu nereden aldığını sordu. "Granada yakınlarında bir yerden," dediJohn. "Oradan ayrılırken her şey yolunda mıydı?" diye sordu Anne (Belki de Başrahip ona John'un itiraflarıyla ilgili bir şeyler söylemişti).

"Her şeyi Tanrı'nın ellerine bıraktım."

"Ah! Ne kadar zaman oldu?"

"Dört aydan on bir gün eksik."

"Onun... yanında mıydın?"

"Kollarımdaydı. Doğum sırasında."

"Ve?"

"Oğlan da öyle. Şimdi hiçbir şey kalmadı." Nortonlu Anne nefesini tuttu.

"Sanırım, senin için böylesi daha iyi olacak," dedi bir süre sonra.

"Bana zaman verin, belki başarırım. Ama şimdi değil."

"Eserlerin ve sanatın var, ve John unutma, mezarda kıskançlık diye bir şey yoktur."

"Evvet! Sanatım var ve Tanrı biliyor, kimseyi kıskanmıyorum."

"En azından bunun için Tanrı'ya şükürler olsun," dedi, çökmüş gözleriyle Başrahibi izleyen ve hep ıstıraplar içinde olan Nortonlu Anne. "Ve bunu her zaman özenle saklayacağımdan emin ol," boncukları okşadı, "yaşadığım sürece."

"Onu bu yüzden size emanet etmeye getirdim," diye cevapladı John ve izin istedi. Karısı Başrahibe kolyeyi nereden bulduğunu söylediğinde

Başrahip bir §ey demedi, ama daha sonra Thomas ile birlikte hastane mutfağının bacasına bitişik hücrede, John'un teslim ettiği ilaçları yerleştirdikleri sırada, gözüne bir kalıp kurutulmuş haşhaş özü iliştiğinde, "Bu insan vücudundaki bütün acıyı dindirme gücüne sahip," dedi.

"Buna ben de şahit oldum," diye cevapladı John. "Ama ruhun acısını dindirmek için Tanrı'n m yardımı dışında tek bir ilaç var, o da insanın sanatı, bilgeliği ya da zihninin bir başka yararlı uğraşısı." John'un cevabı "Bana da öyle geliyor," oldu.

John, bir sonraki güzel Mayıs gününü manastırın çobanı ve domuzlarla birlikte ormanda geçirdi; S kriptoryu m"im kuzey kanadında bulunan özenle düzenlenmiş odasına çiçekler ve bahar dallarıyla yüklü olarak döndü. Orada, seyahatleri sırasında oluşturduğu taslaklar sol *dirseğinin* **altında, bütün anılardan uzak kendisini Kutsal Luka'yla ilgili çahşmasına adadı.**

Bir süre sonra, (iki haftada bir ancak konuşan) kıdemli yazıcı Birader Martin, işin nasıl gittiğini sorma cesaretini gösterdi.

"Hepsi burada!" diyerek kalemiyle alnına dokundu John. "^li, Tanrım! — Aylardır dünyaya gelmek için bekliyorlar. Sen düzyazılarını bitirdin mi, Martin?"

Birader Martin başıyla evet cevabını verdi. Gerçekten değerli bu sayfaların yazımı için, yetmiş yaşında olmasına rağmen Burgoslu John'un kendisine başvurması ona gurur veriyordu.

"O halde bak!" dedi John ve Martin'e —ince ama kusursuz— yeni bir parşömen uzattı. "Buradan

Paris'e kadar, bundan daha iyi bir kâğıt bulamazsın. Evet! istersen kokla. Şimdi, —bana pergelleri ver de onu senin için hazırlayayım— eğer harflerden birini diğerinden daha açık ya da koyu yazacak olursan, seni bir domuz gibi pataklarım." "Asla John!" diyerek mutlulukla gülümsedi yaşlı adam.

“Ama, gerçekten yaparım! Şimdi izle! Buraya ve buraya, pergelin ucunu batırdığım yerlere, tam bu yükseklikte ve kıl kadar ince harflerle, Sekizinci Luka’nm otuzbirinci ve otuzikinci ayetlerini yazacaksın.”

“Evet, Gadarene Domuzu! *“Ve ona, kendilerini ummanın dibinegöndermemesi için yalvardılar. Ve birçok domuzdan oluşan bir sürü vardı. ”* **Hiç kuşkusuz Birader Martin bütün akideleri ezbere biliyordu.**

“Evet tam böyle! *“Veonlara müsade etti”ye* **kadar. Acele etme.** *Magdalenamın* **önce kalbime işlemesi gerek.”**

Birader Martin işini öylesine mükemmel başardı ki John onu ödüllendirmek için Başrahibin mutfağından birkaç yumuşak şekerleme aşırdı. Yaşh adam bunları yedi; ardından pişmanlık duydu; sonra itiraf ederek cezalandırılmakta ısrar etti. Bu durum karşısında, Başrahip gerçek günahkâra ulaşmanın tek yolunun bu olduğunu bildiğinden, ona kopyalaması için *De Virtutibus Her-barum* **adlı bir kitap vermeye karar verdi. St. Illod, bu kitabı güzel şeyleri onaylamayan, kasvetli Cistercianlardan ödünç almıştı. Okunması güç bir yazıyla yazılmış metin, tam da John özel aralıklarla yazılması gereken birkaç harf için Martin’e ihtiyaç duyduğu bir sırada onu meşgul ediyordu.**

“Gördün mü,” dedi Kantor yardımcısı, onu yola getirmek amacıyla. “Böyle şeyler yapmamalısın, John. Bak, Birader Martin senin yüzünden ceza aldı.”

“Hayır, benim *KutsalLukam* **yüzünden. Ama ben Başrahibin aşçısına bunun karşılığını ödettim. Onu öyle bir resmettim ki kendi yamakları bile gülmekten kendilerini alamayacaklar. Bir daha kimseyi ele veremeyecektir.”**

“Bu yaptığın hiç de hoş değil! Üstelik, Başrahibin de gözünden düştün. Döndüğünden beri senden hiç bahsetmedi—seni masasına hiç davet etmedi.” “Ben meşguldüm. Beyninde gözleri olduğu için Stephen da bunu anladı. Clement, Durham’dan Torre’ye kadar, ortalığı düzenlemekte senin eline su dökebilecek hiçbir kütüphaneci yoktur.”

Kantor yardımcısı tetikte bekledi; John'un iltifatlarının genellikle nasıl sonuçlandığını bilirdi. "^Ama Skriptoryum dışında..."

"Ki ben hiç uğramam." Kantor yardımcısı, kitap ciltleyen muhteşem ellerine zarar verebihr endişesiyle, bahçe işiyle bile ilgilenmekten muaf tutulmuştu.

"Skriptoryum dışındaki şeylere gelince, sen vaftizde de en iyisin. Benim üzerimden bu işi al, Clement. işim başımdan aşkın."

"Senin üzerinden her şeyi alıyorum," diyerek nezaketle gülümsedi Clement. "Sen beni *koro çocuğundan* **beter kullanıyorsun."**

Aşağıdaki avluda, sözü edilen bu çileli gruptan birinin, Kantor saçını çektiği için haykıran sesini duyabiliyorlardı.

"'Tanrı seni seviyor! Ben de öyle! Ama, hiç düşündün mü, seyahatlerim sırasında her gün nasıl yalan söyleyip çaldığımı —ve evet hiç umrunda mı nasıl cinayetler işlediğim— sırf sana renk ve boya bulabilmek için?"

"'Doğru," dedi suçluluk duygusu kabaran, hakbi-lir Clement. "'Sık sık düşünüyorum, eğer dış dünya ile ilişkim olsaydı —ki Tanrı korusun!- bazı konularda ben de azılı bir hırsız olabilirdim." Sevimsiz De Virtutibus'un üzerine eğilmiş çalışmakta olan Birader Martin bile buna güldü.

^Ama yazın ortalarında bir gün, sağlık görevlisi Thomas John'a, Başrahibin o gece evinde vereceği bir yemek davetini ve gelirken *Kutsal Luka* **ile ilgili olarak yaptığı her şeyi de beraberinde getirmesiyle ilgili ricasını iletti.**

"'Bunu neye borçluyuz?" diye sordu o ana kadar kendini tamamen işine hasretmiş bulunan John. "'Başrahibin "'ilim-irfan" yemeklerinden biri yalnızca. Hizmete başladığından beri birkaç tanesine katıldın."

"'Doğru, genetikle iyiydiler. Stephen nasıl gelmemizi istiyor?"

"‘Resmi iş giysilerimizle. Davetliler arasında Sa-lerno’dan bir doktor olacak -Roger diye birisi—, bir Italyan. Cerrahi konusunda ünlü ve tecrübeh. Hemen hemen on gündür revirde bana yardım ediyor — bana bile!” “Adını hiç duymadım. Ama bizim Stephen her zaman için önce bir hekim, sonra bir din adamıdır, *sacerdos’tan çok birphysicus’tur o.”*

“Eşi de bir süredir hasta. Aslında Roger öncelikle onun için geldi.”

“Öyle mi? Şimdi anlıyorum. Uzun bir süredir Lady Anne’i görmemiştim.”

“Sen uzun bir süredir hiçbir şey görmedin. Neredeyse bir aydır evde yatıyor — şimdi onu yurtdışı-na götürmeleri gerekiyor.”

“Demek o kadarkötü ha?”

“Salernolu Roger henüz ne düşündüğünü söyle-m!yor. Anıa...”

“Tanrı Stephen’a acısın!... Masada sizlerden başka kim var?”

“Oxford’dan bir rahip. Onun da adı Roger. Bilge ve ünlü bir filozof. Hiç çekinmeden, çok da iyi içki içiyor.”

“Stephen’ı da sayarsak — üç doktor. Ben her zaman bunun iki ateist anlamına geldiğini düşünü..

rum.

Thomas ona huzursuz bir şekilde ve kınayarak baktı. “Bu günahkâr bir özdeyiş,” diye kekeledi. “Bunu kullanmamalısın.”

“Hah! Sakın bana azizlik taslama, Thomas! Sen on bir yıldır St. Illod’da hastabakıcılık yapıyorsun — ve manastıra bağlı olduğun halde hâlâ bir keşiş değilsin. Neden şimdiye kadar hiç ayin yönetmedin ?”

“ Ben... ben bunun için yeterli değilim.”

“Şu yeni gelen —Henry midir nedir— revirdeki ayinleri yöneten o şişko domuzdan on kez daha yeterlisin. Hasta adam yalnızca kanamasından dolayı kendinden geçmişken o, senin burnunun dibinde Aşai Rabbani ile içeri dalıyor. Ve adam ölüyor — sırfkorkudan. Sen de biliyorsun! Böyle zamanlarda senin yüzünü izledim ben. Ayinleri sen yönet, Didymus. O zaman hastalarınız için daha çok ilacınız, daha az dua töreniniz olur ve hastalarınız daha çok yaşarlar.”

"‘Ben yeterli değilim — yeterli değilim,” diye tekrarlıyordu Thomas acıklı bir şekilde.

"‘Sen yetersiz değilsin —ama— ya kendi efendin olursun ya da düşersin. Şimdi işim bana biraz fırsat verdiğine göre, hangi ekolden olursa olsun her filozofla içebilirim. Ve Thomas,” dedi, tatlılıkla gönlünü alarak, "‘akşam duasından önce bana revirde sıcak bir banyo hazırlatırsın, değil mi?”

Başrahibin mükemmel bir şekilde hazırlanmış ve sunulmuş yemeği sona erip sımsıkı kolalı keten örtüler kaldırıldıktan ve Başrahip anahtarları yollayıp Manastırda her şeyin emniyette olduğunu bildirip anahtarlar, "‘Sabah duasına kadar öyle kalsın” talimatıyla birlikte gereğine uygun biçimde geri gönderildikten sonra, Başrahip ve misafirleri, serinlemek için bir üst avluya çıktılar. Buradan, merdivenler yoluyla Triforyum’un Koro bölümünün güney ucuna ulaşılıyordu. Yaz güneşi hâlâ güçlüydü, çünkü saat henüz altı olmuştu. Bununla birlikte, Abbey Kilisesi hiç kuşkusuz alışılmış karanlığı içinde uzanmaktaydı. Otuz feet aşağıda, koro çalışması için kandiller yakılmaktaydı.

“Kantorumuz onlara nefes aldırmıyor,” diye fısıldadı Başrahip. “Bu sütunun yanında durursanız, onları bu kez neye zorladığını duyabiliriz.” “Hepiniz, hatırlayın!” diyen Kantorun sert sesi yükseldi. “Bu, günahkâr dünyamıza saldıran Bernard’ın kendi ruhudur. Dünkünden daha hızlı söylemelisiniz ve bütün kelimeler ağzınızdan iyice çiğnenmiş olarak çıkmalı. Balkondakiler! Başlayın!”

Bir anda orgdan yalnız ve öfkeli bir haykırış yükseldi. Ardından, *“De ContempuMundi’nin* **” (ilahi 226, A. ve M., “Dünya çok günahkâr.”) o ilk**

ateşlı dizesi ile sesler birbirine karıştı.

"*Hora novissima — temporapessima***" karanlıklar içinden yükselen** *sunt* **bir hıçkırık gibi boşa-nıncaya kadar ortalığa bir ölüm sessizliği çöktü ve sonra uzun** *vigilemus'u* **gümüş trompetlerden daha berrak bir erkek çocuk sesi cevapladı.** *"Ecce minaciter, imminet Arbiter"* **(org ve insan sesleri, dehşet ve uyarı hisleri içinde birbirlerine sokuldular ve** *"ille supremus'a"* **doğru akıcı nağmeler halinde uzaklaştılar). Sonra prelüd için renk tonları değişti -** *"imminet, imminet, ut mala terminet...' "*

"Durun! Tekrar!" diye haykırdı Kantor; ve bu isteğinin nedenlerini bir koro çalışması için doğal olandan biraz daha kapsamlı biçimde sıraladı. "^h! Şu insanoğlunun kibri! Burada olduğumuzu tahmin etti. Uzaklaşalım!" dedi Başrahip. Biraz ileride bir yerde, karanlık Triforyum'un orada, Salernolu Roger'm yanında tekerleklı iskemlesinde oturan Nortonlu Anne de koroyu dinlemekteydi. J ohn onun hıçkırdığını duydu. Geriye dönerlerken, Thomas'a Anne'in sağlığının nasıl olduğunu sordu. Thomas soruyu cevaplayamadan, keskin yüz hatlarına sahip Italyan doktor aralarına girdi. "Birlikte konuştuklarımızın sonucu olarak, ona söylemenin en iyisi olduğuna karar verdim," dedi Thomas'a.

"Neyi?" diye sordu John, yeterince yalın bir şekilde.

"Zaten bildiği şeyi," diyen Salernolu Roger, her kadının her şeyi bildiği anlamına gelen Yunanca bir alıntıyı nakletmeye başladı.

"Hiç Yunanca bilmiyorum," dedi John soğuk bir ifadeyle. Salernolu Roger yemek sırasında bolca Yunanca sunmuştu kendilerine.

"O halde size Latincesini söyleyeyim. Ovidius çok güzel ifade etmiş. '" *Utque malum late solet imme-dicabile cancer***..."ama hiç kuşkusuz siz gerisini biliyorsunuzdur, sayın efendim."**

"Heyhat! Okul Latincem hasta kadınları iyileşti-riyormuş gibi yapan soytarılardan öğrendiklerimden ibaret. *"Hocus-pocus***..." ama hiç kuşkusuz siz gerisini biliyorsunuzdur, sayın efendim." Salernolu Roger ateşin tazelendiği ve hurma, üzüm, zencefil, incir ve tarçın kokulu**

şekerlemelerin, en seçkin şaraplarla birlikte yemek masasına dizilınış olduğu salona döndükleri ana kadar gayet sessiz kaldı. Başrahip yerine oturdu, yüzüğünü çıkardı, herkesin sesini duyabileceği şekilde onu boş bir gümüş kabın içine attı, ayaklarını ocağa doğru uzattı ve kemerli çatının üstündeki yaldızlara ve gül kabartmalarına baktı. Son duadan ilk duaya kadar süregelen sessizlik, onların dünyasının üzerine de çökmüştü. Boğalarınkine benzer bir boynu olan Papaz, bir güneş huzmesinin kristal bir tuzluğun kenarlarında kendini renklere ayrıştırmasını izliyordu; Salernolu Roger, Birader Thomas'la giriştiği ve hem Ingiltere'de hem de yurtdışında kendilerini zorlayan, bir çeşit ateşli tifo hakkındaki tartışmayı yeniden açmıştı. Keskin profili John'un ilgisini çekti-Kutsal *Luka* **için yararlı olabilirdi— ve eli göğsüne gitti. Başrahip onu gördü ve başını eğerek izin verdiğini belirtti. J ohn hızla hareket ederek gümüş uçlu kalemini ve çizim defterini çıkardı. Italyan, ‘‘Olmaz —tevazu yeterince iyi bir şey-ama kendi düşüncelerini de iletmelisin," diyerek hastabakıcıyı zorluyordu. Yabancıya nezaket olsun diye masadaki hemen tüm konuşmalar Latince yapılıyordu; keşiş sohbetlerinden daha resmi ve daha bilgilendiriciydiler. Thomas mahcup bir şekilde kekeleyerek konuşmaya başladı. "Varro'nun** *De Re Rustica* **adh eserinde belirttiği gibi —gözün göremeyeceği kadar küçük bazı hayvanlar, burun ve ağız yoluyla bedene girip ciddi hastalıklar yaratmıyorlarsa— ben ateşin nedenleri konusunda kendinii çaresiz hissettiğimi itiraf etmeliyim. Diğer taraftan Kutsal Kitap bundan söz etmiyor."**

Salernolu Roger kafasmıve omuzlarını kızgın bir kedi gibi kamburlaştırdı. "Her zaman, *aynı* **§ey!" dedi ve John ince dudakların kıvrımını yakalayarak kâğıda geçirdi.**

"Hiç durmuyorsun John," diyen Başrahip, sanatçıya gülümsedi. ‘"Her iki saatte bir dua için ara vermelisin, tıpkı bizim yaptığımız gibi. St. Benedict aptal değildi. insan elinin ya da gözünün sınırı iki saatten fazla zorlanamaz."

‘‘Yazıcılar için — doğru. Birader Martin bir saatten sonra kendinden emin olamaz. Ama bir insan, işi onu sürüklüyorsa, gidebildiği yere kadar gitmelidir."

Oxford'dan gelen Papaz, "Evet, işte Sokrates'in Günahkâr Ruhu," diye mırıldandı, fincanının üzerinden.

"Bu doktrin cüretkârhk eğilimli," dedi Başrahip. "Hatırlayın," "Ölümlü insan kendi Yaratıcı'sın-dan daha adaletli mi olacak?"

"Adalet konusunda bir endişe yok," dedi Papaz acı bir dille. " Ama en azından Insan'a sanatında ya da düşüncelerinde ilerleme izni verilebilirdi. Oysa eğer Meryem Ana Kilisesi onun herhangi bir dalda ilerlediğini görür ya da duyarsa, ne der?" "Hayır! Daima hayır!"

"Ama eğer Varro'nun minik hayvanları görünmez iseler," —bu, Thomas ile konuşmakta olan Salernolu Roger idi— "tedaviyi nasıl bulacağız?"

'"Deneyler yoluyla,"- Papaz ansızın onlara doğru döndü. "Mantık ve deneyler yoluyla. Biri olmadan diğerinin yararı yoktur. Ama Meryem Ana Kilisesi..."

"Yazık!" Salernolu Roger turna balığının taze yeme atladığı gibi atlamıştı. "Dinleyin, Beyler. Ruhani liderimiz —Prensesimiz— İtalya'da yollarımızı kendi zevkleri ya da öfkelerinin kurbanı olan leşlerle doldurdu. Muhteşem cesetler! Ama eğer ben -eğer biz doktorlar— bunlardan bir tanesinin derisini, altındaki Tanrı'nın yarattığı dokumayı görmek üzere kaldıracak olsak, Meryem Ana Kilisesi ne der? '"Kutsal olana saygısızlık etmeyin! Domuzlarınız ya da köpeklerinizle yetinin, yoksa yanarsınız!"

'"Ve yalnızca Meryem Ana Kilisesi de değil!" diye lafa daldı Papaz. *"Her* **yönden engeUeniyoruz biz — binlerce yıl önce ölmüş olan birtakım adamların, kesin kabul edilmiş birtakım sözleri yüzünden engelleniyoruz. Hangi âdemoğlu, kişisel bir tercihi yüzünden gerçeğe açılan kapıyı kapatma hakkına sahip olabilir? Ben kendi ulu hocam Peregrinus'u bile bunun dışında tutamam." '"Ben de Egeli Paul için aynı şeyi söyleyebilirim," diye haykırdı Salernolu Roger. '"Dinleyin Beyler! işte tam bunu anlatan bir olay size. Apuleius buyurur ki, eğer bir adam yalnızca kesik yapraklı düğün çiçeği özü — biz ona '"düzenbaz" anlamına gelen** *sceleratus* **deriz," bunu söylerken tepeden**

bakan bir bakışla kafasını John’a doğru sallamıştı, ‘“ile beslenirse ruhu bedeninden gülerek ayrılacaktır. işte bu, gerçeğin kendisinden daha tehlikeli bir yalandır, çünkü içinde gerçeğe benzer bir şeyler vardır.”

‘“Saçmalıyor!” diye fısıldadı Başrahip ümitsizlikle.

‘“Çünkü bu otun özü, deneylerimden biliyorum ki, ağzı yakar, burar ve kabarcıklara yol açar. Bu düğün çiçeği türünden otların güçlü zehirleriyle bu dünyadan göçenlerin yüzündeki *rictus’u,* **yani yalancı gülüşü de biliyorum. Bu kasılmanın gülmeyi andırdığı kuşkusuz. Bu yüzden, benim görüşüme göre, Apuleius böyle zehirlenmiş birinin cesedini gördüğünde, gözleminde yanılmış ve adamın gülerek öldüğünü yazmıştı.”**

“Ne gözlemlemek için orada kalmış ne de gözlemini deneyle doğrulamış,” diye ekledi Papaz, kaşlarını çatarak.

Başrahip Stephen, J ohn’ a bakarak bir kaşını kaldırdı.

“Sen **bu konuda ne düşünüyorsun?”**

“Ben doktor değilim,” diye cevapladı John, “ama Apuleius’un bütün bu seneler boyunca yazılarını kopyalayanların ihanetine uğramış olabileceğini söyleyebilirim. Yazıcılar kendilerine kolaylık olsun diye kestirme yollara sapıyorlar. Diyelim ki Apuleius bu zehrin ardından ruhun bedenden gülerek ayrılır *gibi göründüğünü* **söylemiş olsun. Beş yazıcı içinde üç tanesi yoktur ki** *-benim* **görüşüme göre-** *“gibi göründüğünü”* **kelimelerini dışarıda bırakmış olmasın. Çünkü Apuleius’u kim sorgulayabilirdi? Ona öyle görünmüştü, o halde öyle olmalıydı. Yoksa düğün çiçeğini herhangi bir çocuk bile bilir.”**

“Otlarla ilgili bilginiz var mı?” diye sordu Salernolu Boger ters ve kısa bir şekilde.

"‘Yalnızca, manastırda küçük bir çocukken, soğuk gecelerde duaya gitmekten kurtulmak için düğün çiçeği özü sayesinde ağız çevremde ve boynumda egzamaya benzer yaralar yaptığımı biliyorum.” "‘Ah!” dedi

Roger, “Aldatma hünerleri konusunda hiç bilgim olmadığını itiraf ediyorum.” Gergin bir şekilde diğer tarafına döndü.

""Ziyanı yok! Şimdi senin hünerlerine gelelim, John,” diyerek araya girdi anlayışlı bir insan olan Başrahip. "‘Doktorlara *Magdalenanı* **ve Gadarene Domuzları ile şeytanlarını göstersene.” "‘Şeytanlar? Şeytanlar mı? ilaçlar aracılığıyla ben de şeytanlar yarattım, ve yine aynı araçlarla onları yok ettim. Şeytanların insanoğlunda doğuştan mı var olduklarını, yoksa sonradan mı oluştuklarını henüz bulmuş değilim.” Salernolu Roger hâlâ kızgındı.**

"‘Bunu yapmasan daha iyi olur,” diye cevabı yapıştırdı Oxford’dan gelen Papaz. "‘Meryem Ana Kilisesi kendi şeytanlarını kendisi yaratır.” "‘Hepsini değil! Bizim John Ispanya’dan yepyeni şeytanlarla döndü.” Başrahip Stephen kendisine uzatılan parşömeni eline aldı ve onu özenle masanın üzerine serdi. Bakmak için toplandılar. Magdalena, kadın yüzlü şeytanlardan oluşmuş, köpüren, dalgalanan bir zemin üzerine çok uçuk, neredeyse şeffaf grilerle resmedilmişti. Şeytanların her biri kendi özel günahını betimliyor ve her birinin kendisini iten Kudrete karşı çılgın gibi direndiği görülebiliyordu.

"‘Bu gri gölge çalışması gibisini hiç görmedim,” dedi Başrahip. "‘Bunu nasıl elde ettin?”

'"‘'Non nobis! **Öylesine, aklınıa geldi,” dedi John, bu te^^^^ kullanımı konusunda zamanından bir nesil kadar ileride olduğunun farkında bile olmaksızın. "‘Magdalena neden o kadar soluk?” diye sorguladı Papaz.**

"‘Günahlar onu tamamen terk etmiş durumda — Magdalena artık her renge bürünebilir.” ‘"Evet, camdan süzülen ışık gibi. Anlıyorum.” Salernolu Roger sessizce bakmaya devam ediyordu. Burnu kâğıda gittikçe daha çok yaklaşıyordu. ""Evet doğru,” diye fikrini belirtti sonunda, ""Epilepside olduğu gibi —ağız, gözler ve alın— hatta bileğinin kıvrımına kadar. Bütün belirtileriyle! Bu kadının canlandırıcı ilaçlara gereksinimi olacak ve ardından doğal bir uykuya. Haşhaş özü verilmemeli, yoksa uyanırken istifra eder. Ve ondan sonra — ama ben okulda değilim, değil mi?” Geriye çekildi. ""Bayım,” dedi, ""siz bizim

mesleğimizden olmalıymışsınız. Çünkü, Aesculapius'un yılanları aşkına, siz *görebiliyorsunuz!"*

Iki adam, şimdi iki eşit birey olarak el sıkıştılar. ""Ya Yedi Şeytanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?" diyerek devam etti Başrahip.

Bunlar, fosforlu yeşilden yıpranmış günahların siyahımsı moruna kadar değişen çeşit çeşit renkleriyle sarmaşık çiçeklere —ya da alevlere — benzeyen ve içinde yüreklerinin atışı izlenebilen bedenlere dönüşmüşlerdi. Ama ümidin ve yaşamın aklı başında uğraşlarının işareti olarak, etraflarındaki kalın çerçeve tanıdık bahar çiçekleri ve kuşlardan oluşturulmuştu. Bütün bunlar, bir topak sarı iris çiçeğinin arasından geçmek için yan yatmış, aceleci bir yalıçapkınıyla tamamlanmaktaydı.

Salernolu Roger otları tanımladı ve uzun uzun onların erdemlerinden bahsetti.

""Ve şimdi de Gadarene Domuzu," dedi Stephen. John bu resmi de masanın üzerine yaydı. Burada barındıkları yerden kovulmuş şeytanlar,

boşlukta yok olma korkusu içinde birbirlerine sokulmuş itişip kakışıyorlar, sunulan hayvan gövdelerinde kendilerine bir barınak sağlamak için buldukları her deliği zorluyorlardı. Domuzlardan bazıları bu işgale karşı köpürerek ve kıvranarak savaşıyor; bazıları kendilerini bırakmışcasına uykulu bir şekilde teslinı olurken zevk içinde sırtlarını kaşıtıyor; diğerleri şeytan tarafından tamamen ele geçirilmiş, dörtnala kalkmış sürüler halinde, arkadaki göle doğru döne döne bir kasırga hızıyla ilerliyorlardı. Bir köşede azat olmuş insanoğlu tüm kontrolü yeniden eline geçirmiş, bacaklarını uzatmış oturuyor ve Efendimiz, oturduğu yerden, kurtuluşunu nasıl değerlendireceğini sorar gibi ona bakıyordu."

"Gerçekten de şeytan bunlar!" olmuştu papazın yorumu. "Ama tamamen yeni bir tür." Şeytanların bazıları, Üzerlerinde tümsekler ve çıkıntılar olan, biçimsiz birer yumrudan —jöleye benzer duvarlar arasından belli belirsiz görünen şeytan yüzlerinden— ibarettiler.

Yılışıkça sırıtan ebeveynlerinin karnını yarmış, son bir hamle ile kurbanlarına doğru ilerleyen, sabırsız, yuvarlak şeytan yavrularından oluşmuş bir aile de vardı. Diğerleri tek başlarına ya da birlikte, acı acı haykırmakta olan ve bir kulağından, oraya sığınmayı başarmış bir şeytanın havayı kamçılayan cam gibi parlak kuyruğunun sarktığı bir dişi domuzun gırtlağı ve dişlerinin etrafında, kendilerini çubuklara, zincirlere, merdivenlere dönüştürmüşlerdi. Saldırının en şiddetli olduğu bölgede, köpükler ve salyaların arasına karışmış olan taneler ve kümeler halinde şeytanlar vardı. Onların ardından göz, yokuş aşağı yarışmakta olan domuzların çılgınca oynak sırtlarına, çobanın korku ve şaşkınlık içindeki yüzüne ve köpeğinin dehşetine çevriliyordu. Salernolu Roger: "Ben bunların uyuşturucunun sonucu olduğunu öne sürüyorum. Bunlar normal aklın sınırlarını aşıyorlar."

"Bunlar öyle değil," dedi sağlık memuru Thomas. Aslında, manastırın bir hizmetkârı olarak, konuşmak için Başrahipten izin istemesi gerekirdi. "Bunlar öyle değil, — bakın! Çerçevenin içine bakın."

Besmin bordürü düzenli olmayan, ama birbirine eşit bölme ya da hücrelerden oluşan bir çapraz süsleme biçimindeydi. Bu bölmelerin içindeki şeytanlar, başıboş, bir başka deyişle —henüz şeytan tarafından kışkırtılmamış olduklarından— kayıtsızca, ama kural tanımaz biçimde hayal gücünün dışında kalarak oturuyor, yüzüyor ya da çamurlarda yuvarlanıyorlardı. Şekilleri bir kez daha basamakları, zincirleri, kamçıları, elmasları, değişime uğramış tomurcukları, parıldayan şiş karınlı küreleri ya da —bazıları iyi durumda olan— düzensiz yıldızları andırıyordu.

Salernolu Roger onları bir kilise adamının takıntılarına benzetti.

"Kötü takıntılar mı?" diye sordu Oxford'dan gelen Papaz.

"Bilinmeyen her şeyi kötü kabul edin," diyen uyarıyı aktardı Roger küçümsemeyle.

"Ben öyle yapmam. Ama bunlar muhteşem... muhteşem. Sanırım..."

Papaz geri çekildi. Thomas daha iyi görebilmek için yaklaştı ve dudakları aralandı.

Onu izlemekte olan Stephen, "Konuş," dedi. "Burada hepimiz bir çeşit doktor sayılırız."

"O halde, diyecektim ki," Thomas, sanki yaşamıyla ilgili bir inancı tehlikeye atan biri gibi acele ediyordu. "Bordürün içinde, alt taraftaki bu şekiller, yukarıdaki domuzlar arasında bulunan ve John'un, süsleyip zenginleştirerek esas şeytanlarını yarattığı örnekler ve şekiller kadar şeytani ve kötü huylu olmayabilir!"

"Peki, bu neye işaret edecek?" diye sordu Salernolu Roger sertçe.

"Benim âcizane fikrime göre, o bu şekilleri—uyuşturucuların yardımı olmaksızın- görmüş olabilir." "Peki kim? *Kim?"* **dedi Burgoslu John, kayıtsız ve okkah bir küfür savurarak, "Seni bir anda böy-lesine bilge kılan nedir, benim Kuşkucu Dostum?" "Ben mi bilgeyim? Tanrı korusun! Ama John, —altı yıl önce bir kış günü— aşevinin kapısında dururken kolunun üzerinde eriyen kar tanelerini hatırla. Sen bana onları, küçük şeyleri büyüten ufak bir kristalin içinden göstermiştin."**

"Evet. Araplar bu tür camları Allah'ın Gözü diye adlandırıyorlar," diyerek doğruladı John.

"Sen bana o tanelerin eriyişini göstermiştin — altı köşeliydiler. Sonra onların senin motiflerin olduğunu söylemiştin."

"Doğru. Eriyen kar taneleri altı köşelidir. Onları çapraz süsleme işinde sık sık kuUandım."

"Bir camın içinden görülen eriyen kar taneleri mi? Optik sanat mı?" diye sordu Papaz.

"Optik sanat mı? *Ben* **hiç böyle bir şey duymadım!" diye haykırdı Salernolu Roger.**

“John,” dedi St. Illod’un Başrahibi buyurgan bir sesle, “böyle miydi? Bu gerçek mi?”

“Hemen hemen,” diye cevapladı J ohn, “Thomas haklı. Bordürdeki çalışmalar, benim üstte görülen şeytanlarla ilgili atölye çalışmalarım. *Benim* **mesleğimde, Salerno, uyuşturucu almaya cesaret edemeyiz. Uyuşturucu elimizi ve gözümüzü mahveder. Benim şekilerimin açıkça ve doğanın içinde görülmesi gerekir.”**

Başrahip bir kâse gül suyunu kendisine doğru çekti. “Ben Mansura yenilgisinden sonra Müslüman Arapların elinde esirken,” cübbesinin uzun kolunu kıvırmaya başladı, “bazı büyücüler —doktorlar— vardı,” orta parmağını yavaşça suya batırdı, “bunlar bir anlamda, Cehennemin gök kubbesinin tamamını” cilalı tırnağının üzerindeki bir damlayı cilalı masanın üzerine damlattı “bu kadar küçük bir damlanın içinde bile gösterebiliyorlardı.”

“Ama suyun pis su olması gerek — temiz olmamalı,” dediJohn. '

“O halde göster bize... hepsini... hepsini,” dedi Stephen. “Emin olmalıyım. Bir kez daha.” Başrahibin sesi resmiydi.

John göğsünden üzeri damgalı, deri bir kutu çıkardı, altı ya da sekiz inç uzunluğunda, içinde soluk bir kadifenin üzerine yatırılmış özel bir ağaçtan yapılma gümüş çerçeveli pusulalara benzeyen ve üst kısmında, bacakların çok küçük hareketlerini bile olanaklı kılmak için açılıp kapanmasını sağlayan bir vidası bulunan bir alet vardı. Bacaklar sivri uçlar halinde değil, kaşık biçimindeydi ve bu spatulalardan birinde metal çerçeveli, çeyrek inçden küçük çaplı bir delik, diğerinde ise yarım inç çapında bir başka delik bulunuyordu. John, her iki ucunda cam ya da kristal bulunduğu anlaşılan metal bir silindiri, ipek bir bezle dikkatle sildikten sonra bu ikincisinin üzerine yerleştirdi. “Ah! Optik Sanat!” dedi Papaz. “Peki, o arkasındaki ne?”

Bu, bir florinden büyük olınayan, cilalı gümüşten yapılma fırdöndüye benzer küçük bir levhaydı. Bu levha ışığı yakalıyor ve onu daha küçük olan delik üzerinde odakhyordu. John, papazın sunduğu yardıma

gerek duymadan onu ayarladı. “Şimdi küçük bir su damlası bulmak gerek,” dedi, minik bir fırçayı eline alırken.

“Ust avluya gelin. Güneş hâlâ parıldıyor,” dedi Başrahip, yerinden kalkarken.

Diğerleri avluya kadar onun arkasından gittiler. Yolun yarısına yakın bir yerde, bir su oluğundan akan damlalar, aşınmış taşlardan birinin üzerinde bir havuzcuk oluşturmuştu. Çok dikkatli bir şekilde, John bu suyun bir damlasını pusula bacaklarından küçük olanı üzerinde bulunan deliğe aktardı ve aleti bir duvar tepeliği üzerinde dengeleyerek ayakların birleştiği yerdeki vidayla oynayıp silindiri vidaladı ve yeterli buluncaya kadar aynanın ayarıyla oynadı.

“Tamam!” Aletin içine baktı. “Bütün şekillerim burada. Şimdi bakınız, Peder! Eğer ilk bakışta gözünüze çarpmazlarsa, buradaki nikel ucu çevirin, sağ veya sol eüe.” “Hatırlıyorum,” dedi Başrahip, yerini alırken. “Evet! işte buradalar — tıpkı benim zamanımda da burada oldukları gibi. Benim zamanım geçti. Onların ise hiç sonu olmadığı söylenmişti bana... *Gerçekten de* **öyleymiş!” 1.1.lşık geçecek. Oh, bırakın ben de bakayım! Benim bakmama da izin verin!” Papaz yalvarıyor, Step-hen’ı neredeyse omuzlayarak oradan uzaklaştırıyordu. Başrahip yana çekildi. Gözleri geçen zamandaydı. Ama papaz, deliklerden bakacağına, aleti yetenekli ellerinde evirip çevirmeye başlamıştı.**

“Hayır, hayır!” diye atıldı John, çünkü adam vidalarla oynamaya başlamıştı bile. “izin verin, Doktor da görsün.”

Salernolu Roger dakikalarca baktı. J ohn onun mavi damarlı şakak kemiklerinin beyazlaştığını gördü. Sonunda adeta çarpılmış gibi geri çekildi. “Bu yeni bir dünya -yeni bir dünya ama— ah, Adaletsiz Tanrı! — Ben çok yaşlıyım!”

“Ve şimdi Thomas,” diye emir verdi Stephen. John, elleri titreyen sağlık görevlisi için tüpü ayarladı. O da uzun uzun baktı. “Bu Yaşam,” dedi kırık bir sesle, “Cehennem değil! Yaratılan ve kutsanan yaşam — Tanrı’nın işi. Benim hayal kurduğum sıralarda bile onlar yaşıyordu. O zamanlar, benim bu hayalleri kurmam günah değildi. Hiç günah

değildi-^Ah, Tanrım!— günah değil!" Dizlerinin üstüne çöktü ve histerik bir şekilde *Benedicite omnia Opera'yı* **söylemeye başladı. "Şimdi bunun nasıl gerçekleştiğini göreceğim," dedi Oxfordlu Papaz, yeniden öne atılarak.**

"içeri getirin. Yerin kulağı var," dedi Stephen. Parmaklıklar boyunca yürüyerek sessizce geri döndüler, önlerinde akşam güneşinin çevrelediği üç Ingiliz ili uzanmaktaydı; kilise üstüne kilise, manastır üstüne manastır, hücre üstüne hücre ve gün batımının sığ kumsallarının sınırına demir atmış çok büyük bir katedralin gövdesi. Bir kez daha, yemekten sonra kurulan masaya döndüklerinde papaz dışında hepsi oturdu. O, pencerenin kenarına giderek elindeki aletin üzerine yarasa gibi çökmüştü. "Anlıyorum! Anlıyorum!" diye kendi kendine tekrarlıyordu.

"Ona zarar vermez," dedi John. Ama Salernolu Roger gibi Başrahip de önüne bakmaktaydı ve John'u duymadılar. Sağlık görevlisi başını titreyen kollarının arasında masaya dayamıştı.

John bir kadeh şarap almak için öne doğru uzandı. "Kahire'de bana," Başrahip kendi kendine konuşuyordu, "insanın iki sonsuzluk — büyüklük ve küçüklük— arasında durduğu anlatılmıştı. Dolayısıyla, bir son yok —ne yaşamda— ne de..."

"Ve *ben* **ölümün eşiğindeyim," diye homurdandı Salernolu Roger.** *"Bana* **kim acıyor."**

"Sşşt!" dedi sağlık görevlisi Thomas. "Küçük yaratıklar kutsanacak — Yaratıcı'nın hastalarının hizmeti için kutsanacak."

"Ne gereği var?" Burgoslu J ohn dudaklarını sildi. "Nesnelerin biçimlerinden başka bir şey göstermiyor. iyi resimler yaptırıyor. Ben onu Granada'dan aldım. Bana Doğu'dan getirildiğini söylediler." Salernolu Roger yaşlı bir adamın hinliği içinde güldü. "Meryem Ana Kilisesi'ne ne bundan? *Çok*

Kutsal Meryem Ana Kilisesine? **Eğer onun izni ohnadan cehennemini gözetlediğimiz kulağına giderse, halimiz ne olur?"**

‘"Kazığın ucuna otururuz,” dedi St. Illod’un Baş-rahihi ve sesini bir parça yükselterek, ‘"bunu duyuyor musun, Roger Bacon? Duydun mü bunu?” Papaz pencereden onlara doğru ilerledi, pusulayı daha sıkı tutuyordu.

‘"Hayır! Hayır!” diye yalvardı. “Falcodi ile olmaz... Ingiliz yüreğine sahip, FouZfcelu Papamız bunu yapmaz. O akıllıdır... o bilgedir. O benim yazdığım her şeyi okur. FouZfcelular buna kesinlikle izin vermezler.”

‘"Kutsal Papa başka bir şey, Kutsal Kilise başka,” diye bağladı Roger.

‘"^ma ben... bunun Büyü Sanatı olmadığına *ben* **tanıklık edebilirim,” diye devam etti Papaz. ‘"Bu optik sanattan başka bir şey değil — sınama ve deneyden sonra akıl, dikkatinizi çekerim. Ben bunu kanıtlayabilirim, üstelik düşünmeye cesaret eden adamlar arasında benim adımın da bir ağırlığı vardır.”**

‘"Bul onları!” dedi bet bir sesle Salernolu Roger. "‘Bütün dünyada yalnızca beş ya da altı kişiler. Yakılırken bağlanacakları kazıktaki küllerin ağırlığı beş pound bile çekmez. Ben böyle adamların — katledilişlerine tanık oldum.”

‘"Bundan vazgeçmeyeceğim!” Papazın sesi ihtiras ve ümitsizlikle çatlak çıkıyordu. ‘"Bu Aydınlığa karşı işlenen bir günah olur.”

‘"Hayır, hayır! Bırak, bırak! Varro’nun küçük hayvanlarını kutsayalım,” dedi Thomas.

Stephen öne doğru uzandı, kabın içinden yüzüğünü çıkardı ve parmağına taktı. “Oğullarım,” dedi, “göreceğimizi gördük.”

“Bu büyü değil, yalnızca sanat,” diye ısrar etti Papaz.

“Hiçbir şeyi değiştirmez. Meryem Ana Kilise-si’nin gözünde biz insanların görmesine izin verilenden fazlasını görmüş bulunuyoruz.”

“Ama gördüğümüz Yaşam’dı—yaratılan ve kutsanan Yaşam,” dedi Thomas.

“Cehenneme bakmak, çünkü bununla suçlanacağız —bunu yaptığımız kanıtlanabilecektir— yalnızca din adamlarına özgüdür bu.”

“Ya da azizeliğe giden yolda, herhangi bir ebenin kolayca açıklayabileceği nedenlerle, kansızlıktan yemyeşil kesilmiş bakirelere...”

Başrahibin yarı kalkmış eli Salernolu Roger’ın taşkınlığını kontrol altına aldı.

“Din adamları bile, Cehennemde, Kilise’ıin orada olduğunu bildiği şeyden fazlasını göremez. John, şeytanlara olduğu kadar, Kilise’ye de saygı borçluyuz.”

“Benim mesleğim nesnelerin dış görünüşleriyle ilgili,” dedi John sakin sakin. “Benim motiflerim var.”

“Ama yine bakman gerekebilir,” dedi Papaz. “Benim sanatımda, yapılan bir iş bitmiştir. Bundan sonra yeni şekiller peşinde koşarız.”

“Ve eğer sınırların ötesine geçecek olursak, hatta düşüncelerimizde bile, Kilise’nin yargısına açık oluruz,” diyerek devam etti Başrahip.

“Ama sen biliyorsun — *biliyorsun!”* **Salernolu**

Roger saldırıya karşılık verdi. ‘‘işte, bütün dünya, şeylerin gizil sebepleri yüzünden karanlıklar içinde ... yolun ötesindeki leşten, Lady’nin —kendi eşinizin— ateşine, yemekle ilgili hastalıkların nedenlerine kadar. Düşünün!”

“Düşündüm, Salerno! Gerçekten de düşündüm.” Sağlık memuru Thomas yeniden başını kaldırdı; ve bu sefer hiç kekelemedi. “Aynı sudaki gibi, kanın içinde de bunlar gazaba gelip birbirleriyle savaşıyor olmalılar! Ben on yıl boyunca bunları hayalimde canlandırmıştım — bunun günah olduğunu düşünüyordum— ama benimkiler de Var-

ro'nun hayalleri de gerçekmiş! Bunun üzerinde yeniden düşün! Aydınlık burada, kendi ellerimizin altında!"

"Sakinleş! Kazıkta kızartılmaya karşı başkaları-nınkinden farklı bir direncin yok. Sana konuyu Kilise olarak —kendim olarak—nasıl gördüğümü söyleyeceğim. Bizim John Arabistan'dan dönüyor ve bize bir su damlasının sınırları içinde bulunan bir cehennem dolusu şeytanı gösteriyor. Büyü! Alevlerin çıtırtısını duyabiliyor olmalısın." "^Ama sen biliyorsun! Sen bunların hepsini daha önce de gördün! Zavallı insanlık aşkına! Eski dostluğumuz adına - Stephen!" Papaz bir yandan yalvarırken, bir yandan da büyüteci göğsüne sokuşturmaya çalışıyordu.

"Stephen de Sautre'nin bildiklerini, dostları olan sizler de biliyorsunuz. Şimdi sizleri St. Illod'un Başrahibine itaat etmeye davet ediyorum. Verin onu bana!" Yüzüklü elini ileri doğru uzattı. "Ben — John— bir vidasının olsun resmini çizeme-yeyim ha?" diye sordu kalbi kırılan Papaz, kendisini savunarak.

"Hiçbir şekilde!" Stephen aleti aldı. "Kamanı ver bana, John. Kınında da olsa olur."

Metal silindirin vidalarını söktü, masanın üzerine yatırdı ve kamanın kabzası ile vurarak kristalleri parıltılı bir toz haline getirdi, masanın üzerinden avcuna süpürdü ve sonra bu tozu ocağın arka tarafına doğru attı.

"Görünüşe göre," dedi, "iki günah arasında bir seçim yapmamız gerek. Elimizin altında olan bir Aydınlıktan dünyayı mahrum etmek ya da dünyayı vaktinden evvel aydınlatmak. Sizin şimdi gördüğünüze, ben uzun zaman önce Kahire'deki doktorların arasında tanık olmuştum. Ve ondan yola çıkarak elde ettikleri prensibi de biliyorum. *Sen* **hayal mi görüyordun, Thomas? Ben de öyle yapmış olmalıyım — üstelik daha fazla bilgiyle. Ama bu doğum -oğullarım— zamansız. Bu doğum daha çok ölümün, daha çok işkencenin, daha çok bölünmenin ve karanlık çağda daha büyük karanlıkların anası olur. Bu yüzden, ben hem kendi dünyamı hem de Kilise'ninkini bilen biri olarak, bu Seçimi bilinçli bir şekilde yapıyorum. Şimdi gidin! Yemek sona ermiştir."**

Büyütecin ahşap kısmını her tarafı yanıncaya kadar ocaktaki kayın dallarının ortasına bastırdı.

Bahçıvan

(1926)

Bir mezar verilmişti bana,

Bir nöbet kıyamet gününe kadar;

Ve Cennetten aşağı baktı Tanrı,

Ve taşı yuvarladı.

Tüm yıllar içinde bir gün,

O gün içinde bir saat,

Gözyaşlarımı gördü meleği,

Ve taşı yuvarladı.

Köyde yaşayan herkes, Helen Turrell'ın biricik erkek kardeşinin talihsiz çocuğuna karşı görevini hakkıyla ve sadakatle yerine getirdiğini biliyordu. Ayrıca köylüler, George Turrell'ın genç yaştan itibaren ailesinin sabrını şiddetle sınadığını ve kendisine sunulan ama boşa harcadığı birçok yeni başlangıçtan sonra onun, yani Hindistan Polis Teşkilatı'nın bir Müfettişi'nin, emekli bir küçük zabitin kızıyla başını derde soktuğunu ve çocuğu doğmadan birkaç hafta önce attan düşerek öldüğünü de biliyordu. Çok şükür ki, George'un anne ve babası hayatta değildi ve Helen, otuz beş yaşında ve bağımsız bir kadın olarak, bu utanç verici olaydan kendini kolayca soyutlayabileceği halde ve o sırada onu Güney Fransa'ya gitmek zorunda bırakan ciğerleriyle ilgili bir sorunun tehdidi altında olmasına rağmen, asil bir davranışla işleri kontrol altına almıştı. Helen çocuğun nakliyle ilgili işlemleri yoluna koymuş ve Bombayh bir çocuk bakıcısı ayarlayarak onları Marsilya'da karşılamış, bakıcının dikkatsizliği yüzünden ortaya çıkan bir dizanteri krizi sırasında bebeğin bakımını kendisi üstlenerek

bakıcıya yol vermek zorunda kalmış ve nihayet, güz sonunda, zayıf ve yıpranmış ama muzaffer bir şekilde, artık tamamen iyileşmiş olan çocuğu Hampshire'daki evine getirmişti.

Bütün bu ayrıntılar herkes tarafından biliniyordu. Çünkü Helen, bir kitap kadar açıktı ve skan-dalların örtbas edilmeye çalışılınca alevlendiğine inanırdı. George'un her zaman ailenin kötü tohumu sayılabileceğini itiraf ediyordu ve eğer anne, oğlunu elinde tutmakta ısrarlı olmuş olsaydı, işlerin çok daha zorlaşabileceğinin de bilincindeydi. Neyse ki, bu *sınıftan* insanların her şeyi yapabilecekleri ortadaydı ve George karşılaştığı çıkmazlar karşısında daha önce de hep kendisine sığınmış olduğundan, Helen çocuğun anne tarafıyla olan tüm ilişkisini kesmekte ve ona her türlü ayrıcalığı sağlamakta kendisini haklı hissediyordu —arkadaşları da onunla aynı düşüncedeydiler. Köy Rahibi tarafından Michael adıyla vaftiz ed^mesi, atılan ilk adım olmuştu. Helen, kendisini tanıdığı kadarıyla, çocuk seven biri olmadığını ama bütün hatalarına rağmen George'a çok düş: kün olduğunu söylüyor ve küçük Michael'ın ağzının babasının çizgilerine sahip olduğuna dikkat çekiyordu; ilk yakınlaşmanın kurulabileceği bir temeldi bu.

Aslında, Michael'ın gerçeğine sadık kalarak yeniden yarattığı en belirgin aile özellikleri, geniş, düşük ve biçimli Turrell alnı ile onun altındaki geniş aralıklı gözlerdi. Ağzı aileninkinden biraz daha biçimliydi. ^Ama anne tarafına ait hiçbir şeyin iyi olabileceğini kabul etmeyen Helen, onun bütünüyle bir Turrell olduğuna yemin ediyordu ve bunu yadsıyan kimse olmadığından, benzerlik kesinleşmiş oluyordu.

Birkaç yıl içinde, Helen'in her zaman kabul görmüş olduğu toplumda Michael da yerini almıştı —korkusuz, filozof tavırlı ve gayet *hoş görünüşlüydü.* **Altı yaşında, Helen'e kendisine neden diğer çocukların annelerine seslendikleri gibi "anneciğim" diye hitap edemeyeceğini sormuştu. Helen ona yalnızca teyzesi olduğunu, teyzelerin annelerle tam olarak aynı olmadığını, ama eğer bu onu mutlu edecekse, aralarında bir takma isim gibi kullanmak üzere uyku zamanı kendisine "anneciğim" diyebileceğini anlatmıştı.**

Michael sırrını en sadık şekilde tuttu, ama Helen, her zamanki gibi, gerçeği arkadaşlarına açıkladı; Michael bunu duyduğu zaman öfkeden çıldırdı. "Neden söyledin? *Neden* **söyledin?" derken fırtına biraz duruldu.**

"Çünkü doğruyu söylemek her zaman en iyisidir," diye cevapladı Helen, Michael yatağının içinde titrerken ona sarılarak.

"Pekâlâ, ama gerçek çirkin olduğunda bunu yapmanın iyi olduğunu düşünmüyorum." "Düşünmüyor musun, canım?"

"Hayır düşünmüyorum ve," Helen küçük bedenin kasıldığını hissetti, ‘‘onlara söylediğin için artık sana "anneciğim" demeyeceğim, uyku zamanı geldiğinde bile."

"Ama bu biraz kırıcı değil mi?" dedi Helen yumuşakça.

"Umrumda değil! Umrumda değil! Sen beni incittin, ben de seni inciteceğim. Yaşadığım sürece seni inciteceğim!"

"Tanrıya şükürler olsun, ben senden çok önce ölmüş olacağım, canım."

"Hıh! Emma kaderini hiçbir zaman bilemezsin," diyor (Michael bir süredir Helen'in yaşlı, ifadesiz suratlı hizmetçisi ile konuşmaktaydı). Birçok küçük çocuk erken ölüyor. *Ben de öyle yapacağım. O zaman* **göreceksin!"**

Helen nefesini tuttu ve kapıya doğru yürüdü ama "Anneciğim! Anneciğim!" hıçkırıkları onu gerisin geri döndürdü ve birlikte ağladılar.

On yaşında, bir hazırlık okulundaki iki yıldan sonra, bir şey ya da birisi, ona medeni durumunun alışılagelenden daha farklı olduğu fikrini verdi. Bu konuyla ilgili olarak Helen'e yüklendi ve onun kekeleyerek yaptığı savunmasını aileden gelen çekincesiz tavrıyla bozguna uğrattı. Sonunda, "Bir kelimesine bile inanma," dedi, Michael neşeli bir tavırla. "Eğer ailem evlenmiş olsaydı, insanlar böyle konuşmayacaklardı. Ama sen hiç dert etme teyzeciğim. Ben İngiliz

Tarihi ve Shakespeare'den, benim gibi olanların hepsi hakkında bilgi edindim. Başlangıç olarak Muzaffer William vardı ve ardından, ah, daha yüz-lercesi ve o birinci sınıf insanların tümü. Benim *böyle* **oluşum senin için bir şey değiştirmez, değil**

mı!" "

"Sanki herhangi bir şey değişebilirmiş gibi," dedi Helen.

"Tamam. Seni ağlatıyorsa bir daha bu konudan söz etmeyeceğiz." Bir daha kendi isteğiyle bunlardan hiç söz etmedi, ama iki yıl sonra, tatilde kızamık olmayı başardığında, ateşi derecenin üzerindeki en son kerteyi de aşınca başka bir şey sayıklayamaz oldu, ta ki sonunda Helen'in sesi, onun sayıklamalarını aşıp hiçbir şeyin aralarındaki ilişkiyi değiştiremeyeceğine onu ikna edinceye kadar.

Paralı Okul dönemleri ile Paskalya ve yaz tatilleri birbirini kovaladı. Birbirinden değişik ve ihtişamlı, tıpkı bir ipe dizilmiş mücevherler gibi, ve Helen de bu anıları tıpkı mücevherler gibi korudu. Bu arada Miclıael kendi ilgi alanlarını geliştirmiş, bu ilgi alanları vadesini doldurup yerlerini yenilerine bırakmışlardı, ama Helen'e olan ilgisi giderek artmaya devam etti. O da bunu, sahip olduğu tüm şefkat, öğüt ve parayla geri ödedi; Michael aptal biri değildi, savaş gelip çattığında çok başarılı olabileceği bir kariyerin hemen başındaydı.

Ekinı ayında bir bursla Oxford'a gitmiş olacaktı. Ağustos sonunda kendilerini cepheye atan paralı okul çocuklarmm oluşturduğu ilk kurbanlar arasına katılmanın eşiğine geldi; ama bir yıla yakın bir süredir çavuşu olduğu O.T.C'nin yüzbaşısı onu geri döndürdü ve hemen bir taburda görevlendirdi. Tabur öyle yeniydi ki yarısı hâlâ eski ordu kırmızısı üniformayla dolaşırken, diğer yarısı ıslak çadırlarda iç içe yaşamaktan menenjit oluyordu. Helen, bir anda orduya katılma düşüncesiyle şok olmuştu.

"Ama bu aileden geliyor," diyerek güldü Michael. "Bana bu kadar zamandır bu saçma hikâyeye inandığını söylemiyorsun herhalde?" dedi Helen (Bu sırada, Helen'in hizmetçisi Emma öleli birkaç yıl olmuştu). Sana şerefim üzerine söz vermiştim — yine veriyorum ki sorun yok.

Gerçekten de.” “^h, *bu* beni endişelendirmiyor. Hiçbir zaman da endişelendirmedi,” dedi cesaretle. “Demek istediğim, eğer orduya yazılmış olsaydım, gösteriye daha erken katılabilirdim — tıpkı büyükbabam

gibi.”

“Böyle konuşma! Savaşın çabuk sona ereceğinden mi korkuyorsun yani?”

“Böyle bir şans yok. K.’nın ne dediğini biliyor-*’)•)*

sun.

“Evet. Ama geçen pazartesi bankerim bana bu işin Noel’den sonraya uzamasına *olanak* olmadığını söyledi — mali nedenlerden dolayı.” “Umarım haklıdır, ama Albayımız —kendisi bir muvazzaf— bunun uzun bir savaş olacağını söylüyor.”

Michael’ın taburu, Norfolk kıyısındaki sığ siperlerin arasında sahil koruma amaçlı kullanıldığı ve rastlantı eseri bu durum, pek çok “izin” anlamına geldiği için şanslıydı; oradan kuzeye bir İskoç halicini korumaya ve en son olarak da uzak hizmete gönderileceği konusunda çıkan bazı asılsız dedikodular yüzünden olduğu yerde tutulmuştu. Ama, tam da Helen’le Michael’ın hat üzerindeki bir demiryolu kavşağında buluşarak dört koca saati birlikte geçirebilecekleri gün, taburu Loos’daki artıkların değerlendirilmesine yardımcı olmak üzere aceleyle yola çıkarılmış ve Michael’ın Helen’e ancak bir veda telgrafı gönderebilecek kadar zamanı olmuştu.

Fransa ’da şans tabura yine yardım etm!şt!. Salient yakınlarına konuşlandırılmış, burada Somme’niıı yapımı esnasında fazla çaba gerektirmeyen, sakin bir görev üstlenmişti; çatışma başladığında Armentieres ve Laventie bölgelerindeki barışın tadını çıkarmaktaydı. Taburun kendi cenahlarını korumak ve siper kazmak konusunda tam bir yetkinliği olduğunu gören açıkgöz bir komutan, telgraf hattı çekmek bahanesiyle taburu kendi Bölüğünden çalarak çoğunlukla Ypres çevresinde kullanmaya başlamıştı.

Bir ay sonra, tam Helen’e yazıp dikkate değer bir şey yapmadıklarını, dolayısıyla endişe etmesini gerektiren bir şey olmadığını bildirmesinin hemen ardından, nemli bir şafak vakti, gökten yağan bir mermi serpintisi Michael’ı bir anda bu dünyadan alıp götürdü. Bir sonraki mermi, daha önce bir çiftlik duvarının temeli olan malzemeyi yerinden sökerek, onun bedeninin üzerine öylesine düzgün bir şekilde serdi ki bir uzmanın dışında kimse orada hoş olmayan bir şeyler geçtiğini tahmin bile edemedi.

O zamana kadar köy, savaş tecrübesi konusunda olgunlaşmış ve olup bitenleri Ingiliz usulünce karşılamak üzere bir seremoni geliştirmişti. Postane memuresi resmi telgrafı Bayan Turrell’a götürülmek üzere yedi yaşındaki kızma verdiğinde, Rahibin bahçıvanına, “Şimdi sıra Miss Turrell’da,” yorumunu yapmıştı. Bahçıvan kendi oğlunu düşünerek cevap vermişti: “Eh, o bazılarından daha uzun dayandı.” Çocuk ön kapıya kendisi de ağlayarak gelmişti, çünkü efendi Michael ona sık sık şekerlemeler verirdi. Helen, bir anda kendisini, büyük bir özenle tek tek evin güneşliklerini indirirken ve herkese, *“Kayıp* her zaman ölü demektir,” derken buldu. Sonra kaçınılmaz bir dizi yararsız duygusallığı zorunlu kılan hazin resmi geçit törenindeki yerini aldı.

Rahip, hiç kuşkusuz, umut telkin etti ve en kısa zamanda bir esir kampından haber geleceği kehanetinde bulundu. Birçok arkadaşı da Helen’e tümüyle gerçek, ama hep başka kadınlarla ilgili, aylarca süren sessizlikten sonra kayıplarının mucizevi bir şekilde ortaya çıktıklarına dair öyküler anlattı. Diğerleriyse onu yardımsever tarafsızlarla iletişimde bulunabilen ve en gizli *Alman esir kampı* komutanlarından kesin bilgi elde edebilen güvenilir kuruluşların sekreterleriyle temasa geçmeye teşvik etti. Helen kendisine önerilen ve önüne koyulan her şeyi yaptı, yazdı ve imzaladı.

Bir keresinde, izinlerinden birinde, Michael onu bir cephane fabrikasına götürmüş, Helen burada bir merminin kara demirden bitmiş ürün haline gelişini izlemişti. O sefıl nesnenin bir an bile ihmal edilmediğini görmek onu şaşkına çevirmişti; belgeleri hazırlarken kendi kendine "‘Şimdi de, yoksun bir akraba haline getirilmek üzere ben imalata alındım,” dedi.

Zaman geçip bütün kuruluşlar en derin duyguları ya da içtenlikleriyle, bir iz bulabilmekteki başarısızlıklarından ötürü üzüntü duyduklarını vs. belirttiklerinde, içinde bir şeyler kırıldı ve —rahat bırakıldığı için şükran duygusu dışında— tüm duyguları minnettar bir durgunlukla son buldu. Michael ölmüş, Helen öylece kalakalmıştı ve bu darbenin bütün şokunu göğüsleyen kendisi olmuştu. Şimdi o yerinde duruyor ve dünya dönmeye devam ediyor, ama bu onu ilgilendirmiyordu — hiçbir yol ve ilişkiyle bu ona dokunmuyordu. Bunu, konuşmalarında Michael'ın adını kolaylıkla kullanabilmesinden ve bu sırada yükselen uygun sempati mırıltıları karşısında kafasını uygun açıyla bükebilişinden anlıyordu.

Bu rahatlamanın huzurlu bilinci içinde Ateşkes, Helen'in tepesinde çanlar çalınarak ilan edildi ve fark edilmeden gelip geçti. Bir yılın daha sona ermesiyle, canlı olarak geri dönen gençlere karşı duyduğu fiziksel nefreti yenmişti. Oyle ki onların ellerini sıkıp, hemen hemen içtenlikle, kendilerine mutluluklar dileyebiliyordu. Savaşın sonuçlarına ne ulusal ne de bireysel bir ilgi duyuyordu. Bununla birlikte, uzakta kalarak çeşitli yardım komitelerine katılıyor ve köyde yapılacak Savaş ^mtı için önerilen alan konusunda keskin görüşler geliştiriyor — kendini bu görüşleri öne sürerken buluyordu.

Sonra, yakın akraba olması dolayısıyla kendisine resmi bir tebliğ ile birlikte gümüş bir kimlik madalyonu ve bir saat ile Teğmen Michael Turrell'ın cesedinin bulunduğunu, teşhis edildiğini ve Ha-genzeele'deki Üçüncü Askeri Mezarlığa nakledil-diğini—mezarın bulunduğu sıranın harfini ve mezar numarasını da— bildiren, silinmez mürekkeple kendisine hitaben yazılmış bir mektup ulaştı. Böylece Helen kendisini imalatın başka bir aşamasına —artık yeryüzünde sevgilerini sunabilecekleri bir milırap bulmanın verdiği kesinlik duygusunun sağladığı güçle, sevinçli ya da kalbi kırık bir akrabalar dünyasına— geçmiş buldu. Kısa süre sonra bu kişiler ona bir zaman çizelgesi yardımıyla gidip mezarları görmenin ne kadar kolay olduğunu ve bunun günlük uğraşları ne kadar az etkilediğini anlattılar.

"Oyle **farklı olurdu ki," diyordu Rahibin karısı, "eğer Mezopotamya'da, hatta Gelibolu'da ölmüş olsaydı."**

Bir çeşit ikinci yaşama gözünü açmış olmanın acısı Helen'i Kanal'ın öbür tarafına sürükledi. Orada, kısaltılmış kelimelerden oluşan yeni bir dünyada, *Üçüncü Hagenzeele^ye* **sabah vapurunu karşılayan bir öğleden sonra treniyle rahatça ulaşılabildiğini ve Hagenzeele mezarlığından üç kilometre bile olmayan bir uzaklıkta küçük, konforlu bir otel bulunduğunu ve bu otelde geçirilecek rahat bir geceden sonra, insanın ertesi sabah sevdiğinin mezarını görebileceğini öğrendi. Bütün bu bilgileri, hızla savrulan kireç tozuyla uçuşan kâğıtlarla dolu yıkılmış bir şehrin eteklerinde, katranlı kâğıt ve ahşaptan yapılma eski bir sığınakta konuşlanmış bir Merkezi Otorite'den almıştı.**

"Bu arada," diye sormuştu görevli, "mezarınızın yerini biliyorsunuzdur herhalde?"

"Evet. Teşekkür ederim," diye cevap verdi Helen ve Michael'ın küçük daktilosunda yazılmış sıra ve mezar numarasını gösterdi. Memur önündeki defter yığınına bakarak sayıları kontrol edecekken, Lancashirelı şişman bir kadın kendisini onların arasına attı ve memurun, A.S.C.'de onbaşı olan oğlunu nerede bulabileceğini söylemesini buyurdu. Asıl adı Anderson'dı diye hıçkırıyordu, ama saygıdeğer bir aileden geldiği için orduya tabii ki Smith adı altında yazılmıştı; ve 1915'in başlarında Dickiebush'da ölmüştü. Kadın oğlunun ne numarasını ne de uydurma ismiyle iki vaftiz adından hangisini kuUanmış olabileceğini biliyordu; ama Cook'tan aldığı turist biletinin süresi Paskalya haftasının sonunda bitiyordu ve eğer o vakte kadar çocuğunu bulamazsa aklını oynatabilirdi. Bunları söyledikten sonra öne doğru yıkılarak Helen'in göğsüne yığ^mıştı; ama görevli subayın karısı ofisin arkasındaki küçük bir yatak odasından hemen yetişmiş ve üçü birlikte kadını portatif yatağın üzerine taşımışlardı.

Subayın karısı, kadının şapkasının sıkılmış bağcıklarını gevşetirken, "Çoğunlukla böyle oluyorlar," dedi. "Dün oğlunun Hooge'da öldüğünü söylüyordu. Siz mezarınızı bildiğinizden emin misiniz? Bu öyle önemli ki."

"Evet, teşekkür ederim," dedi Helen ve yataktaki kadın tekrar feryat etmeye başlar korkusuyla kendini dışarı attı.

Yapay bir ön cephesi ve sık mor-mavi çizgileri olan ahşap yapıda çay içmek onu kâbusun içine daha da çok çekti. Hesabını öderken yanındaki vurdumduymaz görünüşlü, pek de çekici olmayan yüz hatlarına sahip bir Ingiliz kadın, Hagen-zeele'ye giden treni soruşturduğunu duyunca, kendisine eşlik etmeye gönüllü oldu.

"Ben de Hagenzeele'ye gidiyorum," diye açıkladı kadın. "Hagenzeele Üç'e değil, benimki Şeker Fabrikası, ama şimdi onaLa Rosiere diyorlar. Hagenzeele Üç'ün hemen güneyinde. Oradaki otelde odanızı ayırttınız mı?"

"Ah! Evet teşekkür ederim. Telgraf çekmiştim." "Böylesi daha iyi. Bazen otel tamamen dolu oluyor, diğerlerinde ise hemen hiç kimse olmuyor. Ama eski Lion D'Or'daki —Şeker Fabrikası'nın batı tarafındaki otel- odalara banyo da eklenmiş ve neyse ki pek çok insan buraya gidiyor." "Bütün bunlar benim için yeni. Benim ilk geli-şım.

"Gerçekten mi? Bu benim ateşkesten beri dokuzuncu gelişim. Kendi adıma değil. *Ben* **kimseyi kaybetmedim, Tanrıya şükür - ama diğer herkes gibi, yaşadığım yerde yakınlarını kaybetmiş bir sürü arkadaşım var. Bu tarafa böyle sık gelen biri olarak, bunun —birinin mezarlarına yalnızca bir göz atması ve daha sonra burayı onlara anlatmasının— onlara yardımcı olduğunu fark ettim. Insan onlar adına fotoğraf bile çekebiliyor. Bir liste dolusu vekâleten yapmam gereken görevim var." Asabi bir tavırla güldü ve parmaklarıyla boynuna asılı Kodak'ına dokundu. "Bu sefer ilgilenmem gerekenler içinde iki ya da üç tanesi Şeker Fabri-kası'nda ve bütün bu çevredeki mezarlıklarda da bir sürü başkaları var. Benim sistemim, hepsini biriktirip düzenlemek şeklinde, bilirsiniz. Ve bir bölgede gelmeye değecek kadar yeterli vekâlet olunca, bu tarafa bir görünüyor ve görevlerimi yerine getiriyorum. Bu, insanları** *gerçekten de* **rahatlatıyor."**

"Oyle olmalı," diye cevapladı Helen, küçük trene girerlerken soğuktan titriyordu.

"Tabii ki öyle. —Yerlerimizin pencere kenarı olması ne şans değil mi? — Oyle olmalı, yoksa birinden bunu yapmasını istemezlerdi, değil mi? Burada on iki ya da on beş vekâletlik bir listem var." Kodak'ına

yeniden dokundu. “Bu akşam onları bir düzene koymalıyım. Ah, size sormayı unuttum! Sizinki kim?”

“Yeğenim,” dedi Helen. “Ama ona çok düşkün-düın.”

“Alı, evet! Bazen öldükten sonra *onların* **farkmda olup olmadıklarını merak ediyorum. Siz ne düşünüyorsunuz?”**

“Alı, bilmiyorum — bu tür şeyler hakkında düşünmeye pek cesaret edemedim henüz,” dedi Helen, neredeyse onu kendinden uzak tutmak istercesine ellerini kaldırarak.

“Belki de böylesi daha iyi,” diye cevapladı kadın. “Kaybetme duygusu yeterince ağır olmalı, kanımca. Peki, sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim.”

Helen buna minnettar oldu, ama otele geldiklerinde, Mrs. Scarsworth (birbirlerine adlarını söylemişlerdi) akşam yemeğini onunla aynı masada yemekte ısrar etti ve yemekten sonra, kısık sesle konuşan akrabalarla dolu olan küçük, iğrenç salonda, Helen’e, ölülerin biyografileriyle birlikte onları ne vesileyle tanımış olduğunu anlattı ve akrabalarının bir dökümünü inceletti. Helen neredeyse dokuz buçuğa kadar buna dayandı, sonra odasına kaçtı.

Hemen o anda kapı vuruldu ve Mrs. Scarsworth içeri girdi; ürkütücü listeyi tutan elleri önünde kenetlenmişti.

“Evet... evet... biliyorum,” diye başladı. “Benden

bıktınız, ama size bir şey söylemek istiyorum.

Siz... siz evli değilsiniz değil mi? O zaman belki

anlamayacaksınız... Ama önemli değil. Birisine

söylemek *zorundayım.* **Daha fazla devam ede-***’)•)*

mem.”

“Ama lütfen ...” Mrs. Scarsworth sırtını kapalı kapıya dayamıştı, sesi boğuk çıkıyordu.

“Yalnızca bir dakika,” diyordu. “Siz ... size az önce aşağıda anlattığım benim şu mezarlarımı biliyorsunuz, değil mi? Onlar *gerçekten de* vekâlet işi. En azından pek çoğu öyle.” Gözleri odanın içinde dolandı. “Belçika’da ne olağanüstü duvar kâğıtları bulunuyor, siz de öyle düşünmüyor musunuz?... Evet. Yemin ederim ki onlar vekâlet. Ama *bir tanesi* var ki, anlıyor musunuz, — ve işte o, benim için bu dünyada her şeyden değerliydi. Anlıyor musunuz?”

Helen evet anlamında başını salladı.

“Herkesten fazla. Ve tabii, öyle olmaması gerekiyordu. Onun benim için hiçbir anlamı olmaması gerekiyordu. Ama *vardı,* hâlâ *var.* Vekâletleri üstlenmemin nedeni de bu, anlıyor musunuz? Hepsi bu kadar.”

“Ama bunu neden bana anlatıyorsunuz?” diye ümitsizlik içinde sordu Helen.

“Çünkü yalan söylemekten *öylesine* yorgunum ki. Yalan söylemekten yoruldum -hep yalan söylüyorum— senelerdir. Yalan söylemediğim zamanlar ya rol yapmam ya da söyleyeceğim yalanları düşünmem gerekiyor, daima. Bunun ne demek olduğunu *siz* bilemezsiniz. O benim için olmaması gereken her şeydi -tek gerçek şey-bütün yaşamım boyunca başıma gelen tek gerçek şey; ve ben öyle değilmiş gibi davranmak zorundaydım. Söylediğim her kelimeyi izlemem ve bir sonra söyleyeceğim yalanı düşünmem gerekti, seneler boyunca!”

“Kaç sene?” diye sordu Helen.

“Savaştan önce altı yıl ve dört ay, ve sonrasında da iki yıl ve sekiz ay. n zamandan beri ona sekiz kez geldim. Yarınki do uzuncu olacak ve —ve ben yapamayacağım— ona, dünyada başka hiç kimse bilmeden, bir kez daha *gidemem.* Ona gitmeden önce birine karşı dürüst olmak istiyorum. Beni anlıyor musunuz? *Benim* için önemli değil. Ben hiçbir zaman dürüst olmadım, genç kızken bile. Ama bu *onun* hakkı, değil mi? Bu

yüzden — bu yüzden size söylemek zorundaydım. Bunu daha fazla gizli tutamazdım. Oh, yapamazdım!" Önünde birleştirmiş olduğu ellerini hemen hemen ağzının seviyesine kaldırdı ve sonra, hâlâ birleşik oldukları halde, hızla ta aşağı, belinin altına doğru bıraktı. Helen öne doğru uzandı, bu eüe-ri yakaladı, başını onların üzerine eğdi ve mırıldandı: "^lı, canım! Canım!" Mrs. Scarsworth geri çekildi, yüzü benek benekti.

"Tanrım!" dedi. *"Böyle* **mi karşılık veriyorsunuz?"**

Helen konuşamadı ve kadın dışarı çıktı; ama Helen'in uyuyabilmesi için uzun bir zaman geçmesi gerekti.

Ertesi sabah Mrs. Scarsworth kendi vekâlet görevleri için otelden erken ayrıldı ve Helen, Hagen-zeele Üç'e yalnız yürüdü. Burası henüz inşa halindeydi ve mezarlık boyunca yüzlerce yard devam eden metal işaretli yoldan beş ya da altı feet yüksekte kalıyordu. Derin bir hendeği kesen kanallar, bitmemiş sınır duvarı arasındaki girişler olarak hizmet görüyordu. Helen üstü tahta ile kaplı birkaç toprak basamağı bir nefeste çıktı ve kalabalık sahanlığın tamamını bir anda karşısında buldu. Hagenzeele'nin şimdiden yirmi bir bin ölü barındırdığını bilmiyordu. Bütün gördüğü, ön yüzlerinde çeşitli açılarda yapıştırılmış küçük teneke şeritler taşıyan siyah haçların yüzdüğü, acımasız bir denizdi. Bu yığın içinde ne bir sıra ne de bir düzen ayrımsanıyordu, yalnızca beline kadar yükselen ölümcül, yabani otlar ve çevresini saran ölüler. One doğru ilerledi, kendine gelebilmesi için nasıl bir kılavuza ihtiyacı olduğunu anlamaya çalışarak ümitsizce sağa sola atıldı. Otede bir yerde, çizgi halinde bir beyazlık vardı. Bunun, mezartaşları çoktan dikilmiş, çiçekleri ekilmiş ve taze biçilmiş çimenleri yemyeşil birkaç yüz mezardan oluşan bir blok olduğu anlaşılıyordu. Burada, sıraların bitim yerlerinde, düzgün işlenmiş harfler bulunduğunu görebiliyordu. Elindeki kâğıt parçasına bakarak, araması gereken yerin burası olmadığını anladı.

Bir dizi mezartaşmın arkasında bir adam çömel-mişti - bunun bir bahçıvan olduğu açıktı, çünkü yumuşak toprağa ektiği yeni bir bitkiyi berkitmekle meşguldü. Helen elinde kâğıdıyla ona doğru gitti.

Yaklaşınca adam ayağa kalktı ve bir giriş ya da selama gerek görmeden sordu. "Kimi arıyorsunuz?"

"Teğmen Michael Turrell'ı... yeğenimi," dedi Helen, yavaşça ve tane tane, hayatı boyunca binlerce kez yaptığı gibi.

Adam gözlerini kaldırdı, taze biçilmiş çimlerden çıplak siyah haçlara doğru dönmeden önce, ona sonsuz bir şefkatle baktı.

"Benimle gelin," dedi, "size oğlunuzun nerede yattığını göstereyim."

Helen mezarlıktan çıkarken son bir kez bakmak için geri döndü. Uzakta adamın genç bitkilerin üzerine eğilmiş olduğunu gördü; sonra, onun bahçıvan olması gerektiğini aklından geçirerek oradan uzaklaştı.

1

güzel